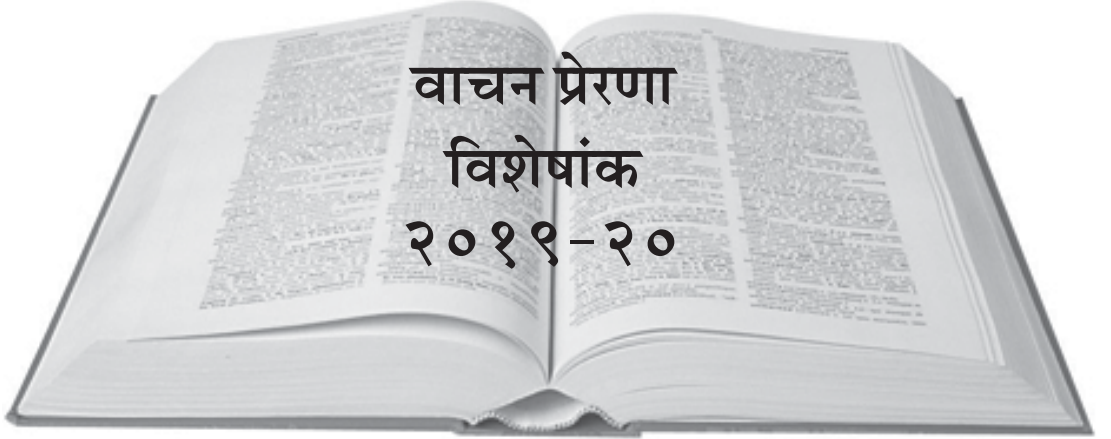

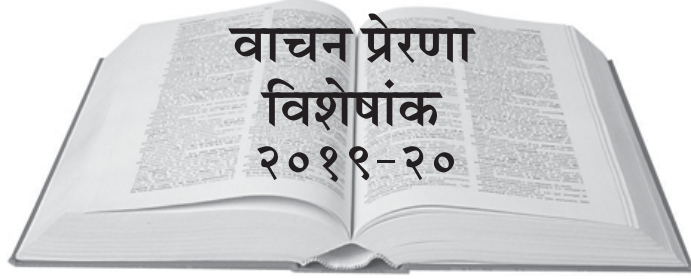
पाथरी तालुका शिक्षण प्रसारक मंडळाचे
कत्रुवार कला, रतनलाल काबरा विज्ञान आणि
बी.आर. मंत्री वाणिज्य महाविद्यालय,
मानवत - ४३१ ५०५

मानवता

वाचन प्रेरणा
विशेषांक
२०१९-२०

मानवता

विद्यार्थीसंपादक

मराठी विभाग

ज्ञानेश्वरी कुटे (बी.ए. तृतीय)

अश्वीनी कुलकर्णी (बी.ए. तृतीय)

संपादक

प्राचार्य डॉ. भास्कर मुंडे

हिंदी विभाग

विकास सुरवसे (बी.ए. द्वितीय)

दिक्षा धबडगे (बी.ए. द्वितीय)

कार्यकारी संपादक

डॉ. तुकाराम मुंडे

डॉ. दुर्गेश रवंदे

इंग्रजी विभाग

प्रेम चव्हाण (बी.ए. द्वितीय)

पायल चव्हाण (बी.एस्सी. द्वितीय)

सदस्य

प्रा. संजय सुर्यवंशी

प्रा. अनंत मोगल

मुखपृष्ठ

गणेश शिंदे (बी.ए. द्वितीय)

हरी शेंबडे (बी.ए. द्वितीय)

प्रा. समिउल्ला पठाण

प्रा. निर्मला पवार

प्रा. शारदा कच्छवे

मुद्रक

मयूर प्रिंटर्स,

वर्कशॉप रोड, कैलास नगर,

नांदेड - ४३१ ६०५.

टीप : या अंकात व्यक्त झालेल्या मतांशी संपादक

मंडळ सहमत असेलच असे नाही.

आमच्या महाविद्यालयाचा २०१९-२० या शैक्षणिक वर्षासाठीचा 'मानवता: वाचन विशेषांक' आपल्या हाती देताना मला विशेष आनंद होत आहे. कोविड - १९ मुळे उद्भवलेल्या कठीण परिस्थितीतही हा अंक सिद्ध झाला आहे हे विशेष उल्लेखनीय. यासाठी आमचे संपादक मंडळ अभिनंदनास पात्र आहे. कोरोनाची परिस्थिती उद्भवण्यापुर्वी संपादक मंडळाने 'माजी विद्यार्थी विशेषांक' करण्याचे निश्चित केले होते परंतु अचानक उद्भवलेल्या कोरोना संसर्गाच्या परिस्थितीमुळे उपरोक्त विषय बदलून प्रस्तुत विषयास अंतिम रूप देत सदरील अंक तयार करण्यात आला आहे. टाळेबंदीच्या काळात महाविद्यालयाच्या इंग्रजी विभागाने 'बुक क्लब' हे यु ट्यूब चॅनल कार्यान्वित करून विद्यार्थ्यांच्या वाचन आवडीची मशागत करण्याचा प्रयत्न चालवला होता. त्यात भर म्हणजे या उपक्रमाशी प्रत्यक्षात न जोडले गेलेल्या विद्यार्थ्यांना जोडून घेऊन कोरोनाच्या काळात त्यांनी वाचलेल्या पुस्तकांच्या अनुषंगाने त्यांना लिहिते करणे. या प्रयासाची परिपूर्ती म्हणजे हा अंक. मराठी, हिंदी व इंग्रजी या भाषांमधील निवडक पुस्तकांवर भाष्य करत आमच्या विद्यार्थ्यांनी एकाच अंकात तीस वैविध्यपूर्ण पुस्तकांचा अनोखा

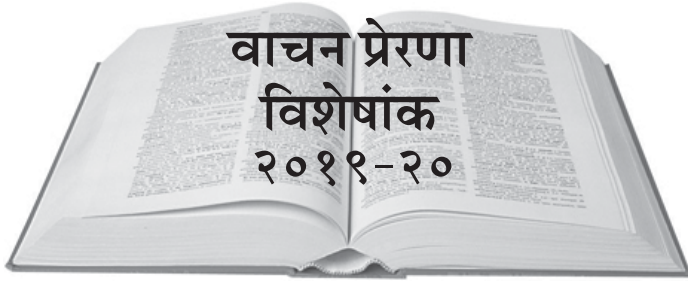
समुच्चय घडवून आणला आहे. दुसरीकडे, कोरोनाच्या संकटाला सामोरे जात असताना वैविध्यपूर्ण वाचनातून स्वतःचे 'विचार क्षेत्र' विस्तारण्याची संधी विद्यार्थ्यांना प्राप्त झाली ज्यायोगे बाहेरील निरुत्साही वातावरणातही आतला उत्साह टिकवून ठेवणे त्यांना शक्य झाले.

समर्थ रामदास म्हणतात त्याप्रमाणे 'दिसामाजी काही तरी लिहावे। प्रसंगी अखंडीत वाचीत जावे' याला अनुसरून जे वाचले त्याचा अभिप्राय लेखांच्या स्वरूपात आमच्या विद्यार्थ्यांनी प्रस्तुत केला.या अभिव्यक्तीत काही कच्चे दुवे नक्कीच असतील. त्याचबरोबर लिहिलेल्या अभिप्रायात आणखी भर टाकणेही शक्य असेल. तरीही व्यक्त होण्याच्या वयात आवश्यक र्ईसणारे व्यासपीठ या माध्यमातून प्राप्त व्हावे याचे मोल अधिक आहे.येणाऱ्या काळात या वाचन लेखन -प्रेरणा आमच्या विद्यार्थ्यांमधील चांगला वाचक व लेखक घडविण्याच्या प्रक्रियेत निर्णायक भूमिका बजावतील याची आम्हास खात्री आहे.

आपण या लेखन प्रयासाचे मनःपूर्वक स्वागत कराल या अपेक्षेसह आपली रजा घेतो.
धन्यवाद !

डॉ. भास्कर मुंडे
प्राचार्य व मुख्यसंपादक

मानवता

वाचन प्रेरणा
विशेषांक
२०१९-२०

मराठी विभाग

संपादक

ज्ञानेश्वरी कुटे (बी.ए. तृतीय)
अश्विनी कुलकर्णी (बी.ए. तृतीय)

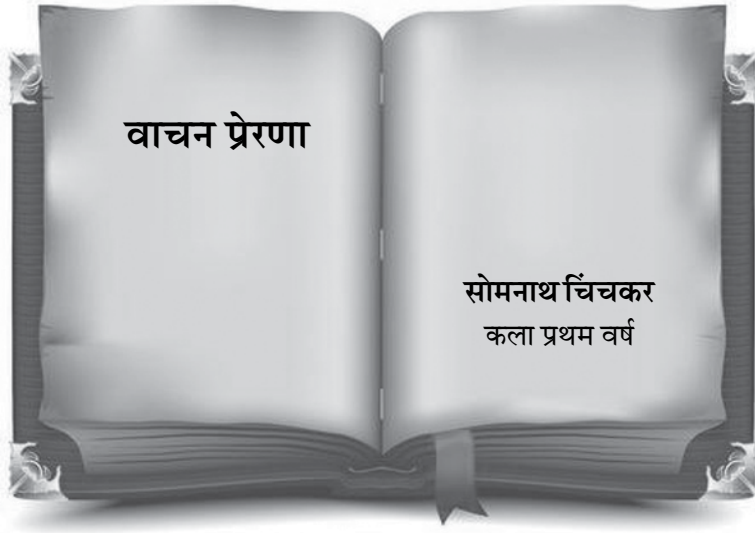
अनुक्रम

लेख

- वाचन प्रेरणा : सोमनाथ चिंचकर
- शेतकऱ्यांचे वास्तव टिपणारा ग्रंथ - शेतकऱ्यांचा आसुड : मीरा हातकडके
- दाटलेले आभाळ: माय आणि मातीशी नात सांगणारी कविता : ज्ञानेश्वरी कुटे
- करिअरच्या वाटा शोधण्यास मदत करणारे उपयुक्त पुस्तक - 'यशोदीप' : प्रेम चव्हाण
- एक होता कार्कर: असामान्य स्वप्नांचा अद्वितीय प्रवास : पायल चव्हाण
- प्रकाशवाटा: निरागस आणि समर्पित जीवनाचा दीपस्तंभ : हरी शेंबडे
- द पॉवर ऑफ युवर सबकॉन्शस माईंड : सुप्त मनाचा रोचक प्रवास : मनीषा उजगरे
- आई समजून घेताना: मातृत्व उलगडून दाखवणारे प्रवाही चिंतन : निशा घागरमाळे
- संगत नरहरची : बुद्धी तेजाची प्रभात किरणे : विशाखा जोशी, संकेता दहे
- बहुजन“ संस्कृतीचे जनक महात्मा जोतीराव फुले लेखक- डॉ.प्रल्हाद लुलेकर : अश्विनी कुलकर्णी
- महाश्वेता : स्त्री मनाचे स्पंदन : नम्रता काळे
- कोरोना काळातील मला भेटलेले काही 'मितवा' : गणेश शिंदे, सोमनाथ चिंचकर

कविता

- माझे सांगणे : निशा घागरमाळे
- वाचाल तर वाचाल ! गीता नानेकर

प्रत्येक गोष्टीमध्ये व्यक्तीचं आयुष्य उन्नत करण्याची क्षमता असते. त्या आपल्याला हसवतात, रडवतात, प्रोत्साहित करत आपल्याला जीवन जगण्याची प्रेरणा देतात. आपल्याला आपलं जीवन समृद्ध करण्यासाठी महत्वाचे आणि उपयुक्त असे धडे शिकवितात.

आणि त्यापैकीच एक गोष्ट म्हणजे 'वाचन'. तरुण पिढीला सहजपणे घडवण्याची क्षमता एखाद्या पुस्तकात, एखाद्या लेखात असते. तरुणांचे वय हे गोष्टींची पुस्तके वाचण्याचं नसलं तरी अति विद्वत्तापूर्ण भाषेत लिहिलेले किंवा संत तुकाराम महाराजांनी आपल्या ग्रंथांमध्ये वापरलेल्या भाषेबरोबर प्रबोधनात्मक वाङ्मय वाचण्याची व ते समजून घेण्याची प्रवृत्ती तरुणांमध्ये दिसून येत नाही. म्हणून अशावेळी अगदी सहजरीत्या नवी वाटचाल करण्याची दिशा दाखवणारे, तरुणांच्या अंगी नवे विचार बिंबविणारे साध्या-सरळ आणि उमजेला अशा भाषेत काही तरी वाचायला मिळाले तर ते तरुणांना आणि इतर वाचकांनाही रूचणारे ठरते.

एक किस्सा सांगतो,

एकदा स्वामी विवेकानंद काही दिवसांच्या

अमेरिकेच्या दौऱ्यावर असताना ते रस्त्यावरून जात होते. एका अमेरिकन स्त्री ने विवेकानंदांच्या फेट्याकडे पाहत आपल्या नवऱ्याचे लक्ष त्या भगव्या वस्त्राकडे वेधले असता तिचा नवरा स्वामी विवेकानंदांना गावंढळ ठरवितो. स्वामी विवेकानंद यांच्याकानावर हे शब्द पडताच ते मागे वळून त्या 'सभ्य' गृहस्थांला उद्देशून म्हणाले,

'मी ज्या देशातून आलो आहे तेथे कपड्यांवरून सुसंस्कृतता ठरवीत नाहीत तर व्यक्तीचे विचार आणि वर्तन यावरून ठरवितात.'

आणि खरंच मित्रहो आपल्याला आपल्या विचारांमध्ये आणि आपल्या वर्तनामध्ये जर सकारात्मक बदल घडवून आणायचा असेल तर त्यासाठी वाचनाची आणि फक्त वाचनाची नाही तर चांगल्या वाचनाची नितांत गरज असते.

कारण व्यक्ती फक्त 'ज्ञानी' असून चालत नाही तर ती 'सुज्ञानी' असायला हवी.

समर्थानी म्हटल्याप्रमाणे 'जनी निंद्य ते सर्व सोडोनी द्यावे। जनी वंद्य ते सर्वभावे करावे।' आणि हेच पुस्तकांचे

बाबतीतही लागू होते. जी पुस्तके वाचल्यानेआपले विचार प्रगल्भ होतील,आपल्या वर्तनात आपल्याला सकारात्मक परिवर्तन करायला सहाय्य करतील अशी पुस्तके वाचावीत आणि ती नेहमीच आपल्या संग्रहीटेवावीत.

नाहीतर उगीचच ' एक ना धड भारा भर चिंध्या' या म्हणी सारखी गत व्हायला नको.

जोपर्यंत आपण वाचनाला आपल्या दैनंदिन अभ्यासाचा एक भाग म्हणून पाहत राहू तोपर्यंत वाचन हे आपल्याला रटाळवानेच वाटेल. आपण वाचनामध्ये नेहमीच ज्ञानार्जनाच्याहेतू बरोबरच आनंद शोधायला पाहिजे, तर आणि तरच आपण एक चांगले 'वाचक' होऊ शकतो.

आपल्या एका मुलाखतीत डॉ. ए.पी.जे.अब्दुल कलाम म्हणाले होते 'पुस्तकांच्या सहवासात मला ज्ञानाबरोबरच नेहमीच आनंद मिळाला आहे. माझ्या घरांमध्ये सुमारे ५० हजार पुस्तकांचा संग्रह आहे. अध्यात्म, विज्ञान, प्रशासन, इतिहास, भूगोल, व्यवस्थापन, वाङ्मय अशा विविधविषयांवरील पुस्तकांचा समावेश आहे आणि माझं ते ग्रंथसंग्रहालय ही माझी सर्वात मोठी आणि मौल्यवान ठेव आहे.मी या संग्रहालयात व्यतीत केलेल्या प्रत्येक क्षण हा माझ्यासाठी समाधानाचा

आणि आनंदाचा आहे'.

डॉ.बाबासाहेबआंबेडकर, डॉ.ए.पी.जे.अब्दुल कलाम,.....(अजून दोन तीन देशी-विदेशीमहापुरुषांची नावे) यांच्यासारखी आजवर झालेली जेवढी युगप्रवर्तक व्यक्तिमत्वं घडली ती केवळ वाचनामुळे आणि आपल्या वाचनाचा सदुपयोग करूनच.

आणि जर या पुढे ही आपल्याला आपल्या समाजाला, आपल्या देशाला या जगाला यांच्या सारख्या बुद्धिवंत, प्रगल्भ व्यक्तिमत्व असलेल्या व्यक्ती द्यायच्या असतील तर त्यासाठी वाचन संस्कृती ही लहान पणा पासूनच आपल्या मुलांमध्ये, तरुणांमध्ये रुजवली गेली पाहिजे. यासाठी उपाययोजना म्हणून आपण लहान मुलांना त्यांच्या वाढदिवसाच्या निमित्ताने भेटवस्तू म्हणून पुस्तके दिली तर लहानपणापासूनच त्यांच्या बालमनावर नकळतपणे वाचन संस्कार रुजविले जातील. एखाद्या कार्यक्रमाला जाताना पुष्पगुच्छ देण्याऐवजी पुस्तके भेट म्हणून देण्याची प्रथा रूढ व्हायला हवी आणि आपण भेट म्हणून दिलेली पुस्तके वाचली गेली पाहिजेत याची दक्षता घ्यायला हवी. अशा काही उपायांनी आपोआपच वाचन संस्कृती जपण्यास आणि वाढविण्यास मदत होईल.

शेतकऱ्यांचे वास्तव टिपणारा ग्रंथ - शेतकऱ्यांचा आसुड

मीरा हातकडके
कला तृतीय वर्ष

महाराष्ट्र ही जशी संताची भूमीआहे तशीच ती विचारवंत व समाजसुधारकांची भूमी म्हणून ओळखली जाते. पेशवाईच्या अस्तानंतर महाराष्ट्रात जे थोर समाजसुधारक निर्माण झाले त्यापैकी महात्मा ज्योतिबा फुले यांनी भारतीय पिढीला जागे करण्याचे महान कार्य केले .

महात्मा ज्योतिबा फुले मराठी लेखक होते त्यांनी ब्राम्हणाचे कसब, गुलामगिरी, सार्वजनिक सत्यधर्म, तृतीय -रत्न(नाटक) , निबंध, काव्य- लेखन असे इत्यादी साहित्य प्रसिद्ध केले .लेखकाबरेबरच ते विचारवंत आणि समाजसुधारक म्हणून ओळखले जातात.

महात्मा फुले यांचा जन्म सातारा जिल्ह्यातील कडगूल गावी ११ एप्रिल १८२७ ला झाला त्यांच्या वडिलांचे नाव गोविंदराव तर आईचे नाव चिमणाबाई असे होते २८ सप्टेंबर १८७३ रोजी त्यांनी 'सत्यशोधक समाजाची' स्थापना केली .

शेतकरी आणि बहूजन समाजाच्या समस्यांना केंद्रस्थानी ठेवून पूरोगामी विचाराची मांडणी केली महाराष्ट्रातील मुलींच्या शिक्षणासही त्यांनी प्रोत्साहन

दिले.

भारतातील मुलींची पहिली शाळा १८४८ साली पुणे येथे भिडेच्या वाड्यात उघडली आणि आपल्या पुरोगामी विचारांची निर्भिडपणे मांडणी केली व स्वतःचे विचार आचरणात आणले .

पुरोहितांपासून होणाऱ्या अन्याया-अत्याचारातून, गुलामगिरीतून, शुद्रातिशुदांची मुक्तता करण, त्यांना हक्काची जाणीव करून देणे हे सत्यशोधक समाजाचे ध्येय होते तसेच महाराष्ट्रातील स्त्रीशिक्षणाची मुहूर्तमेढ रोवली. शिक्षणाबद्दल समाजातील विषमता नष्ट करण व तळागाळातील लोकांपर्यंत शिक्षण पोहोचवण हे देखील सत्यशोधक समाजाच ध्येय होत शिक्षणाचे महत्त्व पटवून देणारे विचार महत्त्वाचे आहेत .

विदयेविना मती गेली, -

मतीविना नीती गेली,-

नीतीविना गती गेली !

गतीविना वित्त गेले,

वित्त विना शुद्र खचले,-

इतके अनर्थ एका अविद्येने केले.

कोणताही धर्म, जात ईश्वराने निर्माण केली नाही तर चातुर्वर्ण्य, जातीभेद, ही मानवाचीच निर्मिती आहे अस त्यांच म्हणण होत त्यांनीलिहिलेल्या 'शेतकऱ्यांचा असूड'या ग्रंथातून महाराष्ट्रातील शेतकऱ्याची विदारक दुर्दशा आणि दारिद्र्याची वास्तवता दिसून येते .महात्मा ज्योतिबा हे एक तत्वचिंतक व्यक्तीमत्व म्हणूनही आपल्या समोर येतात .

'शेतकऱ्यांचा असूड' या ग्रंथात एकूण पाच प्रकरण आहेत त्यापैकीपहिल्या तीन प्रकरणात शेतकऱ्यांचा छळ कसा केला व त्यांना हिंसतेची वागणूक दिली हे दिसून येते तर नंतरच्या दोन प्रकरणात त्या शुद्र शेतकऱ्यांच्या बाबतीत त्यांनी कोणत्या पद्धतीने सुधारणा करण्यास उपाययोजना सांगितल्या .

जाती जातीतील विषमतेत अडकलेल्या तळागाळातील लोकांना एकत्र आणण्यासाठी व त्यांना समान पातळीत आणण्यासाठी त्यांनी या ग्रंथातून सर्वशुद्र शेतकऱ्यांना मार्ग दाखवण्याचा प्रयत्न केला .तसेच या ग्रंथात गोरेलोक व ब्राम्हणांची लबाडी या दोन्ही गोष्टीमुळे जे काही शुद्र शेतकरी आहेत त्या शेतकऱ्यांची परिस्थिती खालावली कारण गोरे अधिकारी आश्रमात राहायचे आणि ब्राम्हण आपली सत्ता गाजवायचे व या दोघांमध्ये शेतकऱ्यांचे मरण यायचे सरकारी सर्व खात्यात ब्राम्हण कामगारांचे प्राबल्य असल्यामुळे त्यांचेस्व-जातीय, स्वार्थी भट- ब्राम्हण आपल्या मतलबी धर्मांमुळे अज्ञान असणाऱ्याशेतकऱ्यास छळ करत त्यांच्या मुलांना शाळेत पाठवण्यासाठी साधने नसत तसेच सरकारी गोरे अधिकारी ऐषआरामात राहत व शेतकऱ्यांना खाण्यासाठी अन्न देखील वेळेवर मिळत नसे .

पूर्वीच्या राजवाड्यात ह्या शेतकऱ्यांना कामे करावी लागत असे इंग्रज आले व शेतीत उत्पन्न कमी झाले

लोकसंख्या वाढली यामुळे शेतकरी वर्गखचत जात होता. शेतकऱ्यांना बाहेर जाऊ दिले जात नव्हते ब्राम्हणांच्या म्हणण्यावर त्या शेतकऱ्यांना ऐकावे लागत असे शेतकऱ्यांच्या मुलाला शिक्षण दिले जात नव्हते त्यामुळे ते मुले निरक्षर राहत व त्यांना कोणत्याच खात्यामध्ये नोकरी दिली जात नव्हती .

शेतकऱ्यांकडून कोणत्याही कारणांवरून लूट ब्राम्हण करत असे शेतकरी निरक्षर असल्यामुळे शेतीच्या कारणांवर व इतर गोष्टींवर लूट ब्राम्हण करीत होते . व आपले नाव कमवत असे पोलीस पाटील शेतकऱ्यांना बोलायचे व त्यांच्याकडून पैसे वसूल करण्यासाठी त्यांना पोलीसाच्या ताब्यात ठेवायचे परंतू कायदे, कानून यांची कधी सुधारणा केली नाही . आणि ह्या सर्वच गोष्टीमुळे शेतकरी खचत गेले

जे काही इरणातील लोक होते त्यांनी भारतावर आक्रमण केले जे भारतातले मुळ लोक होते स्थायी लोक होते त्यांना राक्षशी असे म्हटले जात होते मुळच्या लोकांना दास बनवत इंग्रजांनी आर्य (ब्राम्हणा) लोकांस आपला कारभार सोपविला ब्राम्हणांनी असे कार्य केले. ज्याकार्यांना सगळा भार शेतकऱ्यांवर टाकला असे शेतकऱ्यांवर अन्याय केले जात होते .

अशाप्रकारे 'शेतकऱ्यांचा असूड' या ग्रंथात शेतकऱ्यांवर होणारे अन्याय, अत्याचार व कोणत्याही कारणावरून पिळवणूक ही ब्राम्हण , गोरे सरकार व इंग्रज ह्यासर्वांनी केली आणि इंग्रजांनी आक्रमण करून त्यांना दास बनवायचे काम हे करत होते म्हणून महात्मा ज्योतिबा फुले यांनी शेतकऱ्यांना मार्ग दाखवण्याचेआणि शेतकऱ्यांना कसे जगावे ह्या जगण्याचे बळ ह्या ग्रंथाद्वारे दिले .

दाटलेले आभाळ: माय आणि मातीशी नात सांगणारी कविता

ज्ञानेश्वरी कुटे

कला तृतीय वर्ष

ज्ञानदेव भंडे हे एक वारकरी कुटुंबात जन्मलेले कवी असून संत साहित्याचा प्रभाव त्यांच्यावर पडलेला दिसतो. त्यांचे 'काऊचा घास' व 'दाटलेले आभाळ' हे दोन काव्यसंग्रह असून यातील दाटलेले आभाळ मधील कविता ही माय आणि मातीशी नात सांगते तसेच तारुण्य अवस्थेचही चित्रण केलेले दिसून येते.

'कळी', 'नवलाई', 'वेडी प्रीत', 'वाट पाहते' आणि 'वसंतवारा' या तारुण्य अवस्थेतील त्यांच्या कविता आहेत.

यापुस्तकात त्यांच्या ४६ कवितांचे लिखाण केलेले असून त्यातील 'मी अपराधी', 'तुळशी माळ' ह्या कविता वारकरी संप्रदायातील आहेत तसेच, 'आई', 'माय दूरझाली', 'माझ्या गुणी मुलाचं', 'सायब', 'मायेची ममता', 'माय उदार मनाची' आणि 'झोका' ह्या कविता आईशी निघडीत आहेत. 'तापलेले दिवस', 'दिस ढकलीता', 'पहाट', 'ऋतू', 'कोंबड्याची बाग', 'वसंतवारा', 'थंडी' आणि 'वनराई' इत्यादी निसर्गावर आधारित कविता आहेत. 'राखरं', 'पाखरं', 'ज्वारी', 'काया', 'भूमी', 'कहाणी उसाची' ह्या शेतकरी व त्यांच्या

शेतातील कविता आहेत. 'डाव मोडला' यासारख्या कविता प्रेमावर आधारित आहेत. अशा भिन्न भिन्न प्रकारातील समाजातील घटकावर आधारित त्यांचे लिखाण मौलिक आहे.

शेतकरी बापाची व्यथा, होणारे हाल व्यतीत केले:

'धनीचरकात पिळून, ऊस वाढला पोसला' पण हा ऊस जेव्हा कारखान्यात जातो तेंव्हात्याला भाव लागत नाही अशा वेळी त्यानं करायचं काय? हा प्रश्न पत्नी आपल्या धन्यास विचारते .

'आईतुझा भुण' या कवितेत त्यांनी समाजाचा स्त्रियांकडे पाहण्याचा दृष्टीकोन आणि स्वतःच्या आईचा हत्यारा कोण आहे? हे सांगण्याचा प्रयत्न केला आहे. आईविषयी वाटणारी आतुरता आणि जेव्हा आई नसते तेंव्हा तिचे वाटणारे मोल कवितेत रेखाटले.

"टाकून दूर गेली, घरटे उदास झाले,
आई कुणा म्हणावे, हृदय भरून आले."

जी ममता मातेकडून मिळू शकते ती कुठेच मिळत नाही. ती आहे तर सर्व काही आहे हे स्पष्ट होते.

निसर्गाचेवर्णन करताना त्यांनी 'पाखरं', 'ज्वारी'

यात निसर्ग विषयीचे प्रेम असणे किती गरजेचे आहे आणि ते केविलवाणे पाने, कळ्या काय म्हणतात, वैशाख महिन्यामध्ये झाडे होरपळून निघतात तेंव्हा त्यांची काय अवस्था होते हे दाखवले. 'पाखरं' शेतकऱ्याला ताप देतात परंतु त्यांनी पोट भरण्यासाठी जायचं कुठं ते कवितेत वर्णिले आहे.

नका कुणी नका कुणी ।
डोळ्यात आणू नका पाणी ॥
येती किती जाती किती ।
पाखरावर ठेवा प्रीती ॥

पाखरांबद्दल निर्माण झालेली ओढ त्यांच्यावर जीव लावणे गरजेचे असून निसर्गाला वाचवणे महत्वाचे आहे. वसंत ऋतू मध्ये जो झाडांना मोहर लागतो तेंव्हा बघता क्षणी कवी निसर्गाशी एकरूप होतो याचे वर्णन या कवितेत वर्णिले आहे.

वसंत वारा आला
मणी गुलमोहर मोहरला
फांदोफांदी पानोपानी

नवा साज आज त्याला ... ॥१६॥

समाज काळानुसार बदलत जातोय परंतु पूर्वी घर हे मर्यादेनं भारलेलं असायचं पण आता काळच बदलला...

आमच्या काळात नव्हतं असं
बायकोशी वाटायचं बोलावं कसं ।

या कवितेत जी सत्य परिस्थिती आहे ती मांडली आहे.

'सायब' ह्या कवितेत श्रीमंत आणि गरीब यांच्यातील परिस्थिती, शेतकऱ्यांचं व सायब लोकांचं जीवन कसं चालत आहे हे दर्शवतात.

टीव्ही फ्रिज साहेबाला
खोपटं झोपडं नशिबाला
आमचं होतं कुपोषण
त्यांचं मात्र आहे पोषण

'काळ्या आईच्या लेका' यात त्यांनी सांगितलं की:
'फाटकं धोतर, सुई माईच्या हातात
फाटक्या संसाराला, टाके घालिते बेतात'

वर्षानुवर्षे कष्ट करत असलेला हा शेतकरी आपला संसार कसा काटकसरीने करत असतो याच उत्तम उदाहरण दाखवून दिले आहे.

ज्ञानदेवभंडे यांनी सामाजिकतेवर, प्रेमावर, आई, शूरवीरांवर, शेतकरी, दुष्काळ आणि ऋतूवर लिखाण केल्या मूळे एक वेगळाच संदेश मिळू लागतो. समाजातल्या दडलेल्यागोष्टी समोर येत आहेत. शेतकऱ्यांची व्यथित कहाणी व्यक्त झाली कारण आमच्यासारख्या तरुण वर्गाला हे कळणे फार गरजेचे आहे.

प्रा. नवनाथ गोरे यांच्या मते:-

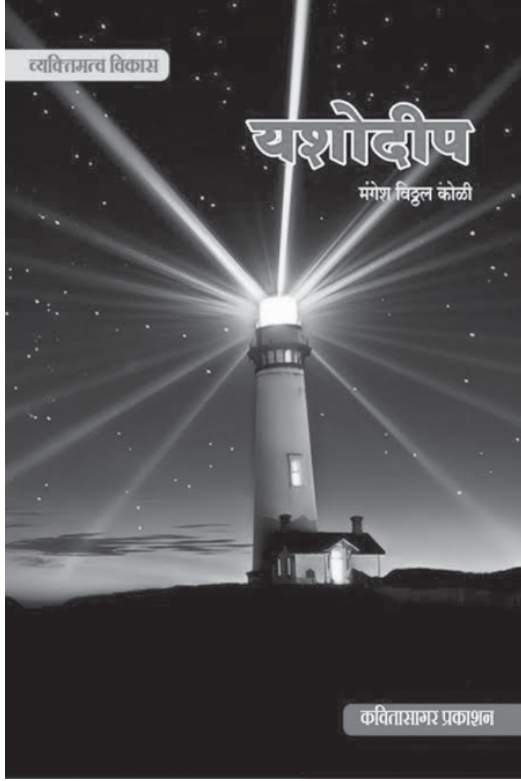
कवी ज्ञानदेव भंडे यांची कविता ही नाद, लय व ताल यांच्या गतीला स्पर्श करताच कवयत्री बहिणाबाई चौधरी यांच्या प्रमाणे लोकसंस्कृती, लोकगीतागत खेड्यापाड्यातील निर्मळ व निखळ तसेच दारुण मानभावी पात्राचेंही चित्रण करते. जीवनातील विविध आघातातूनही त्यांचं कवी मन सजग आहे.

आजच्या बदलत जाणाऱ्या ग्रामजीवणाचेही चित्रण आपल्या काव्यातून करत सहज सोप्या भाषेत लेखन करतात.

मुखपृष्ठ : राज खवल, औरंगाबाद

प्रकाशन : साद प्रकाशन, औरंगाबाद

करिअरच्या वाटा शोधण्यास मदत करणारे उपयुक्त पुस्तक - 'यशोदीप'

प्रेम चव्हाण
कला द्वितीय वर्ष

इयत्ता दहावी-बारावी नंतर पुढे काय ? असा प्रश्न आता सर्वांना पडू लागला आहे. याचे कारण अवती-भोवतीचे जग झपाट्याने बदलत आहे.

या बदलत्या प्रवाहात आपला पाल्य टिकून राहिला पाहिजे ही प्रत्येक पालकाची काळजी दिवसेंदिवस वाढत आहे. आपल्या पाल्यास कोणत्या दिशेने घेऊन गेल्यास त्याचे करिअर घडेल याचा विचार आज प्रत्येक पालक करतांना दिसतो आहे. हे एक सुचिन्ह मानले तर समाजाचा ओघ कोणत्या दिशेने चालला आहे हेही चटकन ओळखून येते. अशी करिअर दिशा विद्यार्थी, पालक, शिक्षक वर्गाला देण्यात मंगेश विठ्ठल कोळी यांनी लिहिलेले हे छोटेखानी पुस्तक निश्चितच उपयोगी पडेल असे वाटते.

मंगेश कोळी हे पेशाने पत्रकार आहेत. समाजाला उपयुक्त ठरतील अशी लेखमाला त्यांनी वेळोवेळी विविध वर्तमानपत्रातून लिहिली आहे. अशाच प्रकारच्या लेखन

मालेतील करिअर विषयांवरील कांही निवडक लेख त्यांनी या पुस्तकात संग्रहित केलेले आहेत. ते लक्ष देऊन मनापासून वाचणे महत्त्वपूर्ण ठरेल. अभियांत्रिकी व वैद्यकीय शिक्षणाकडे वळालेला प्रचंड ओघ पाहता हे पुस्तक तुम्हांला कलात्मक जीवनाचा आस्वाद घेता-घेता चार पैसे खिशात टाकायला मदत करणारे आहे.

पत्रकारिता एक उत्तम करिअर या लेखातून लेखकाने पत्रकारितेचे महत्त्व अधोरेखित केलेले आहे. २१ व्या शतकात विविध इलेक्ट्रॉनिक्स माध्यमांच्या सहाय्याने पत्रकारिता किती सोपी आणि आकर्षक करिअर संधी निर्माण झाली आहे. हे अत्यंत साध्या व सोप्या भाषेत सांगितले आहे. तसेच नृत्य हे एक उत्तम करिअर करण्याची जागा आहे. ग्रामीण भागातील कांही पाल्य आणि पालकांना या करिअर संधीबद्दल संकोच वाटण्याची शक्यता आहे परंतु आज जग ज्या गतीने बदलत आहे. त्या बदलाबरोबर तुम्ही राहिलात तर टिकाल अन्यथा

बाहेर पडल अशी परिस्थिती येऊघातली आहे. अशा परिस्थितीत करिअर निर्माण करायचे असेल तर ग्रामीण, शहरी असाभेद निर्माण करून वेळ वाया घालविण्या पेक्षा शिक्षक किंवा ट्रेनर म्हणून या क्षेत्राकडे वळण्यास हरकत नसावी. हे लेखकाचे मत विचारात घेऊन करिअर शोधणे सोपे करण्यास हे पुस्तक नक्कीच मदत करेल.

हॉटेल मॅनेजमेंट सारख्या सध्या चलती असण-या कोर्सेसमधून स्वतःचे करिअर खूपचांगल्या प्रकारे शोधता येते. हॉटेल मॅनेजमेंट या कोर्सेसमध्ये अनेक लहानमोठे कोर्सेस उपलब्ध असून त्या त्या विभागात आपले कौशल्य दाखवून आपल्या करिअरला आकार देता येतो. हे लेखक मंगेश कोळी यांनी अत्यंत चांगल्याप्रकारे सांगितले आहे.

मुळातच पुस्तकाचा आकार आणि आशय छोटेखानी असल्याने करिअरच्या वाटा या पुस्तकातमर्यादित स्वरूपात आल्या आहेत. या पुस्तकात नमूद नसलेल्या अन्य विषयावरदेखील लेखकाचे अभ्यासपूर्ण मार्गदर्शन करणारे लेख व पुस्तके उपलब्ध आहेत. या पुस्तकाचे

एक वेगळेपण म्हणजे महत्वाच्या आणि थोदेफात प्रचलित नसलेल्या विषयांवर वाचकांचे आणि उपयुक्तांचे लक्ष वेधणे हा हेतू आहे असे हे पुस्तक वाचतांना लक्षात येते. मंगेश कोळी हे पत्रकारितेत असल्याने जास्तीत जास्त करिअरच्या वाटा शोधण्यास मदत करणारे विषय यापुढे निश्चितपणे वाचकांना सादर करून समाजाची गरज भरून काढतील हे वेगळे सांगण्याची गरज नाही.

पत्रकार हे जेव्हा लेखक म्हणून समाजापुढे येत असतात तेव्हा ते वृत्तपत्रसृष्टीपेक्षाही एक वेगळी सामाजिक बांधिलकी घेऊन येत असतात. हे यापुस्तकातून दिसून येते यातच मंगेश कोळी यांचे कौतुक आहे. महाराष्ट्रातील धडाडीचे प्रकाशक डॉ. सुनील पाटील यांच्या कवितासागर प्रकाशनाच्या वतीने करिअरच्या वाटा शोधण्यास वाचकांना निश्चितपणे मदत करणारे 'यशोदीप' हे आणखीएक समाज उपयुक्त पुस्तक रसिक वाचकांच्यासाठी उपलब्ध झाले आहे; ही अत्यंत आनंदाची बाब असून लेखक व प्रकाशक यांना पुढील वाटचालीसाठी खूप खूप शुभेच्छा!

एक होता कार्हरः असामान्य स्वप्नांचा अद्वितीय प्रवास

पायल चव्हाण

बी.एस्सी. द्वितीयवर्ष

‘एक होता कार्हर’ च्या पाचव्या आवृत्तीमध्ये सौ. वीणा गवाणकर यांनी एका लहान निग्रो मुलाचं निरागस बालपण ते शास्त्रज्ञ होण्याचा प्रवास अतिशय मोजका, संवादरुपी पण प्रभावशाली असा मांडला आहे.

बाळाचे पाय पाळण्यात दिसतात असे आपण म्हणत असतो. असंच काहीसं प्रा. कार्हरच झालं होतं. शेतीतला किडा आणि पीक यातलं सखोल ज्ञान बालपणीच होतं आणि पुढं हाच वारसा ठेवत हरित क्रांतीचा जनक ते शास्त्रज्ञ असे डोळ्याचं पारणं फेडणारं त्यांचे कार्य...

शेतकऱ्यांचं समृद्ध जीवन राष्ट्रविकास घडवत असतं. म्हणून शेतकऱ्यांचा सर्वांगीण विकास झाला पाहिजे सर्वसामान्य शेतकऱ्यांच्या समाजाच्या तळागाळाच्या या घटकाच्या गरजा ओळखून आपल्या संशोधनाला प्रा. कार्हरनी एक विशिष्ट दिशा दिली. प्रा. कार्हर म्हणजे दुसरे तिसरे कोणी नसून आपल्या सर्वांच्या परिचयाचे डॉ. जॉर्ज वॉशिंग्टन कार्हर. एक विज्ञान विभागाचा विद्यार्थी म्हणून ‘एकहोता कार्हर’ वाचून मला अतिशय आनंद झाला यांच्याकडून प्रेरणा मिळाली. त्यांचं कार्य

आहेच मुळी प्रेरणा मिळण्यासारखं. त्यांच सर्वात महत्त्वाचं कार्य म्हणजे त्यांनी त्यांच्या आयुष्यातला जास्तीत जास्त वेळ हा समाज प्रबोधनासाठी व्यतीत केला आणि मुख्य म्हणजे विनामूल्य त्यांनी हे कार्य सतत राबवलं.

पक्षी जन्म देऊन पिलांना सोडून देतात तसं वयाच्या फक्त दहाव्या वर्षी जॉर्जला टस्कनी या गावात निग्रोच्या शाळेत सोडून देण्यात आलं. त्या गुलामीच्या काळात निग्रो म्हणून समाजात वावरणं म्हणजे अतिशय धडाडीच काम पण हे सगळं सहन करीत जॉर्जनी तिथे शिक्षण घेतले. पुढं एका साध्या महाविद्यालयात प्राचार्य ते डॉक्टर पर्यंतचा प्रवास आणि पुढे एक शेतकाम शिकवणारा शिक्षक.

दक्षिणेतील हरितक्रांती घडली ती प्रा. कार्हर मुळेच. मातीचं सोन करणारा प्राध्यापक. असाच एकदा दक्षिण भाग फिरण्याची संधी प्राचार्यांना आली, तेव्हा तेथील निग्रो समाजाच्या लोकांची राहणीमान, वस्ती त्यांनी बघितली छोट्या घरात जास्त संख्या, घरासमोर काही पिकून खाऊ शकतो याचं ज्ञान नाही. मांस मटण

आपल्या उपयोगी येऊ शकत हे कळत नाही. ही सगळी परिस्थिती जाणून घेतल्यावर टस्कीगी येथे आल्यावर त्यांना हे विचार स्वस्थ बसू देत नव्हते. मग त्यांनी एक संकल्पना काढली 'फिरती कृषी विद्यापीठ' आणि ही संकल्पना म्हणजे ते म्हणतात की, त्यांच्या आयुष्यातील महत्त्वाची कामगिरी ते का तर पुढे ऐका..

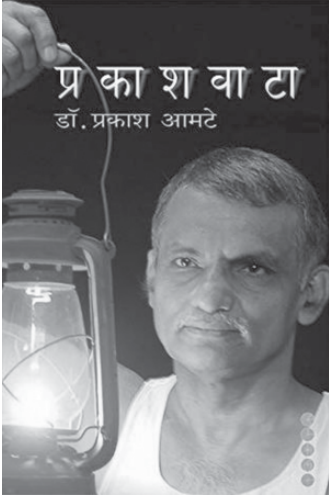
टस्कीगीतील काही हुशार विद्यार्थी व एक छोटा खटारा घेऊन ते दक्षिणेतील भागात गेले. तेथे लोकांना बी-बियाणं तयार करणे, सुबक शेती पिकवणे हे तर त्यांनी सांगितलं पण काही आर्थिक संकल्पनेतून स्वतःच्या नावाची शेत जमीन घेणे हेही त्यांनी त्यांना शिकवलं. असा हा डॉ. वॉशिंग्टन यांचा प्रबोधनाचा प्रवास त्यांनी त्यांचं अखवळं आयुष्य हे प्रयोगशाळेत आणि शेतकामात व्यतीत केलं.

एकानिग्रो स्त्रीचा मुलगा मिसोस बाबा या मालकाकडे वाढलेला. त्या काळात गुलामनिग्रो पळवल्या जात होते तेव्हा त्याची आई मॅरी हिला पळवल्या गेलं. चार्ज मात्र

मी सोस बाबाला सापडला सुसान बाईंनी त्याची देखरेख केली त्याला वाढवलं. तो एक निग्रो, मुका बालक मात्र इमानदारी पणानं मालकाचा अर्धशेतकाम करायचा त्याची तीक्ष्ण नजर अखवळ शेत सांभाळत होती. याचं कौतुक त्या जोडप्याला होत. लहानपणापासून कोणीही न शिकवता शेतकाम करत पुढेही त्यांनी त्यात पारंगत होऊन अख्या देशाची हरित क्रांती घडणं म्हणजे सोपे काम नाही पण डॉ.जॉर्ज वॉशिंग्टन कार्कर यांनी हे सिद्ध करून दाखवलं होतं. त्यामुळेते असं म्हणतात की, आहात तिथून पुढे चला. आणि त्यातून आपल्याला असा सारा मिळतो की जे काही तुम्ही करत आहात ज्या क्षेत्रात तुम्ही आहात ते काम मनापासून स्वतःच १००% देऊन आणि तन मन झुकून करा शेवटी यश तुमचंच आहे.....

जेव्हा तुम्ही सामान्य गोष्टी
असामान्य पद्धतीने करता
तेव्हा सर्व जगाचे लक्ष
वेधून घेत असता.

प्रकाशवाटा: निरागस आणि समर्पित जीवनाचा दीपस्तंभ

हरी शेंबडे

कला द्वितीय वर्ष

डॉक्टर प्रकाश आमटे आणि आयुष्यभर पाठांतर करणारी त्यांची सहचारिणीडॉक्टर मंदा आमटे या जोडप्यांच्या निरलस समर्पित तरीही साध्या सुध्याआयुष्याची ही कहाणी थरार म्हणजे एक कथाच, 'प्रकाश वाटा'.

सुप्रसिद्ध समाजसेवक आणि मॅसेसे पुरस्कार विजेते प्रकाश आमटे यांचे हे आत्मचरित्र आहे. मध्य आणि पश्चिम भारतातील आदिवासींच्या मदतीसाठी केलेल्या प्रयत्नांमध्ये लेखकाच्या संघर्षांचे वर्णन या पुस्तकात केले आहे. मुळात मराठीत प्रकाशित झालेल्या या पुस्तकाचे अनेक भाषांमध्ये अनुवाद करण्यात आले आहेत.

किड्यांनी बुजबुजलेल्या महारोग्यांच्या जखमांना मानवी कर्तृत्वाची यशोगाथा जन्माला घालणाऱ्या या अजिंक्य योध्याचे पाऊल पहिल्यांदाच भामरागड कडे वळले साल होतं १९७० महाराष्ट्र मध्यप्रदेश आणि आंध्रप्रदेश यांच्या सीमेवरचं किरकोळ जंगल बाकीच्या जगापासून पूर्णतःतुटलेलं वाटेत सहा नद्या त्यावर पूल तर सोडा साधा रस्ताही नाही आदिवासीमधली सर्वात मागासलेली जमात माडिया गोंड ते या जंगलाचे राजे पराकोटीचे दारिद्र्य शिक्षणाचा गंध नाही औषधपाण्याच नाव नाही इथल जगच वेगळं होतं बाहेरच्या दुनियेपासून

तुटलेलं घनघोर अरण्यात अंधारात रुतलेलं इथे माणसं राहतात हे कोणाला माहीतच नव्हतं दुर्दम्य जिद्दीचा एक माणूस त्या घनघोर जंगलात पाय रोवून उभा राहिला त्याचं नाव बाबा आमटे ओसाड माळरानावर आनंदवन फुलवणाऱ्या बाबांनी ठरवलं माडिया गोंड या आदिवासींना हात द्यायचा त्यांच्यासाठी नवीन प्रकल्प उभा करायचा अनेक हात कामाला लागली इंद्रायणीनदीच्या काठी हेमलकसा गावात त्यांनी आपल्या स्वप्नांचं नाव ठेवलं लोकबिरादरी प्रकल्प पुढ १९७३ साली या प्रकल्पासाठी सरकारने बाबांना जागा दिली आणि धाकट्या मुलांनी प्रकाश नि बाबांना शब्द दिला तुम्ही काम सुरू करा पुढची जिम्मेदारी माझी मार्च १९७४ इंटर्नशिप सोडून डॉ. प्रकाश आणि शासकीय नोकरी सोडून डॉक्टर मंदा हेमलकसा येथे आले.

वीज नाही फोन नाही जगण्या मारण्याची खबर द्यायला कसलेही साधन नाही वाटेत जंगल आणि नद्या ओलांडत पायी चालत जावं तेव्हा दोन-तीन दिवसांनी जगाचा चेहरा दिसणार असा निर्दयी एकटेपणा आणि भौतिक श्वापदांचा सुळसुळाट आशा जगा वेगळ्या संसाराची सुरुवात झाली हा प्रवास अवघड होता पण एकाकी नाही कोण कुठले तरुण साहस म्हणून हेमलकसा येथे आले आणि त्यांनी आपलं आयुष्यच या प्रकल्पासाठी

दिलं बाबांची मुलगी रेणुका, विनायक, मनोहर, दादा पांचाळ, जगन मचकले, गोपाळ फडणवीस, मनोहर, एम.पवार किती नाव घ्यावी या सर्वांनी जीव तोडून प्रकल्पासाठी काम केलं.

सुरुवातीला जेव्हा प्रकल्पाची सुरुवात झाली तेव्हा आदिवासींच्या आरोग्याची कल्पना नव्हती पण जसेजसे आदिवासी दवाखान्यात यायला लागली तेव्हा कळलं किती भीषण आरोग्याची समस्या आहे प्रत्यक्षात जेव्हा त्यांची परिस्थिती पाहून कुपोषण हा मुद्दा होता सगळे आदिवासी हे अंडर नरेश होते दोन वेळ पुरेसं खायला नव्हतं मिळत मग इतकं कुपोषण असल्यामुळे साथीचे रोग होते मलेरिया भरपूर होता या भागातल्या प्रत्येक माणसाला मलेरिया होता. मुल जन्माला आल्यापासूनच त्याला ताप असायची लहान असताना डास चावायचे आणि त्यामुळे मलेरिया व्हायचा अंगावर कपडे नसायचे मंग थंडीच्या दिवसात जेव्हा तापमान पाच डिग्री पर्यंत उतरायचे तेव्हा ते शेकोटीला कुशीत घेऊन झोपायचे आणि मग जळलेल्या केसेस खूप यायच्या अगदी लहानमुलं दोन महिन्यांचे मुल त्याचे पाय पूर्ण जळून गेले अशी सुद्धा केस आली होती अशा अनेक घटना पाहिल्या की ज्यांच्या मध्ये मुलं आणि बायका थंडीपासून संरक्षण करण्यासाठी म्हणून शेकोटी पाशी झोपले आणि जळून मेले.

महिनामहिने अनवानी फिरणं हेच ज्यांचं नशीब त्यांच्या रक्ताळलेल्या जखमा कशाभरणार जिवंत सापाचे तुकडे, भाजलेले उंदीर, मिठात कालवलेली लाल मुंग्याची चटणी हेही ही संपलं की डॉक्टरांनी दिलेल्या पांढऱ्या गोळ्याचे बकाने भरणान्या आणि पातळ औषधांची बाटली तोंडाला लावून गटागटा पिणाऱ्या आदिवासींना औषध कसे देणार विचित्र प्रश्नांमधून मार्ग काढताना थरकाप उडावा असे हे अनुभव.

९२ साली कॉलराची साथ आली होती दीड दिवसात

दीडशे पेशंट आले त्यातले दूर्देवाने २२ जण वाचू शकले नाही त्या दिवशी एक बाई आली तिच्याबरोबर एक मुलगा होता कॉलराचीच केस होती ताबडतोब त्याला सलाइनलावलं थोड्यावेळात तो बराही झाला तेव्हा ती बाई एका कार्यकर्त्याला म्हणाली भाऊ मी घरी जाऊन येते तेव्हा त्या कार्यकर्त्याला थोडा रागच आला तो त्याबाई ला म्हणाला तुझं मुल मरता-मरता वाचलं आम्ही एवढे कामात आहोत तू तुझ्याबाळा पाशी थोडावेळ उभा तरी टाक तेव्हा ती रडायला लागली जेव्हा त्या कार्यकर्त्यान त्या बाईला विचारलं काय झालं म्हणून तेव्हा ती बाई म्हणाली माझा नवरा काल याच रोगामुळे मेला दोन मुले घेऊन निघाले लहान मुलगा जो कडेवर होता तो रस्त्यातच मेला हे कळाल्यावर मी त्याला झाडाखाली ठेवून त्यावर काटे टाकून आली आहे आता हा वाचतोय तर मी त्याला दफन करून परत येते अशीच आणखीन एक घटना प्रकल्पापासून १५ किलोमीटरच्या अंतरावर एका गावात एक कुटुंब शेकोटीजवळ झोपलं होतं मनेर हा विषारी साप एका मुली जवळ आला त्याच्या थंड स्पर्श झाल्यावर ती मुलगी हलली त्यामुळे तो तिला चावला तिने हात झटकला तर तो साफ दुसऱ्या मुलीच्या अंगावर गेला तिलाही तो चावला तिनेही तसाच हात झटकला तर तो शेजारी झोपलेल्या तिच्या वडिलांच्या अंगावर गेला अन त्यांनाही चावला यात एक मुलगी जाग्यावरच मेली दुसरीला आणि वडिलांना दवाखान्यात आणलं त्यांना अँटीव्हायरस हे सर्पदंशावर औषध दिलं पण ती दुसरी मुलगी गेली फक्त वडील वाचले आपल्या आठ दहा वर्षांच्या मुली अशा बघत बघत गेल्याच दुःख त्या वडिलाला सोसावं लागलं एवढा मोठा धक्का बसला असेल तर माणसं पण ही बिचारी लहान माणसं त्यांना दुःख व्यक्त करा मला ही वेळ नसतो जे जगले त्यांना जगायचं आव्हान त्यांच्यासमोर असते दुःख दुःख ती

फरक असतो हे तेंव्हा मला त्या कोषातून कळलं

पण आता माडियांचे दिवस पालटले हेमलकसा बहुतालच्या किमान हजार गावात एकही माणूस आज औषधागोळ्यापासून मरत नाही कारण हे अखंड काम रात्री-बेरात्री सकाळी दुपारी दवाखान्यात अंगणात अगदी घराच्या पायरीवर सुद्धा उपकरण आणि सर्जरीचा प्रशिक्षण नसताना अशा लाखो शस्त्रक्रिया या माणसांनी यशस्वी केल्यात तेही पेशंट कडून एक रुपयाही न घेता एका छोट्याशा बाकड्यावर सुरू झालेल्या लोकबिरादरीच्या या दवाखान्यात आज छोटसं का असेना एक ऑपरेशनथेटर आहे जरूरी उपकरणं आहेत वड्याची महारोगी सेवा समिती हा लोकबिरादरीचा मुख्य आधार स्तंभ आहेत सेक्सपेड, ऑक्सफॅन यासारख्या विदेशी संस्थांनी या जंगलात येऊन मदतीचा हात पुढे केला म्हणून एवढ उभं राहिलं

माडिया गोंड या आदिवासीतील सर्वात मागास असलेली जमात त्यांच्यामुळे जीवनपद्धतीत शिक्षण अनावश्यक निरुपयोगी होतं पण जंगल तोडण्यासाठी आलेले कॉन्ट्रॅक्टदार त्यांच्या जगण्यात घुसले पुढे फॉरेस्ट गार्ड दहशत घालून त्यांना लुटू लागले जंगलातलं मुक्त स्वातंत्र्य हिरावून घेऊन स्वतंत्र भारताच्या सरकारने त्यांच्यावर जुलूम लादला दवाखाना मार्गी लागल्यावर आजूबाजूच्या गावातील फिरताना लोकबिरादरीच्या कार्यकर्त्यांना हे उघड शोषणदिसत होता दीड किलो डिकाच्या बदल्यात एक किलो मीठ देणाऱ्या अडीच रुपयाच्या बांगड्या चे आमिष दाखवून माडियायांच्या तरण्याताठ्या मुलींवर हात टाकणाऱ्या नव्या शहरी

संस्कृतीशी मुकाबला करायचा तर माडिया मुलांनी शिकलं पाहिजे ठरलं आणि १९७२ साली लोकबिरादरी ची शाळा सुरू झाली पहिला वर्ग भरला झाडाखाली. संघर्षाला सुरुवात वस्ती वस्तीत फिरून हात पाय जोडून एक एक मुल मागून आणली त्यांना भाषा माहीत नाही पुस्तक पाहिले नाही शाळेत मन कस रमनार वनातील मोकळी हवा सोडून एका जागी बसायला वैताग नारी पोर पळून जायची

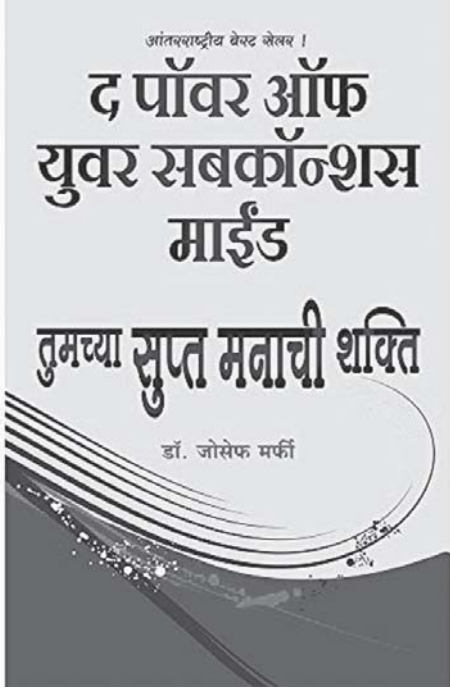
या ५ वर्षात आसपासच्या गावाचं नशीब पालटलं इथून शिकून गेलेले अनेक विद्यार्थी शिक्षक झाले डॉक्टर झाले कोणी फॉरेस्ट गार्ड झालं कोणी तलाठी एकेकाळी बाहेरच्या माणसांशी बोलाय घाबरणाऱ्या ह्या माडिया मुली आता नव्याजगात पाऊल टाकायची तयारी करतात.

महाराष्ट्राच्या एका कोपऱ्यात घट्ट मिटल्या ओठांनी चाललेलं हे काम अजून आपल्या देशात ही पुरेसे ठाऊक नाही प्रकाश आमटे यांना शोधत विदेशातील माणसं मात्र अचूक हेमलकसा येथे येतात.

भारत सरकारने पद्मश्री चा बहुमान देऊन या समर्पित जीवनाचा सन्मान केलाय डॉ. प्रकाश आमटे आणि डॉ. मंदा आमटे यांना स्वीट दर कपल ऑफ इंडिया असा बहुमान देणारे हे पोस्टाचे टिकीट असे अनेक पुरस्कार घनदाट जंगलाचे रस्ते शोधत हेमलकसा पर्यंत येऊन पोहोचले आणि खरं म्हणजे त्या पुरस्काराचा सन्मान झाला.

एकमेकांच्या संगतीने आपल्या कामात मशगुल अरण्यातल्या प्रकाश वाटा आता उजळल्या आहेत.

द पाँवर ऑफ युवर सबकॉन्शस माईंड : सुप्त मनाचा रोचक प्रवास

मनीषा उजगरे
बारावी विज्ञान

याचा थोडक्यात सारांश सुप्त मन हे एक प्रवासशक्य आहे की आपल्यापैकी प्रत्येका मध्ये अस्तित्वात असते ही एक अद्भुतशक्ती आहे आपल्या सुप्त मनात दडलेल्या शक्तीचा संपर्क साधायचा आणि तिला मुक्त करायचे हे जाणून घेतल्यानंतरच आपण आपल्या आयुष्यात जास्तीत जास्त सामर्थ्य जास्तीत जास्त संपत्ती आरोग्य आणि समाधान आनंदी राहू शकतो ही शक्ती जेव्हा आपण प्रयत्न करीत असतो तेव्हाच आपल्याला मिळत असते खरं सांगायचं झालं तर ही शक्ती अगोदर पासूनच आपल्यामध्ये असते परंतु आपण त्याकडे दुर्लक्ष करत असतो ती आपल्याला प्रयत्नानेच मिळत असते आयुष्यातील प्रत्येक गोष्टीसाठी ती सुप्त शक्ती कशी वापरायची हे आपल्याला थोडक्यात डॉक्टर जोसेफ मर्फी यांनी या पुस्तकाच्या माध्यमातून आयुष्यामध्ये भरभराट आणि उत्कृष्ट होण्यासाठी

नातेसंबंध निर्माण होण्यासाठी आनंद मिळवण्यासाठी आणि उत्तम यशप्राप्ती साठी आपल्या सुप्त शक्तीचा उपयोग आपण करू शकतो या पुस्तकात माणसाच्या आयुष्यात प्रत्यक्ष घडलेल्या गोष्टी समाविष्ट केलेली आहे. ज्या माणसांनी त्यांचे स्वतःचे आयुष्य बदलण्यासाठी या पुस्तकातील तपस्वी प्रत्यक्ष उपयोगात आणली आहेत यावरून असे दिसून येते की या पुस्तकात सांगितलेली तत्त्वे डॉक्टर मर्फी यांनी पुस्तकात जी तत्त्वे विशद करून सांगितली आहेत ती जाणून आपण घेतली आणि तुम्ही खरे कसे आहात हे आपल्याला समजून घेण्यासाठी आपल्या स्वतःच्या घडलेल्या वेगवेगळ्या शक्ती आपण कशाप्रकारे मुक्त करू शकतो याचा विचार करायला पाहिजे आणि नंतरच समजतात या पेक्षा प्रत्यक्षात आपण किती मोठ्या व किती महत्त्वाचे होत किती चांगले आहोत हे नक्कीच आपले आपल्याला

सुप्त मन सांगेल आणि तंत्रे खरोखरचउपयुक्त आहेत मला या पुस्तकातून अशी प्रेरणा मिळाली आहे की, सतत सकारात्मक विचार करायचा नकारात्मक विचारातून सतत बाहेर पडायचं सुप्त मनातून प्रत्येक गोष्ट करायची सुप्त मनाला जेव्हा चालना मिळाली तेव्हा यश प्राप्त होईल असं मला वाटतं. स्वतःलाच बदलण्याचा प्रयत्न नाही तर इतरांना पण नकारात्मक दृष्टिकोनातून वाचवायचं हे पण या पुस्तकातून मला शिकायला मिळाले सतत सुप्त मनाला प्रेरणा देत राहायचं आणि आयुष्यभर असं प्रयत्न करत राहायचं कारण प्रयत्नांती परमेश्वर असतो.

द पॉवर ऑफ युवर सबकॉन्शस माईंड हे पुस्तक लिहिण्या मागची कारणे या पुस्तकात विचारलेली जी काही प्रश्नावली आहे त्या प्रश्नावर आपण विचार करूनच कायउत्तर द्यायचे या हेतूने लिहिलं असेल किंवा तुमच्या सुप्त मनाची परिभाषातरी काय आहे आणि हे तुम्हाला जाणून घेण्यासाठी लिहिलं असावं किंवा प्रत्येक व्यक्तीने हे नकारात्मक विचार सोडून सकारात्मक दृष्टीने विचार करून इतरांकडे पण सकारात्मक दृष्टीकोनाने पाहून आपला आयुष्य जगण्यासाठी या हेतूने हे पुस्तक लिहिले असावं नाहीतर जोसेफ मर्फी जे लेखक आहेत त्यांनी कुठली परिस्थिती पाहिली असेल आणि त्या बाबतीत त्यांची विचार लिहिले असेल अशी बरीच कारणं आहेत की पुस्तक लिहिण्यामागची मला वाटतं हीच असावी पुस्तके लिहिण्यामागची कारणे प्रामुख्याने या पुस्तकाचे ठळक आणि अद्वितीय वैशिष्ट्ये तरी काय आहे या पुस्तकाचे वैशिष्ट्य असेल की नित्य अनुभवाला येणाऱ्या प्रत्यक्ष व्यवहारातल्या गोष्टी हे असे अद्वितीय वैशिष्ट्य या पुस्तकात छोट्या छोट्या मुद्द्यावर मत व्यक्त केलेले थोडक्यात तुमच्या दडलेला खजिना कधी असं होतं की स्वतःचे गुणवैशिष्ट्ये आपल्याला ओळखता येतनाहीत स्वतःचा कमीपणा यामुळे आपण सतत पाठीमागे पाठीमागे राहतो

जेव्हा हा मुद्दा मी सर्वप्रथम वाचला तेव्हा माझ्या स्वतःच्या मनाला चालना मिळाली हेच तर लागतं प्रामुख्याने आयुष्यभरासाठी असं मला वाटतं दुसरा मुद्दा सांगायचं झालं तर तुमचे स्वतःचे सुप्त मन तरी काम काय करते ? प्रत्येकाचे मन हे त्यात्या परिस्थितीवर अवलंबून असते कोणती व्यक्ती सकारात्मक दृष्टिकोनाने मनाला जिंकते तर कोणती व्यक्ती नकारात्मक दृष्टिकोनाने मनाला हरवते असे कशामुळे होत असेल जेव्हा हे आत्मसात केलं तेव्हा मला जाणवलं मला वाटतं सगळ्यात जास्त वेग कोणाचा असेल तर ते आपल्या मनाचा असेल ते जेवढे आपल्या आटोक्यात राहिल तेवढे आपण म्हणाला सावरू शकतो आपल्या सुप्त मनाला कधी चालना मिळेल यासुप्त मनाची काय कार्यशक्ती आहे अशा अनेक प्रश्नांना वाचा फोडली आहे आपल्या सुप्त मनावर एखादी गोष्ट बिंबवली तर ती आपण व्यक्त करत असतो हे प्रत्येका बाबतीत असे घडत असते आपले मन कसे निरोगी राहते आपल्या मनाला जेवण लागतं का नाही या मनाला चांगल्या पुस्तकाची आणि चांगल्या माणसाची आवश्यकता असते मनाचे पुस्तक हे खाद्य आहे सकारात्मक विचार आहे. एकदाच मनावर विचार रुजवला की झालं परंतु जर मनाला खरच निरोगी ठेवायचे असेल तर ते आधुनिक काळातील काही पद्धती या पुस्तकात सांगितलेल्या आहेत. आधुनिक पद्धत म्हणजे विश्वासाचा नियम एखाद्यावर डोळे झाकून ठेवलेला विश्वास आपल्या सुप्त मनाचा कल शरीर हे चांगले राहावे म्हणून तर सुप्त मन काम करत असते आपल्याला जर एखादी गोष्ट करायची असेल तर ती सावकाश पद्धतीने करावी तेथे कल्पना शक्तीचा वापर करावा इच्छा शक्तीचा नाही जर श्रीमंत व्हायचं असेल तर कशाची आवश्यकता असते ती म्हणजे आपल्या सुप्त मनाची इच्छा.

द पॉवर ऑफ युवर सबकॉन्शस माईंड हे पुस्तक

वाचल्यावर माझ्या मनातील विचार हे चांदणी बनवून बरसत होती. मोर बनवून सुंदर नृत्य करत होती. मोती बनून चमकत होते एवढेच नव्हे तर मध बनून ठिबकत हे पुस्तक म्हणजे ताजमहलाचे नवल करिश्माचे सौंदर्य आणि पारिजातकाचा सडा आहे. एवढेच नव्हे तर मानवाच्या जीवनाचा पाथ आहे. द पॉवर ऑफ युवर सबकॉन्शस माईंड याचे लेखक डॉक्टर जोसेफ मर्फी आणि मराठी अनुवाद करणाऱ्या मंजुषा मुळे आहेत प्रकाशक रिया पब्लिकेशन आणि मुखपृष्ठचित्र मित्र पब्लिसिटी कोल्हापूर या पुस्तकाची आवृत्ती ऑगस्ट २०१८ चे आहेया पुस्तकाचे एकूण पेज २८८ आहेत जेव्हा हे पुस्तक मी वाचलं तेव्हा बरेचसे माझ्या स्वतःमध्ये बदल घडून आले मी स्वतः कडे वास्तविकता या नजरेने

पाहत होते. थोडक्यात सांगायचे झाले तर सुप्त मनाच्या शक्तीचा वापर करून अशक्य गोष्टी कशा शक्य करता येतात यामध्ये अशा प्रकारचे मार्गदर्शन केले आहे हेपुस्तक आपल्या आयुष्यात काय चमत्कार घडवून आणू शकते हे पुस्तक जेव्हा मी वाचले जेव्हा मी आत्मसात केले तेव्हाच मला माझ्यामध्ये बदल आणि चमत्कार घडून येत होते या जगात वावरत असताना पाहिले की स्त्री पुरुषांना वेगवेगळ्या वाटा वर काहीतरी चमत्कार आढळतात या पुस्तकामध्ये अशी वेगवेगळी प्रश्नावली विचारलेली आहे उत्तर काय असेल हेसुद्धा कळेना उदाहरणा दाखल सांगायचं झालं तर एक माणूस सुखी आहे आणि दुसरा दुखी आहे हे दोन्ही माणसंच आहेत. मग का कशामुळे असावेत असे अनेक प्रश्न या पुस्तकामध्ये आहेत.

आई समजून घेताना: मातृत्व उलगडून दाखवणारे प्रवाही चिंतन

निशा घागरमाळे

कला द्वितीयवर्ष

काही वर्षांपूर्वी महाराष्ट्र संस्कृतीत 'बाळा होऊ कशी उतराई, तुझ्यामुळे मी झाले आई' अशा अत्यंत भावस्पर्शी गाण्याच्या सुमधुर ओळी नेहमी कानावर पडत असतात. अशाच एका खेड्यातील आई ची हृदयस्पर्शी कथा मी वाचली आहे. 'आई समजून घेताना' हे उत्तम कांबळे यांचा आत्मचरित्र आहे. उत्तम कांबळे हे मराठीतील लेखक आहेत.

उत्तम कांबळे यांचा जन्म ३१ मे १९५६ मध्ये ग्रामीण भागात गरिबिमध्ये चिकोडी तालुका बेळगाव जिल्हा कर्नाटक येथे झाला. त्यांच्या लहानपणातच त्यांना त्रास सहन करावा लागला. त्यांची आई अशिक्षित जमीन मजुर होती. उत्तम कांबळे हे त्यांच्या कुटुंबातील पहिले साक्षर व्यक्ती आहेत. तारुण्यात त्यांनी शिक्षण सुरू ठेवताना कंपाऊंडर, बांधकाम कामे, सेल्समन, पेपर बॉय म्हणून काम केले. परिस्थितीचे टोमणे खात त्यांनी स्वतःला घडविले.

'आई समजून घेताना' हे पुस्तक मराठी भाषेत लिहिलेले आहे. या पुस्तकाला १६० पृष्ठे आहेत. या पुस्तकाचे प्रकाशक वाङ्मय गृह आहे. या पुस्तकाचे प्रकाशन

२४ ऑगस्ट २००६ रोजी झाले. या पुस्तकाचा हिंदी अनुवाद छत्तीसगडमध्ये, उर्दू अनुवाद मालेगावमध्ये तर कन्नड अनुवाद बेळगाव मध्ये झाला. या पुस्तकाच्या भरपूर आवृत्या आहेत. या पुस्तकात उत्तम कांबळे यांनी आकलनाच्या पलीकडे असणारी आई समजून घेण्याचा यशस्वी प्रयत्न केला आहे.

उत्तम कांबळे यांच्या आईचे नाव इलंदा हे आहे. लेखकाच्या आयुष्यात प्रकाशवाटा घडविण्यासाठी आयुष्यभर राबलेली लेखकाची 'अक्का' स्वतःसाठी वर्तमान घडवू शकली नाही ही लेखकाची तक्रार. स्वतः अतिशय कष्ट घेऊन मुलांच्या वारेमाप खर्चांमुळे अस्वस्थ होणारी आई 'तुझ्या लहानपणी आपण दोघं रोजगाराला गेलो आणि दिवसभर राबलो तर फक्त चारपाच रुपये मिळायचे. इथं तुझ पोरगं तर दहा रुपयांच्या चॉकलेट चा एकच घास करतो. तुला मागचं दिवस कस आठवत नाहीत अस म्हणून आई लेखकाला वारंवार भूतकाळात न्यायची. भाकरीच्या तुकड्यासाठी लाचारी आठवायला लावायची.

भूक जास्त लागली असेल आणि खाण्यासाठी

अन्न कमी मिळत असेल तर जेवणापूर्वी भरपूर पाणी प्यावं... जेवता जेवता ही भरपूर पाणी प्यावं आणि जेवणानंतर ही प्यावं... सबब अन्नाऐवजी पाण्यानेच पोट भरावं..... अक्कान स्वतः हा फॉर्म्युला आयुष्भर वापरला.

माणसाच्या दुःखाचे कारण इच्छाच असते हे तत्त्वज्ञान सांगणारी आईच असते. लेखक आणि त्यांच्या आईचा संवाद सतत तुसड्यासारखा होता. लेखकाने विचारले 'जेवलीस का?' ती म्हणायची 'ढकलल दोन तुकडं पोटात' कशी आहेस? 'असे विचारल्यावर म्हणायची' कसच काय, मरण जवळ आलंय. डॉक्टरांकडे जाऊया का? डॉक्टर का कुणाचं मरण कायमचं रोखतो?' असे संवाद पुस्तकात जागोजागी दिसतात. अर्थात ती असे का बोलते त्याचा शोध घेताना असे जाणवते की, आईने अपार घेतलेले कष्ट.... तिच्यासमोर आजच्या सुखात भूतकाळातील भाकरी मिळवण्याची युद्ध गाणी आठवायची आणि लेखक आईने घेतलेल्या कष्टात रमून जातो. पैसे नसल्यामुळे डोक्याच्या केसांचा पुंजका विकून मिळालेल्या पैशातून बुढी केबाल (मिठाई) मुलांना द्यायची. फ्लॅटमध्ये राहत असल्यामुळे लेखकाच्या आईला बोलण्यासाठी जेव्हा कोणी मिळत नाही तेव्हा रस्त्यावर कोणत्याही स्त्रियांशी गप्पा मारायची. टी. बी. झाल्याचे कळलेले पाहून स्वतःहून नातवडां पासून दूर राहायची. या आणि अशा कितीतरी प्रसंगातून 'आई समजून घेताना' लेखकाची दमछाक होते.

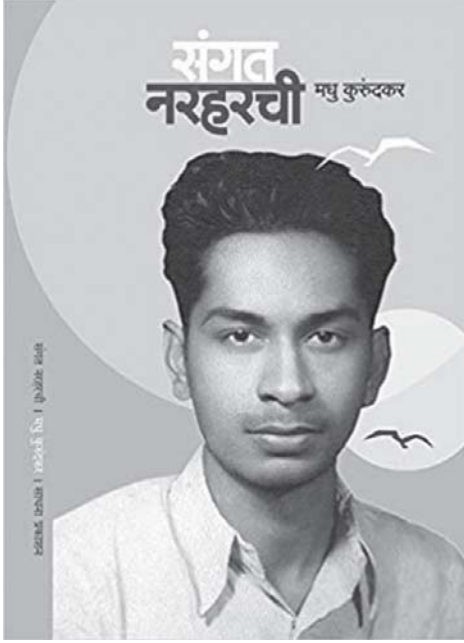
'काय रेभाड्या मला काय तुला चोर बनवायचं, तू खूप शाळा शिक आणि मोठा हो' असं म्हणून धोका पत्करणारी इलंदा आई मला गगनापेक्षाही महान वाटते.

इलंदा आईने उत्तमकांबळे यांना घडवून साहित्य व समाज घडविण्याचे कामच जणू त्यांच्यावर सोपवले आहे.

आई या गहन विषयावर आतापर्यंत अनेक पुस्तकं येऊन गेलीत. परंतु या पुस्तकाची बातच काही और आहे. अत्यंत वेगळ्या पदधतीने लिहल गेलेलं. म्हटलं तर हलक फुलकं, म्हटलं तर अत्यंत खोलवर विचार करायला लावणारं अस हे पुस्तक आहे. अत्यंत हलाखीच्या परिस्थितीतून सुस्थितीत येऊन देखील स्वतःचा मूळ गाभा जपणारी आईसुशिक्षित सुधारलेल्या मुलाला कित्येकदा आपल्या साध्या सरळ वाक्यांनी च निरुत्तर करणारी आणि आपल्याला देखील विचारात पडणारी आई मांडायला शब्दच अपुरे आहेत. उत्तम कांबळे यांनी या पुस्तकात त्यांचे विचार अत्यंत प्रामाणिकपणे, साध्या सोप्या शब्दांत मांडले आहेत.

'आई समजून घेताना' हे पुस्तकं वाचताना डोळ्यातून अश्रू वाहायला सुरुवात होते. हे पुस्तक वाचताना मला रडूच अवरले नाही. मला देखील माझ्या आईची आठवण झाली. खरं तर इलंदा ही केवळ उत्तम कांबळे यांचीच आई नाही तर हेपुस्तक वाचणाऱ्या सर्वांचीच आई आहे. अतिशय साधी, कष्टाळू, हलाखीचे जीवन जगणारी, कधीही आपली परिस्थिती न विसरणारी, लेखकाला वेळोवेळी आपल्या परिस्थितीची जाणीव करून देणारी ही इलंदा आई समजायला अतिशय कठीण.... खरचं, लेखकाने आई यशस्वीपणे समजून घेतली आहे. उत्तम कांबळे यांची ही इलंदा आईची वस्तुस्थिती हृदयाला स्पर्श करून जाते.....

संगत नरहरची : बुद्धी तेजाची प्रभात किरणे

विशाखा जोशी, संकेता दहे
कला प्रथम

प्रस्तावना – महाराष्ट्र ही मराठी भाषेची जन्मभूमी येथे मराठी जन्मली, रूजली, बहरली, आणि वाढली देखील.... यात अनेक संत आणि साहित्यिकांचा हातभार आहे. आपली मातृभाषा इतकी समृद्ध आहे यापेक्षा सुखकर आणखी काय असू शकते. या भाषेला समृद्ध बनवताना आपल्या संस्कृतीचा जगाला परिचय करून देताना अनेक साहित्यिकांचे योगदान आमूलाग्र आहे. अशाच एका उत्कृष्ट व्यक्तिमत्त्वाचा परिचय म्हणजे सदरील पुस्तक होय...

चरित्रनायकाचा परिचय- पुस्तकाबाबत बोलण्यापूर्वी हे पुस्तक लिहिले गेले त्यांचा परिचय हा महत्त्वपूर्ण ठरतो.

नरहरी अंबादासराव कुरुंदकर यांचा जन्म १५ जुलै १९३२ रोजी मराठवाड्यातील नांदापूर या गावात झाला. हिंगोली जिल्हयातील कुरुंदा हे त्यांचे मूळ गाव.

ते मराठी भाषा व साहित्याचे समीक्षक आणि समाजचिंतक होते , ते एक प्रभावी वक्ते होते.त्यांनी प्रतिभा निकेतन माध्यमिक विद्यालय, नांदेड येथे शिक्षक म्हणून तर नांदेड एज्युकेशन सोसायटीचे ‘पीपल्स कॉलेज’ नांदेड येथे प्राचार्यपद भूषविले होते. विशेष आणि उल्लेखनीय बाब म्हणजे अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनाचे अध्यक्षपद दोनदा बिनविरोध त्यांच्या कडे येऊनही त्यांनी ते नम्रपणे नकार दिला होता. सर्वजण त्यांना ‘गुरुजी’ म्हणून संबोधत असत. त्यांनी अनेक विषयावर सखोल लिखाण केले आहे , मग त्यात राजकीय, इतिहास, साहित्य, तत्वज्ञान अशा विषयाचा समावेश आहे. त्यांनी आपल्या लेखनीतून उत्कृष्ट लिखाण केले आहे. विषय कोणताही असो त्यावर ते सखोल भाष्य करीत असत. त्यांचे भाषण ऐकतांना लोक मंत्रमुग्ध होतं. त्यांची वक्तृत्वशैली विषयावर असलेली पकड ही श्रोत्यांना

विषयांशी जोडून ठेवण्यासाठी पुरेशी होती. अशा या असामान्य व्यक्तीमत्वाचा जीवनप्रवास स्पष्ट करणारे 'संगत नरहरची' हे एकमेव पुस्तक आहे. गुरुजींच्या आयुष्यातील बालपणापासून ते अखेरच्या टप्प्यातील जीवन व त्यातील प्रसंग यात लेखकाने सांगण्याचा अतिशय सुंदर प्रयत्न केला आहे. अशा या युगपुरुषाचा १० फेब्रुवारी १९८३ रोजी वयाच्या पन्नासाव्या वर्षी निधन झाले.

लेखक परीचय - मधुकर कुरुंदकर हे नरहरी कुरुंदकरांचे (गुरुजींचे) नातेसंबंधी होते, परंतु समवयस्क असल्यामुळे त्यांचे मैत्रीपूर्ण संबंध राहिले. त्यामुळे लेखकाला गुरुजींचा जीवनप्रवास हा अतिशय जवळून न्याहाळता आला. त्यांच्या आवडी - निवडी , बोलणे, त्यांचे मतप्रवाह, आयुष्याकडे बघण्याचा त्यांचा दृष्टिकोन त्यांच्या सवयी याच सविस्तर वर्णन करण्याचा लेखकाने या पुस्तकातुन प्रयत्न केला आहे.

'संगत नरहरची' हे पुस्तक गुरुजींच्या जीवनातील अनेक पैलूवर भाष्य करणारे पुस्तक ठरते...

'संगत नरहरची' या पुस्तकात मधू कुरुंदकरानी गुरुजींचे बालपण म्हणजेच त्यांच्याशी लहानपणी झालेली भेट तिथपासून ते नंतर हैद्राबाद येथे एकत्र मॅट्रिकचे शिक्षण तसेच निजामाच्या आधिपत्याखाली असलेल्या तत्कालीन हैद्राबादचे वर्णन केले आहे. त्याकाळातील समाजात शिक्षणाचे महत्त्व व सामाजिक, सांस्कृतिक, राजकीय अशा अनेक बाजू आपणास समजण्यास मदत होते. यात अनेक असे प्रसंग आहेत ज्यातुन आपणास गुरुजींचे शिक्षणावरील मत किती विलक्षण होते त्यांनी कधी ही डिग्रीला महत्त्व दिले नाही ते हैद्राबाद येथे कॉलेजमध्ये प्रवेश घेतल्यानंतर देखील लेक्चर्सला न जाता लायब्ररीत तासन - तास विविध विषयांवरील पुस्तकांचे सखोल वाचन करीत असत. त्यात इतिहास, राजकीय, सांस्कृतिक, तत्वज्ञान अशा

अनेक विषयांचा समावेश होता.

वडिलांना ते प्रेरणास्थान मानत त्यांच्या विचारांचा गुरुजींवर प्रभाव होता अतिशय मोकळ्या आणि लोकांच्या रहदारीतील वातावरणात त्यांचे बालपण आणि तरुणपण गेले त्यामुळे लोकांना जवळून न्याहाळून त्यांच्यासमोर आपले मत ते अतिशय स्पष्ट मांडत असत.

हैद्राबादमध्ये गुरुजी हे त्यांच्या मामांच्या घरी राहायचे त्यामुळे त्यांच्या मामाचा देखील त्यांवर प्रभाव होताच कोणतेही काम असो त्यात उच्चकोटी साधता आली पाहिजे, तरच त्या कामाला अर्थ प्राप्त होतो... असे मामाचे मत आणि या मतावर ठाम राहत त्यांनी आयुष्याच्या प्रत्येक क्षेत्रात उच्चकोटी गाठली.

लेखक जेव्हा १० वीत म्हणजेच मॅट्रिकमध्ये शिक्षण घेत होते तेव्हा प्लेगची साथ ही पसरली होती अगदी आजच्या परिस्थितीशी समरूप म्हणता येईल त्याकाळात शिक्षणात काय बदल घडून आला यांचे काहीशे वर्णन यात आहे.

वयाच्या सोळा - सतराव्या वर्षी हैद्राबाद मुक्तीसंग्रामाचे वारे वाहू लागले , त्यात गुरुजी हे कुशाग्र बुद्धिमत्ता असलेले त्यामुळे त्या वातावरणात त्यांनी आपला सहभाग नोंदवला होता. त्यांना त्यांच्या राजकीय सहभागामुळे जेलचा देखील प्रवास सहन करावा लागला , चूक नसताना.. हैद्राबाद येथे परीक्षांचे फेरे आणि व्यक्तीमत्वाची जडणघडण करत असताना त्यांची भेट भालचंद्र महाराजांशी झाली आणि ह्याला पैलू पाडण्याचे काम भालचंद्रमहाराजनी केले असे म्हटले तर वावगे ठरणार नाही.

मराठवाडा या वृत्तपत्रातील कार्यालयातील एका प्रसंगानुसार

'नरहरी कुरुंदकर' नावाचे 'नरहर कुरुंदकर' यात झालेले रूपांतर हे देखील रोचक आहे.

हैद्राबाद येथून नांदेडला आल्यानंतर गुरुजी ते

प्रिन्सिपॉल पर्यंतचा प्रवास वाचकाला स्पर्श करून जातो.

वयाच्या पन्नासाव्या वर्षी अचानकपणे रेडिओवर त्यांच्या निधनाची बातमी ऐकून लेखकांची मनोदशा आणि एकंदरीत त्यांच्या चाहत्यांची, श्रोत्यांची आप्तेष्टांची झालेली मनोदशा आणि सर्वच क्षेत्रातून व्यक्त झालेले हळहळ त्यांच्या कीर्तीचे साक्ष देतात.. नांदेडकरानी कधीही अंत्ययात्रेतील न पाहिलेली गर्दी आणि मधू कुरुंदकरांनी प्रसंगाचे केलेले वर्णन भावुक करतात... गुरुजींच्या निधनाने एका युगाचा अस्त झाला असे म्हणता येईल .

त्यांचे राजकीय क्षेत्रातील कार्य आणि योगदान देखील मोलाचे आहे.

गुरुजींचे एकंदरीत व्यक्तिमत्त्व किती अष्टपैलू होते याचा आपल्याला आढावा घेता येतो.

समारोप / मर्यादा – पुस्तकाचा बराचसा भाग हा त्यांच्या तरुणपणाशी निगडित आहे.

‘संगत नरहरची’ या पुस्तकातून आपल्याला

गुरुजींच्या जीवनप्रवासावर प्रकाश टाकता येतो. वसमत सारख्या लहानश्या खेड्यातून येणारा तरुण आपल्या असामान्य व्यक्तिमत्त्वाचा ठसा मराठी मनावर इतक्या खोलवर रुजवून जातो. तुमचा जन्म कुठे झाला आहे आणि शिक्षण कुठे झाले आहे याने काहीच फरक पडत नाही , तुमचे कर्तृत्व सर्व सिध्द करत असत याचे जिवंत उदाहरण म्हणजे गुरुजी होय. ह्या पुस्तकातून त्यांच्या आयुष्याचे अनेक विलक्षण पैलू आपल्या समोर उभे राहतात. जीवनाकडे पाहण्याचा त्यांचा दृष्टीकोन हा अतिशय सकारात्मक होता. प्रत्येक प्रसंगाशेवटी आपल्या जीवनात एक चांगला मित्र असणे किती गरजेचे आहे हे समजते.

विचार असे ठेवा की तुमच्या विचारांवर लोकांना विचार करावा याची प्रचिती आपल्याला गुरुजींच्या विचारावरून येते. हा जीवनप्रवास सर्वानाच अतिशय प्रेरणादायी आहे..

बहुजन संस्कृतीचे जनक

महात्मा जोतीराव फुले

प्रल्हाद जी. लुलेकर

बहुजन“ संस्कृतीचे जनक
महात्मा जोतीराव फुले लेखक-
डॉ.प्रल्हाद लुलेकर.

अश्विनी कुलकर्णी
कला तृतीय वर्ष.

डॉ. प्रल्हाद लुलेकर यांनी ‘मोगडा’, ‘बलुतेदार’, ‘गावगाड्याचे शिल्पकार’, ‘बलुतेदारांचे हत्यारे आणि अवजारे’ या समाज चिंतनपर ग्रंथांचे लेखन केले त्याच बरोबर अनंत पैलुचा सामाजिक योद्धा दलितांसाठी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर या वैचारिक ग्रंथांचे लेखन की त्यांनी केले आहे. तसेच त्यांच्या या आले ढगगेले ढग कविता संग्रह प्रसिद्ध आहे.डॉ प्रल्हाद लुलेकरांच्या विपुल अशा लिखाणावरून त्यांचा समाज जीवनाची आलेला संबंध आपल्याला जाणवतो.

त्यांच्या बहुजन संस्कृतीचे जनक या ग्रंथाचे वाचन मला दोन कारणामुळे करता आले एक निमित्त होते यावर्षीच्या भाषिक कौशल्य या उपक्रमांतर्गत ग्रंथ परीक्षण आणि दुसरे निमित्त महाविद्यालयानेही यावर्षी मानवता या विशेषकासाठी वाचन प्रेरणा हा विषय ठेवला.त्यानिमित्ताने पुन्हा हा ग्रंथ वाचला आणि त्या

पुस्तकाविषयी लिहण्याचा प्रयत्न केला.आणखी एक गोष्ट नमुद करावी वाटते ती म्हणजे याच वर्षी आमच्या महाविद्यालयाने डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर व्याख्यानमालेचे आयोजन केले होते आणि प्रमुख वक्ते म्हणून आम्हा विद्यार्थ्यांसमोर अतिशय सहज सोप्या भाषेत मांडणी करून डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे दलितेतरांसाठी असणारे योगदान सरांनी आपल्या बोलण्यातून घडविले म्हणजे एक वक्ता म्हणून सरांचा परीचय तर मला झाला.पण एक लेखक म्हणून संशोधक म्हणून,समीक्षक म्हणून जो सरांचा परीचय झाला तो मी सरांचे बहुजन संस्कृतीचे जनक महात्मा जोतीराव फुले हे पुस्तक मिळवून वाचले तेंव्हा. त्यामुळेच त्या ग्रंथाबद्दल लिहण्याचा प्रयत्न केला.

प्रस्तुत ग्रंथाचे लेखन एकूण पाच प्रकरणात केले आहे.

१) जोतीराव फुले यांचे चरित्र - यामध्ये लेखकांनी महात्मा जोतीराव फुले यांच्यावर पूर्वी लिहिलेल्या चरित्रात्मक ग्रंथाचे थोडक्यात वर्णन केले आहे.

२) बहुजन संस्कृतीचे जनक -

या प्रकरणाच्या या शिर्षकावरून महात्मा फुले यांच्या बहुआयामी व्यक्तिमत्त्वाची ओळख आपल्याला होते १९ व्या शतकाच्या सुरुवातीला म्हणजेच ज्या काळात माणूस म्हणून जगण्याचे नैसर्गिक अधिकार शुद्रातिशुद्रांना आणि स्त्रीयांना नव्हते. त्या काळात समाजपरिवर्तनाचे कार्य करून तळागाळातील सामान्य लोकांना न्याय मिळवून देण्यासाठी महात्मा फुलेनी तत्कालीन समाज व्यवस्थेत विरुद्ध कशाप्रकारे लढा दिला. तो संघर्ष त्यांनी मांडला.त्यांच्या या कार्याचे वर्णन 'बहुजन संस्कृतीचे जनक' अशा शब्दात लेखकांनी आहे.

३) एवढे अनर्थ एक अविद्येने केले.हे तिसरे प्रकरण यातून शुद्रातिशुद्रांची व स्त्रीयांच्या दैन्यावस्थेचे कारण हे अज्ञानात आहे असं म्हणतात.त्यासाठी त्यांनी म्हटले की,

'विद्येविना मती गेली

मती विना नीती गेली

नीतीविना गती गेली

गतीविना वित्त गेले

वित्ताविना शूद्र खचले

इतके अनर्थ एका अविद्येने केले.'

या सर्व अरिष्टातून मुक्त होण्यासाठी त्यांनी शिक्षण हाच एक मार्ग सांगितला.त्यासाठी त्यांनी शिक्षणाचे महत्त्व पटवून दिले.शिवाय १९४८ला मुलींची शाळा सुरु करुन सामाजिक कार्यास सुरुवात केली.महात्मा फुले यांनी १९ व्या शतकातील संपूर्ण व्यवस्था उखडून टाकण्याचा प्रयत्न आपल्या कार्यातून केलेला दिसतो . त्याच्या

कार्याला लोकांपर्यंत पोहोचण्याचा आणि समाजाला एक नवीन दिशा देण्याचा प्रयत्न लेखकाने बहुजन संस्कृतीचे जनक महात्मा ज्योतिबा फुले या ग्रंथातून केला आहे.

४) सत्य आणि नीती हाच धर्म :-या प्रकरणातून महात्मा ज्योतिबा फुले यांची ओळख आपल्याला फक्त स्त्रियांना शिक्षणाचा अधिकार मिळवून देण्यात ते किंवा शूद्रांना सामाजिक न्याय मिळवून देणारे एक क्रांतीकारी समाजसुधारक एवढीच आहे परंतु आपल्याकडे ही सत्य हीच नीती असे मानण्या ज्योतिराव विषयी आणखी नवीन संशोधन करून त्यांच्या चरित्र व कार्याचे अत्यंत बारकाईने चिंतन करून जोतीरावांच्या कार्यातील अनेक पैलूंची ओळख करून देण्याचा प्रयत्न आपल्याला होतो आहे.

५) फुले-आंबेडकरी दृष्टीचे वाड्मयेतिहसलेखन-

हे पाचवे प्रकरण ज्यामधुन वाड्मयाच्या इतिहासाचे फुले-आंबेडकरी दृष्टीने करण्याचा प्रयत्न केला आहे.एक नवा विचार वाड्मयेतिहास लेखनाचा मांडला आहे.डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांना आपले श्रद्धास्थान मानणाऱ्या डॉ.प्रल्हाद लुलेकरांनी डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांवर वैचारिक लिखाण केले त्याच बरोबर डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी ज्यांना आपले गुरु मानले त्या महात्मा फुले यांच्या साहित्यावर देखील लिखाण केले. याच वरून त्यांच्या बहुआयामी व्यक्तिमत्त्वाची ओळख आपल्याला होते.

प्रस्तुत ग्रंथात लेखक आणि सत्यशोधक समाजाची स्थापन करणारे महात्मा फुले यांची ब्राह्मण वर्गाच्या गुलामगिरीत अडकलेल्या शूद्र अतिशूद्र यांना त्यांनी स्वतःची अस्मिता मिळवून देण्यासाठी आयुष्यभर कशाप्रकारे संघर्ष केला. याचे वर्णन अतिशय उत्कृष्टपणे केला आहे. त्याचबरोबर स्थापित व्यवस्थेकडून होणाऱ्या शोषणला थांबवून समतेवर आधारलेल्या नवा समाज

निर्माण करण्याची फुले यांची चळवळ या ग्रंथाद्वारे लेखकांनी आपल्या समोर ठेवून समाजात समाजाने निर्माण केलेल्या अनिष्ट रूढी परंपरा यांना विरोध करण्याचे आत्मबल वाढवण्याचा तसेच नविन पिढीसमोर महात्मा जोतीराव फुले यांच्या कार्यास ठेवण्याचा प्रयत्न केला आहे.

डॉ. प्रल्हाद लुलेकर यांच्या लिखाणातील वैशिष्ट्य/ गुण-
१) कालातितता -

महात्मा फुले यांनी सामाजिक सुधारणांसाठी व स्त्रियांसाठी न्याय मिळवून देण्यासाठी जी चळवळ केली ती आजच्या काळासाठी देखील मार्गदर्शक ठरते.
२) संशोधन दृष्टी : लेखकांनी ग्रंथाचे लिखाण करीत असताना त्यांनी महात्मा फुले यांच्या जीवनप्रवासाचे व कार्याचे अनेक संदर्भ शोधून त्यावर चिंतन व संशोधन

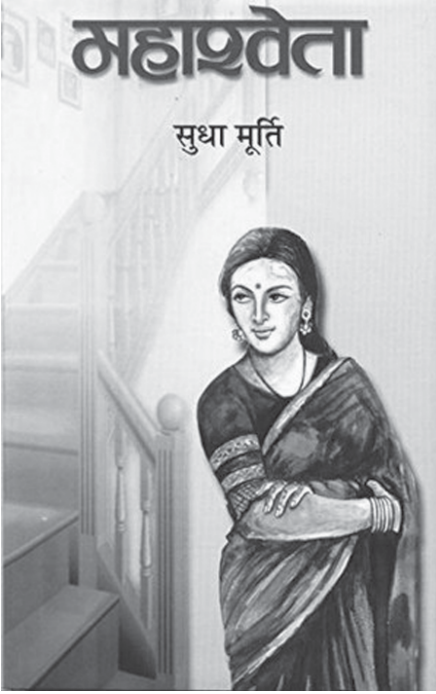
केले आहे यावरून त्यांच्या मध्ये असणारी संशोधन दृष्टी आपल्याला दिसून येते.

३) प्रबोधनासाठी लेखन -

महात्मा फुले यांनी केलेले संपूर्ण कार्य ही तत्कालीन समाजाचे प्रबोधन घडवून आणण्यासाठी होते. अशा महान समाजसुधारकांनी केलेले कार्य समाजासमोर ठेवून समाजाचे प्रबोधन करण्याचा प्रयत्न लेखकांनी केला आहे.

एकुणच हजारोवर्षांच्या गुलामगिरीत अडकलेल्या आणि ज्यांना स्वतःबद्दल अस्मिताही नसणाऱ्या शुद्रातिशुद्रांना माणुस म्हणून जगण्याचा अधिकार मिळवून देण्यासाठी फुल्यांनी केलेला संघर्ष हा या ग्रंथातून शब्दबद्ध केलेला आहे.

महाश्वेता : स्त्री मनाचे स्पंदन

नम्रता काळे
बी.कॉम. द्वितीय

पुस्तक हे आपले मित्र तर असतात . पण त्याच बरोबर आपल्याला त्यातून खुप काही शिकायला पण भेटते.त्यात अनेक प्रकारचे पुस्तके असतात त्यात आत्मचरित्र, चरित्र, कविता, कादंबरी, कथा, नाटक इ.हे सर्व काल्पनिक घटनांवर आधारित असो वा सत्य.त्यातून आपल्याला खुप काही शिकायला भेटत. महत्वाची गोष्ट म्हणजे लेखकाने लेखन केलेल्या अनुभवातून आपल्याला अनुभव घेता येतो .आपण आपल्या आयुष्यात बरच काही शिकत असतो पुस्तकांच्या वागनामुळे. त्या मुळेच मला खुप आनंद वाटतोय मी वाचलेल्या एका पुस्तकाचा सारांश सांगण्याची संधी मिळाली. महाश्वेता ही एक कादंबरी आहे. या कादंबरीच्या लेखिका आहेत सुधा मुर्ती.

त्यांचा जन्म १९८० मध्ये शिगगओ इथे

झाला.त्यानी त्याचे शिक्षण computer science मधून पुर्ण केले .

त्यानी त्यांच्या या पुस्तका मध्ये मानवतेच दर्शन घडून आणल.सर्वात जास्त प्रेम आणि मानवता महत्वाची असते हे त्यानी यात स्पष्ट केल आहे अशीच एक सुंदर प्रेम कथा रेखटली आहे .

ज्यात एका सुंदर स्त्री चे वर्णन केले आहे आणि तिच्या पतीचे ही श्वेत (कोड फुटणे)या रोगाने त्रस्त होणारी स्त्री मानवता माणुसकी सोडुन तिचे होणारे हाल सगळ यात कैद केले आहे.सुधा मुर्ती म्हणतात मानवता ही सगळ्यात महत्वाची बाब आहे. आणि यात सुधा मुर्ती यांनी प्रेमाला महत्त्व दिल आहे. कोणतीही समस्या असो किंवा कोणताही रोग तो प्रेमापेक्षा मोठा नसतोच. लेखिकेने केलेल्या महाश्वेता नावाच्या कादंबरी मध्ये श्वेत रोगा पासून होनारी दुर्गती खरच दगडाला ही

पाझर फुटेल एवढी त्रास दायक आहे.मानवतेला ही हादरवणारी ही कथा मला तर खुप भावुक वाटली.

सरळ सरळ भाषेत सुधा मुर्ती यानी या आपल्या पुस्तकात छोट्याश्या रोगा मुळ एका सुनेला होणारे त्रास. तिला या सगळ्या मध्ये तिच्या सासूबाई ने केलेला रोजचा छळ. आणि तिरस्कार करणारा समाज या सगळ्यामध्ये ती एकटी खरचट गेली.पण मानवतेच्या नात्यानेही तिला कोणीच साथ नाही दिली. तरीही ती सगळ्याशी लढत गेली. आणि शेवटी या सगळ्या वर

मात करून विजयी झाली.आणि शेवटी तिने सगळ्यांना जिंकून पण घेतल. सगळे समाधानात राहू लागले. मानवतेच एक जिवंत उदाहरणासारख मला त्यातून शिकायला भेटल.

कोणालाच कोणत्या गोष्टी सोबत घेऊन जायच्या नसतात प्रेम हे सगळ्यात जास्त मोठ आहे.ते म्हणतात ना जो बीज बोया वही फ़सल आयेगी तसच असत प्रेम मानुसकी लोकाना देऊ तर आपल्याला पण प्रेमच भेटल . आणि नेहमीच खरं आणि प्रेमच जिंकत असत .

कोरोना काळातील मला भेटलेले काही 'मितवा'

गणेश शिंदे, बी.ए. द्वितीय

सोमनाथ चिंचकर, बी.ए. प्रथम

खरं तर लॉकडाऊन म्हणजे व्यक्तीने अत्यावश्यक काम असल्याखेरीज घराबाहेर न पडता स्वतःला घरात बंदिस्त करून घेणे म्हणजे लॉकडाऊन आणि असा लॉकडाऊन हा फक्त आपत्कालीन परिस्थितीमध्येच लावला जातो. याचा उद्देश लोकांना एकमेकांच्या संपर्कात न येऊ देता दूर ठेवणे हा असतो. आणि आपण सर्वांना हा लॉकडाऊन डोळ्यांनी न दिसणऱ्या एका विषाणूमुळे म्हणजेच कोरोनामुळे पाळावा लागत आहे. जवळपास तब्बल सहा महिने आपण आपल्या मित्रांपासून, शाळा/ कॉलेजपासून, नातेवाईकांपासून दूराव ठेवत आलेलो होता. या कोरोनामुळे लाखो गोर-गरीब, छोटे-मोठे व्यवसायिक देशोधडीला लागले आहेत. शेकडो लोकांना आपल्या प्राणांना मुकावे लागले आहे. आणि अजून किती दिवस किंवा किती महिने हा कोरोना आपले अक्राळविक्राळ रूप धारण करून मृत्यूचं बीभत्सनृत्य करत राहील देव जाणे.

पण हाच कोरोना माणसाला जे कधीच शिकायला जमलं नसतं, करायला जमलं नसतं ते ह्या कोरोनामुळे शक्य होतांना दिसतंय.

ज्या लोकांना कामाच्या व्यापामुळे आपल्या घर-कुटुंबासाठी वेळ मिळत नव्हता ती व्यक्ती कुटुंब प्रेम काय असतं याचा अनुभव घेत आहेत. ज्यांना जबाबदारी पुढे आपल्या स्वतःच्या छंदांची जोपासना करता आली नाही अशांना आपल्या आवडत्या गोष्टी करायला वेळ मिळाला आहे. आणि काहींना नवनवीन छंद देखील जडले आहेत.

असंच काहीसं माझ्या ही बाबतीत घडलं.

तर झालास की पूर्वी 'पुस्तकवाचनकंटाळा' हे माझं सूत्र ठरलेलं असायचं. एखादं पुस्तक वाचणं तर

सोडाच पण अभ्यास करण्यासाठी पुस्तक हातात जरी घेतलं की लगेच निद्रादेवी प्रसन्न व्हायच्या. पण २२ मार्चला आलेल्या सरकारी आदेशानुसार राज्यभरात लॉकडाऊन लागला आणि सारे मित्र 'काही अंशी' का होईना पण दुरावले(तसे online सगळेच भेटायचे म्हणा).

सुरुवातीला हा लॉकडाऊन भारी वाटला पण नंतर-नंतर करमेनासं झालं म्हणून टीव्ही, मोबाईल यांचा आधार पुढेच काही दिवस मिळाला, मात्र फार थोड्याच दिवसात त्याचाही कंटाळा यायला लागला. खरं तर मागील दोन-तीन वर्षांपासून सुचतील तश्या कविता करण्याची सवय आणि आवड मला होतीच. असाच एक दिवस मी मोबाईल वर आलेला एक मेसेज वाचत होतो तो मेसेज असा होता 'वाचन हे पेरणं असतं! आणि लिहिणं म्हणजे उगवणं! म्हणून उगवण्याची चिंता करीत बसण्यापेक्षा पेरणीला सुरुवात करा, एक दिवस तुमच्या शेतात उगवलेल्या शब्दरूपी धान्य लोक पेरण्यासाठी घेऊन जातील.'

आणि हा मेसेज माझ्या मनाला भावला. तो दिवस होता २३ एप्रिल म्हणजे 'जागतिक पुस्तक दिन'. आणि माझ्या मनात एक विचार येऊन गेला आपण आजवर जेवढ्या काही कविता लिहिल्या त्यापैकी बऱ्याच कवितांचे शब्द आपण कुठे न कुठे वाचलेले आहेत आणि मग मी स्वतःलाच एक प्रश्न केला आपण आजवर अभ्यासक्रमा व्यतिरिक्त कुठलं पुस्तक वाचल आहे? आणि तेव्हा आठवलं सहा महिन्यांपूर्वी माझ्या मित्राने मला दिलेलं एक पुस्तक आणि ते पुस्तक म्हणजे वि.स.खांडेकरांची 'पाहिलं प्रेम' ही कादंबरी. तसं पाहायला गेलं तर मी त्यानंतर बरीच कवितासंग्रह वाचली पण मला असं

कधीच जाणवलं नाही की आपल्याला पुस्तक वाचनाची आवड आहे.

पण २३ एप्रिल ला आलेल्या त्या एका मेसेज नाही माझ्यातला 'वाचक' जागा केला आणि त्याच दिवशी मी वि.स.खांडेकरांची 'ययाती' ही कादंबरी एका जवळच्या व्यक्तीकडून वाचण्यासाठी आणली. आणि तेव्हापासून या संपूर्ण लॉकडाऊन मध्ये मला माझ्या वेगवेगळ्या मितवांचा सहवास लाभत गेला.

या 'मितवा' मध्ये बरेच मृमित्र, तृत्वज्ञ, आणि वृवाटाडे(मार्गदर्शक) मिळाले.

ज्यांची सुरुवात ययाती पासून झाली.या कादंबरीतील विषय वासनांच्या आहारी जाऊन आपल्या पहिल्या पहिल्या प्रेमाला गमावलेल्या युवराज ययाती, एक कामांध असलेला राजा ययाती,आपल्या प्रेमाची निशाणी असलेल्या पुत्राच्या प्रेमाला तर मुकलेल्या पिता ययाती अशी एकाच ययाती ची अनेक रूपं या एकाच कादंबरीत पाहायला मिळाली.

आणि त्याचबरोबर आपल्या प्रेमासाठी,आपल्या राज्याच्या रक्षणासाठी आपल्या सर्व सुख-सुविधांचा ऐश्वर्या-संपत्तीचा त्याग करणारी 'शर्मिष्ठा',अहंकाराच्या आहारी जाऊन आपले सर्वस्व गमावून पाहणारी 'देवयानी' आयुष्यात येणऱ्या दुःखांना, अडचणींना घेऊन भ्याडपणाने साधू होऊन जंगलात राहणारा 'यती', मित्रासाठी, मैत्रीसाठी प्राण पणाला लावणारा ऋषीपुत्र 'कच' यांसारख्या बऱ्याच व्यक्तिरेखांनी माझ्यासाठी एका मार्गदर्शकाचे काम केले आहे.

मी आजवर वाचलेल्या बऱ्याच कादंबऱ्यां पैकी आजवरची माझी सर्वात आवडती असलेली कादंबरी म्हणजे शिवाजी सावंत यांची 'मृत्युंजय'.

जन्माने क्षत्रिय असून सुद्धा जीवनभर एक सूतपुत्र-सुतपुत्र म्हणुन हिणवले जात असताना देखील अपमानाचे सगळे घोट गिळत स्वतःच्या कर्तृत्वावर स्वतःचं अस्तित्व

निर्माण करणारा चक्रवर्ती सम्राट कर्ण, आपल्या मैत्रीसाठी आपल्या भावंडांशी युद्ध करणारा दिग्विजय राजा कर्ण, जिवंतपणी तर सोडाच हो पण मरताना ही आपले सोन्याचे दात काढून एका गरिबाला दान करणारा दानवीर कर्ण, आपल्या वचन पूर्ततेसाठी आपल्या शत्रूंना कितीदातरी जीवनदान देणारा राधेयांची ही कर्मकहाणी वाचताना एक खरा मित्र, एक खरा योद्धा, एक पुत्र, एक मोठा भाऊ कसा असावा याचा प्रत्यय येत राहतो.

त्यानंतर मी दहा कादंबऱ्यांचा एक कादंबरी खंड वाचण्यासाठी घेतला, आपण तो पूर्ण वाचून की नाही हाच प्रश्न प्रथमतःमाझ्या मनात येऊन गेला. तो कादंबरी खंड होता साहित्यरत्न, लोकशाहीर अण्णाभाऊ साठे यांचा.

वर्गविग्रहाचे तत्त्वज्ञान सांगत जनसामान्यांची पिळवणूक कशी होते याचा लेखाजोखा महाराष्ट्राच्या मातीतील ग्रामीण बोली भाषेत मांडणारे एक सिद्धहस्त कादंबरीकार, महाराष्ट्राचे आराध्य छत्रपती शिवाजी महाराजांची ख्याती आपल्या पोवाड्याच्या माध्यमातून सातासमुद्रापार पोहोचविणारे लोकशाहीर अण्णाभाऊ साठे.

दिन दुबळ्यांच्या, उपेक्षितांच्या जीवनाचे वास्तव चित्रण आपल्या कथा कादंबऱ्यांमधून मांडणारे पहिले दलित साहित्यिक अण्णाभाऊ साठे, त्यांनी आपल्या कथा-कादंबऱ्या मधून अन्याय-अत्याचाराला न जुमानता,गुलामी न सहन करणाऱ्या आणि विद्रोही अशा बंडखोर आणि कणखर व्यक्तिरेखा आपल्या कादंबऱ्यांच्या माध्यमातून जगासमोर मांडल्या आहेत. त्यातील 'फकीरा', 'वारणेचा वाघ' अशा कादंबऱ्या मधील पात्र तर अजरामर झालेली आहेत.

या महाराष्ट्राच्या मातीने फक्त महापुरुषच नाही तर कित्येक 'रणरागिन्याही' घडलेल्या आहेत.

त्यापैकीच एका रणरागिणी ची, एका

वात्सल्यसिंधूची जीवन कथा मी याच कोरोना काळात वाचली, ते पुस्तक होतं, अतिशय खडतर प्रवास करत,हृदय हेलावून टाकणऱ्या प्रसंगांना तोंड देत, हजारो अनाथांना आईची माया देत त्यांचा सांभाळ करणऱ्या, कित्येक आदिवासी जमातींसाठी देवदूत ठरलेल्या, आणि सुमारे साडेसातशे राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार प्राप्त करत अखंड महाराष्ट्राच्या 'माई' झालेल्या, वात्सल्यसिंधु सिंधुताई सपकाळ यांची आत्मकथा 'मी वनवासी'.

घरच्या हलाखीच्या परिस्थितीमुळे आणि शिक्षणाच्या नावाने आभाळ असलेल्या सिंधुताईच्या विवाह वयाच्या अकराव्या वर्षी त्यांच्या पेक्षा वीस वर्षांनी मोठ्या असलेल्या श्रीहरी सपकाळ यांच्याशी झाला. पण एका चुकीच्या गैरसमजामुळे आणि संशयामुळे त्यांच्या पतीने त्यांना गरोदरावस्थेत घराबाहेर काढले. आणि अशा बिकट परिस्थितीमध्ये त्यांच्या सख्ख्या आईने देखील त्यांच्याकडे पाठ फिरवली. शेवटी सिंधुताईनी ठरवलं की स्वतःला स्वतःच सावरायला हवं, म्हणून त्या काही दिवस परभणी, नांदेड, मनमाड रेल्वे स्टेशनवर त्यांनी भीक मागून पोट भरलं आणि पुन्हा पुण्यात काही आसरा मिळवा म्हणून त्या पुण्यात गेल्या. पण पुण्यासारख्या शहरात राहायला विश्वासाचं असं ठिकाण त्यांना मिळालंच नाही, म्हणून त्यांनी काही दिवस स्मशानात ही वास्तव्य केलं.

तिथे त्यांना एक निराधार मुलगा भेटला आणि त्यांनी त्या मुलाला सांभाळण्याचा निश्चय केला त्यांनी त्या मुलाचं नाव दीपक असं ठेवलं. आणि त्यांनी आपल्या मुलीला एका मंदिराच्या समितीकडे सांभाळायला ठेवून दीपकचा सांभाळ करत असतांना त्यांना अशी बरीच बेघर, निराधार आणि अनाथ मुले भेट गेली सिंधुताईनी

त्या सर्वांना आपल्या कुशीत घेतले, त्यांना मायेची उब दिली. त्यापैकी बरीचशी मुलं आज मोठ्या अधिकार पदावर कार्यरत आहेत. आज महाराष्ट्रामध्ये माईची जवळपास चार अनाथाश्रम आणि बरीच वस्तीगृह आहेत आणि या अनाथ आश्रमांमध्ये दोन दिवसांच्या बालकापासून ते सत्तर वर्षांच्या वृद्धापर्यंत सगळीच माईची मुलं आहेत जी सिंधुताईना 'माई' म्हणूनच हाक मारतात.

दरम्यानच्या काळात सिंधुताईनी आदिवासींच्या न्याय हक्कासाठी आवाज उठवला आणि त्यांना न्याय मिळवून देत अनेक आदिवासींसाठी देवदूत झाल्या.

'देणान्याने देत जावे। घेणान्याने घेत जावे। घेता-घेता एक दिवस देणान्याचे हात घ्यावे' या ओळींना न्याय देत अनेकांनी माईचा हा वात्सल्यपूर्ण वसा पुढे कार्यरत ठेवला आहे.

तर मित्रांनो या कोरोनाच्या काळात मिळालेल्या वेळेचा उपयोग करत टाईमपास म्हणून वाचायला घेतलेली ही काही पुस्तके आज खरंच माझ्यासाठी मला आयुष्यभर साथ देणारे 'मित्र', जीवनाचं तत्वज्ञान सांगणारे 'तत्वज्ञ' आणि योग्य दिशा दाखवणारे 'मार्गदर्शक' म्हणून पुढे आली आहेत. आणि मला पूर्ण विश्वास आहे की यापुढेही ही पुस्तक रूपा 'मितवा' मला असेच मार्गदर्शन करत राहतील.

आणि सरते शेवटी आपल्या सर्वांना एकच विनंती की, आपल्याला मिळालेल्या फावल्या वेळेचा सदुपयोग करत काही पुस्तके, लेख, कथा, कविता मिळेल ते साहित्य वाचत चला, कदाचित माझ्यासारखाच एखादा 'मितवा' तुम्हालाही भेटेल जो तुमचं आयुष्य बदलून टाकण्यास मदत करेल.

माझे सांगणे

निशा घागरमाळे

मला हेच सांगायचं सर्वांना स्पष्ट
माझे राज्य आहे महाराष्ट्र
इथली संस्कृती एकदम बेस्ट
भारत देश सर्वात श्रेष्ठ
कोरोना वायरस बनून आला गेस्ट

मला हेच सांगायचं सर्वांना स्पष्ट
एखादी कला जोपासा उत्कृष्ट
इतरांमध्ये होऊ नका समाविष्ट
नाहीतर कारोना भविष्य करेल नष्ट

कोरोनासमोर ना कनिष्ठ वरिष्ठ
तो सर्वांनाच करतो भ्रष्ट
स्वतः होऊ नका गर्विष्ठ
वेळ घालू नका वेस्ट
कोरोना तर होईलच नष्ट
पण सुट्ट्यात होऊन जा बेस्ट.

वाचाल तर वाचाल !

गीता नानेकर

१)

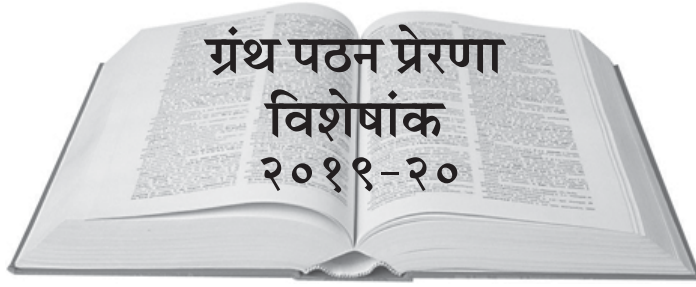
वाचन -

वाचन केल्यान गोष्टी कळतात सुगायुगांच्या,
माणसांच्या जगाच्या, वर्तनाच्या-भूतकाळाच्या
एकेका क्षणाच्या ! जिकल्याच्या - हरल्याच्या,
प्रेमाच्या- कटुतेच्या !

२)

वाचन रॉकेटचे तंत्र आहे,
वाचन विज्ञानाचा मंत्र आहे.
वाचनाची दुनिया न्यारी आहे,
ज्ञानाची उत्तुंग भरारी आहे !

मानवता

ग्रंथ पठन प्रेरणा
विशेषांक
२०१९-२०

हिंदी विभाग

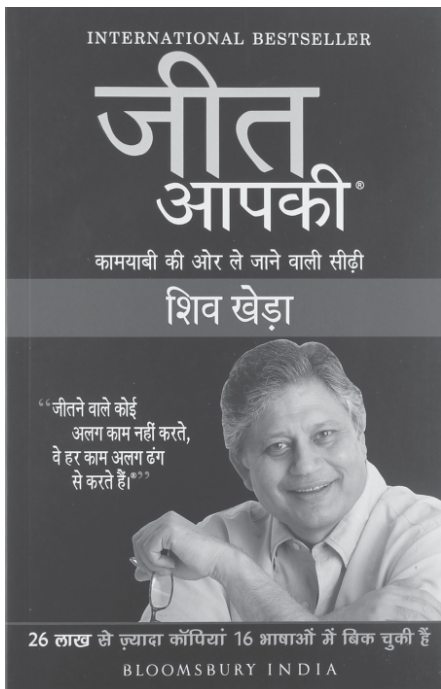
संपादक

विकास सुरवसे (बी.ए. द्वितीय)

दिक्षा धबडगे (बी.ए. द्वितीय)

अनुक्रम

- जीत आपकी: विजेता बननेका का मूलमंत्र : स्वाती सुरवसे
- गोदान : अनुपम उपन्यास : लक्ष्मा तळेकर
- आत्मजयी : एक परिक्षण : आरती कुंभार
- बुध्द और उनका धम्म : एक चिंतन : प्रिया हरबडे
- छात्रों सचेत हो जाओ : छात्रों के लिए प्रेरणादायी विचार : दीक्षा धबडगे
- अग्नि की उड़ान : उड़ान सपनोंकी : अयोध्या घुंबरे
- सावरपाडा एक्सप्रेस : दौड के आगे जित है : गीता नानेकर
- मैथिलीशरण गुप्त : हिंदी साहित्यकी आवाज : विकास सुरवसे

जीत आपकी: विजेता बननेका का मूलमंत्र

स्वाती सुरवसे
वाणिज्य द्वितीय

शिव खेरा एका भारत के सबसे बड़े मोटिवेशनल लेखक हैं उनकी बहुत शी किताब हैं उनकी सबसे प्रसिद्ध किताब 'यु कॅन विन' उसका कई भाषा में रूपांतर किया गया है तजैसे की ऊसी किताब का हिंदी में 'जीत आपकी' यह नाम हैं

जीत आपकी यह किताब शिव खेरा जी ने मनुष्य के आत्मबल बढणे के लिये लीखी गयी है उस किताब मे कुछ ऐसे विचार उन्होंने लीखे हैं जो हमे अंदर से मजबूत कर सकते हैं तमनुष्य को किस तरह से स्वाभिमान के साथ जिना हैं यह उन्होंने इस किताब मे लीखा है, शिव खेरा के कुछ सूत्र हैं जो इंसान के जीवन मे बहुत जरूरी हैं अगर वह सुत्र का इंसान ने सही तरीके से पालन किया तो इंसान का जीवन सफल हो सकता हैं (1) Aatitude जो हर इंसान मे होना चाहिए, (2) Opportunity Graebar हर इंसान को दुसरा मोका

मिलत हैं लेकीन उस इंसान को उस मोके का फायदा उठना आना चाहिए,(3)Ready for success इंसान को हर अपने सफलता के ओर ही ध्यान देना चाहिए ओर positive रहणा चाहिए, (4)Goal setting इंसान को आपणा ध्येय निश्चित करना आना चाहिए वह तभि सफलता की ओर जा सकता हैं, (5) Vissionnj इंसान के जीवन मे यह सुत्र होते हैं जो शिव खेरा बाताते हैं.

उनके कुछ ऐसे विचार भी हैं यह किताब मे जो की मनुष्य सफल होने से कोई नहीं रोक सकता. जैसे की वह कहते.

(१) ' जितने वाले अलग चिजे नाही करते वह अलग तरीके से करते हैं.'

शिव खेरा कहते की जो लोग सफल होते हैं जीत ते हैं उनके पास कोई नहीं पावर नही होती नाही अलग दिमाग वह लोग हमारी तरह ही होते हैं लेकीन जो काम

करते हैं उस काम करने का तरिका अलग होता है त
(२) 'विपरीत परिस्थिति मे लोग टूट जाते हैं तो कुछ लोग रेकॉर्ड तोड देते हैं.'

शिव खेरा कहते हैं की हर इंसान के जीवन मे विपरीत परिस्थिति आती है लेकिन उस से डरकर तुटने से बेहतेर हैं की उसका डटकर सामना करो

(३) 'अगर आप सोचते हैं की आप कर सकते हैं, तो आप कर सकते हैं .

अगर आप सोचते हैं की आप नही कर सकते हैं, तो आप नही कर सकते .'

शिव खेरा कहते हैं की हमे हमेशा ज्देगून रहणा चाहिए क्योकि हमारी सफलता हमारी सोच पर निर्भर होती हैं .

(४) 'जो लोग अतिरिक्त जिम्मेदारी ओ को स्वीकार करते हैं दरसल वह अपनी उन्नती का दरवाजा खोल रहे होते हैं.'

शिव खेरा का यह मानना है की इंसान को Aactive रहणा चाहिए कुछ अलग सोच रखनी चाहिए, अतिरिक्त काम करने चाहिए कयोकी वही इंसान उन्नत हो सकता है .

(५) अगर हम हल का हिस्सा नही हैं तो हम खुद एक समस्या हैं '

शिव खेरा कहते हैं की हमे हर समस्या का हल् खुद निकाल ना चाहिए अगर हम दुसरो पर निर्भर रहे तो हम खुद एक समस्या हैं .

(६) 'हम अकसर सुनते जो तुम्हे सही लगे वह करो त इस बात का उल्टा भी उतना ही सही है जो करना जरुरी है उसै पसंद करो '

शिव खेरा कहते हैं सिर्फ हमे जो पसंद है वह काम

करना जरुरी नही है कियोकी हम हर बार सही नही हो सकते हमारे लिय क्या जरुरी है उस काम को पसंद करो वह काम पुरे ध्यान से करो सफल हो जाओ गे.

(७) 'कभी भी दुष्ट लोगोकी सक्रियता समाज को बरबाद नही करती, बल्की हमेशा अच्छे लोगो की निष्क्रियता समाज को बरबाद करती है '

शिव खेरा कहते है की दुष्ट लोगो के काम करने या ना करने से कोई फरक नही पडता लेकिन आच्छे लोग अगर कुछ नही करते तो समाज बरबादी की ओर जाता है इस लीय कार्य करते राहणा चाहिए।

(८) 'किसी भी डिग्री का न होन दरसल फायदेमंद है . अगर आप इंजिनअर या डॉक्टर हैं तो आप एक ही काम कर सकते हैं, लेकिन यदी आपके पास कोई डिग्री नही है तो आप कोई भी काम कर सकते हैं .'

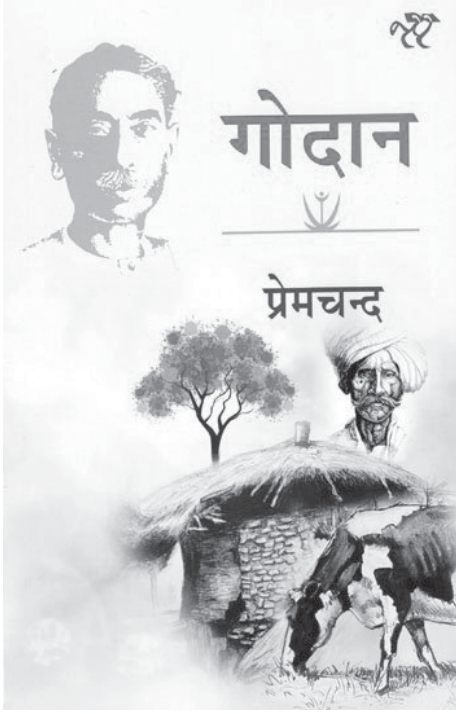
शिव खेरा के अनुसार इंसान को कोई डिग्री मिली बहुत अच्छा है लेकिन अगर डिग्री है तो उसे सिर्फ वही काम करना पडता है लेकिन उसे कोई भी डिग्री नही है तो वह अपने मर्जी से कोई भी काम कर सकता है त

(९) 'विजेता बोलता है की मुझे कुछ करना चाहिए ओर हारणे वाले बोलते हैं की कुछ होना चाहिए ।'

शिव खेरा कहते है की कोई भी विजेता अपना अपना काम अपनी जिम्मेदारी बाखुबी निभाता है उन्हे कोई भी बहाणा नही चाहिए होता है, लेकिन हारने वाले व्यक्ती कभी भी समय का इंतजार करते हैं उन्हे कोई भी बहाणा मिलता है इसी कारण वह हरते हैं.

ऐसे ही कुछ विचार जो मनुष्य के मे प्रकाश डालने वाले हैं, शिव खेरा जी के ऐसे बहुत शी किताब हैं जो हमे मोटिवेट करते है त हम इस विचार पर चले तो हम शतप्रतिशत सफल हो सकते हैं .

गोदान : अनुप उपन्यास

लक्ष्मी तळेकर
बी.ए. द्वितीय वर्ष

गोदान यह केवल प्रेमचंद की ही नहीं बल्कि समग्र हिन्दी साहित्य के साथ ही भारतीय साहित्य की श्रेष्ठतम रचना है। गोदान यह प्रेमचंदजी का यथार्थवादी धारा का महाकाव्यात्मक उपन्यास है। इसका प्रकाशन सन १९३६ में हुआ है। इसमें युगीन चित्रण के साथ ही भारतीय किसान वर्ग की जीवन गाथा को अंकित किया है। इसमें प्रेमचंद जी समग्र उत्तरी भारत की जनता की सुझ बुझ को बहुत ही अच्छी तरह उजागर किया है। यहा हर पात्र अपने अपने वर्ग का प्रतिनिधित्व करता है। जिसमें उनका जीवन दर्शन भी अभिव्यक्त हुआ है। भारतीय समाज विभिन्न खेमों में बंटा हुआ है। जैसे उच्च-नीच की भावना, छुआछुत, अमीर गरीब, जातिभेद, वर्गभेद, वर्णभेद, शोषणवादी व्यवस्था आदि स्थितियों का वर्णन बड़े ही मार्मिक ढंग से हुआ है।

गोदान का नायक होरी यह विभिन्न कुप्रथाओं

का, अंधविश्वास का बली होता है। साथ ही चतुर्दिक शोषण का शिकार होता है इसमें दो कथाएँ समांतर रूप से चलती हैं। एक ग्रामीण कथा है, जिसमें भारतीय देहातों का चित्र मुखरित हुआ है। ग्रामीण जीवन के प्रमुख पात्रों में होरी, गोबर, धनिया, दातादीन, मातादीन, नोखेराम, झिंगुगीसिंह, सिलिया आदि। दूसरी कथा नागरीय जीवन की है। जिस में जीवन शैली की चकाचौंध पूर्ण होते हुए शोषण को बढ़ावा मिलता है। नागरीय जीवन के प्रमुख पात्रों में ओंकारनाथ, श्याम बिहारी तन्खा, खन्ना, मेहता, मिर्जा, मालती, दुलारी, सहुआइन, रायसाहब, अमरपालसिंह आदि। कुल मिलाकर समाज चाहे ग्रामीण हो या शहरी, शोषण हर समाज में मौजूद रहता है।

प्रेमचंद जी ने परंपरागत नायक की अवधारणाओं बदल दिया है। उन्होंने शोषित, पीडित, दलित, किसान,

मजदूर आदि सर्वहारा वर्ग को अपने उपन्यास का नायक बनाया है। उनके साहित्य के तीन सोपान हमें दृष्टिगोचर होते हैं। आदर्शवादी, आदर्शोन्मुख यथार्थवादी और यथार्थवादी। प्रारंभ में प्रेमचंद जी की गांधीवादी विचार धारा पर गहरी आस्था थी। लेकिन अंतिम दौर में यह आस्था पूरी तरह उठ चूकी थी। उन्होंने अपनी रचना का कथानक देवता, उच्च, भद्र, पारलौकिक जीवन से न लेकर स्वाभाविक जीवन से चुना है। उनके नायक, पात्र चक्रव्यूह में फसं अभिमन्यु की तरह विपरित परिस्थितियों जुझते रहते हैं और टूटते हैं।

गोदान उपन्यास का नायक होरी एक साधारण किसान परिवार में जन्मा नायक है। प्रेमचंद शहरी जीवन की तुलना में ग्रामीण जीवन को अधिक श्रेष्ठ मानते हैं क्योंकि ग्रामीण जीवन में एक प्रकार की ममता होती है। जो नागरीय जीवन में नहीं पायी जाती है देहातों में एक प्रकार का स्नेहबंध होता है जो सभी प्राणियों को चाहे वे छोटे हो या बड़े बंधे रहत है।

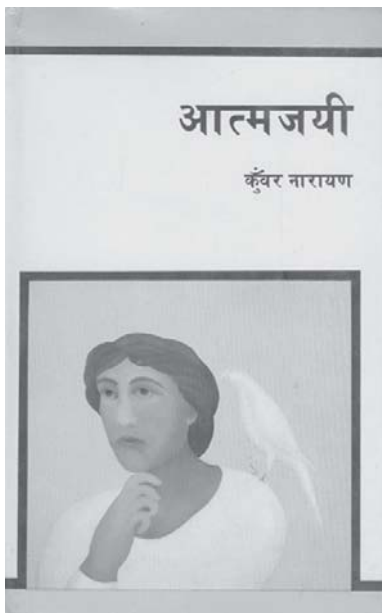
गोदान का पात्र गोबर जोकि होरी का बेटा है, जो नये विचारों का, नयी पीढी का तथा विद्रोही विचारों का प्रतिनिधि है। वह शहर में जाकर मिल मजदूर बन जाता है। नागरी संपर्क आने के कारण वह अधिक व्यवहारी बन जाता है। वह अपने पिता होरी से कहता है- 'तुम रोज रोज मालिकों की खुशामद करने क्यों जाते हो?' वह आगे कहता है- 'सुना है और समझा है, कि किसान को अपना भाग्य खुद बनाना होगा अपनी बुद्धि और साहस से इन आदतों पर विजय पाना होगा

, कोइ देवता, कोइ गुप्त शक्ति उसकी मदत करने आयेगी।' गोबर के इन कथनों में शहरी जीवन का प्रभाव झलकता है। यहां गोबर के माध्यम से मानों प्रेमचंद जी स्वयं किसानों आत्मनिर्भर एवं सतर्क रहने का संदेश देते हैं। प्रेमचंदजी ने जो गाव का चित्रण किया है, वह पूर्णतः यथार्थवादी है।

गोदान में होरी की कथा प्रमुख कथा है। होरी की कहानी परंपरागत किसान की कहानी है। एक दृष्टि से इस उपन्यास में संयुक्त परिवार की शोकांतिका है। होरी की अपने जीवन में एक ही अभिलाषा है कि अपने व्दार पर खुद की गाय बांधना। इस सपने की पूर्ति में ही उसकी पूरी जिंदगी व्यतित होती है। जीवन के अंतिम क्षणों में भी होरी वैतरणी पार पाने के लिए गोदान अर्थात गाय का दान ब्राम्हण को नहीं दे पाता। उसे सुवर्ण की छोटी सी गाय की प्रतिमा से काम चलाना पडता है ताकि उसे सद्गति मिल सके। यह है भारतीय किसान के जीवन की विडम्बना। प्रेमचंदजी का मानना है कि आदर्श की भी एक सीमा होती है। इनका देवत्व ही इनकी दुर्दशा का कारण है, काश ये आदमी जादा और देवता कम होतेतो, इतनी दुर्दशा न होती।

गोदान का उद्देश्य भारतीय कृषी संस्कृति के ध्वंस की यथार्थ कहानी प्रस्तुत करना है। किसान के अस्तित्व की भयानक समस्या इस उपन्यास की सबसे बडी समस्या है। गोदान का प्रारंभ आदर्श की भूमि पर हुआ है, पर उसका अंत यथार्थ में हुआ। होरी की मृत्यु बताकर प्रेमचंदजी ने यथार्थ को उद्घाटित किया है।

आत्मजयी : एक परिक्षण

आरती कुंभार
बी. ए. प्रथम वर्ष

आत्मजयी यह कुंवर नारायण जी की सन १९६५ में प्रकाशित बहुचर्चित कव्यकृति है। इसका आधार कठोपनिषद् में वर्णित नचिकेता उपाख्यान प्रसंग पर आधारित है। इस प्रबंध काव्य में वाजश्रवा, नचिकेता, और यम आदि के संवादों के माध्यम से सत्य, जन्म, मृत्यु, जीवन की सार्थकता आदि विषयों पर गहरा चिंतन प्रस्तुत किया गया है। आत्मजयी में ली गयी समस्या नयी नहीं, बल्कि उतनी ही पुरानी है, जितना जीवन और मृत्यु सम्बन्धी मनुष्य का अनुभव। राजा वाजश्रवा एक महान यज्ञ का आयोजन करते हैं। वह यज्ञ कर्म संपन्न करने वाले शताधिक ऋत्विजों को दुग्ध विहीन, कृषकाय, दुर्बल, बूढ़ी गौओं को दान दक्षिणा के रूप में देना चाहते हैं। उनका पुत्र नचिकेता बार बार अग्रह करता है कि इस प्रकार की निरर्थक गौओं को ब्रम्हवृन्द को दक्षिणा में देना फिजुल है। उसके स्थान पर उन्हें हृष्टपुष्ट, स्वस्थ, दुधारू गौओं को दान में देना चाहिए। इस प्रतिक्रिया स्वरूप वाजश्रवा नचिकेता को क्रोध में शापवत् वश कहते हैं। 'जा मैं तुम्हें ही यमराज को दान

रूप में दे देता हूँ'। वाजश्रवा एक प्रकार से ठहरे हुए मूल्यों के वाहक और पुरानी पिढी के प्रतीक हैं। जो अपने सारे निर्णयों को आनेवाली पिढियों पर थोपना चाहता है। नचिकेता सारे विवेकहीन निर्णय को अस्वीकार करके अपने विवेक और पिडा से सत्य की तलाश करनेवाला और उसके लिए मृत्यु तक को वरण करने वाली प्रबुद्ध नयी चेतना का प्रतीक हैं। आत्मजयी में जिस समस्या का चित्रण किया गया है। कथानक का नायक केवल सुखों को अस्वीकार करता है। तत्कालीन जरूरतों की पूर्ति ही उसके लिए पर्याप्त नहीं उसके अन्दर वह बृहत्तर जिज्ञासा है। उसके लिए मात्र सुखी जीवन जीना काफी नहीं है, सार्थक जीना जरूरी है। उसकी जिज्ञासा ही उसे उन मनुष्यों की श्रेणी में रखती है जिन्होंने सत्य की खोज में अपने व्यक्तिगत हितों को महत्व नहीं दिया। उसने इंद्रियजन्य सुखों को कभी अहमियत नहीं दी। उसने अपने जीवन को उस चरम लक्ष्य के लिए अपना जीवन समर्पित किया। नचिकेता की चिंता अमर जीवन की चिंता है। अमर जीवन का

तात्पर्य जीवन के उन अमर मूल्यों से है , जो व्यक्ति , जगत का अतिक्रमण करके सार्वकालिक और सार्वजनीन बन जाते हैं । नचिकेता इस असाधारण खोज के लिए जो भी परिणाम होंगे उसके लिए तैयार है । वह इस गलतफहमी में नहीं रहता कि उस सत्य की खोज से उसे सुख प्राप्त होगा । लेकिन सत्य के बिना उसे किसी भी चिज से सुख मिलेगा इस में संदेह है ।

यम से साक्षात मृत्यु तक से उसका हठ एक जिज्ञासु का हठ है ,जिसे कोई सांसारिक ज्ञान विचलित नहीं कर सकता । सत्य की खोज में नचिकेता अपना सारा जीवन यम को सोंप देता है । अर्थात वह दिये हुए बाह्य जीवन को अस्वीकार करता है । आन्तरिक जीवन के प्रति सचेत होते हुए भी वह आत्म शक्ति का विकास नहीं कर पाता । वह निराशा के चरम बिंदु पर पहुँच जाता है । जहाँ साधारण जीवन कोई सान्त्वना नहीं । नचिकेता अपने पिता वाजश्रवा से धर्म कर्म सम्बन्धी मतभेदों के परिणाम स्वरूप अत्यंत खिन्न अवस्था में आत्महात्या के लिए स्वयं को पानी में डुबा देता है । वह वास्तव में मरता नहीं , मरने से पहले ही पानी से बाहर

निकाल लिया जाता है । लेकिन अचेत अवस्थामें । इसी अचेत अवस्था में वह स्वप्न देखता है –यम से साक्षात्कार । कठोपनिषद में उसे तीन दिन तक भूखा प्यासा यम के लौटने तक उनके द्वार पर प्रतिक्षा करते दिखाया गया । लौटने पर यमराज नचिकेता को तीन वरदान देते हैं । पहला पिता वाजश्रवा का नचिकेता के प्रति का क्रोध शांत हो । दूसरा यज्ञों की नचिकेताग्नि, तीसरा मृत्यु के रहस्यों का उद्घाटन । लेखक ने आत्मजयी में पहले और तीसरे वरदान के आधार पर ही जीवन सम्बन्धी कुछ धारणाओं पर विचार किया है । वाजश्रवा और नचिकेता की असहमती , तथा वाजश्रवा का क्रोध में नचिकेता को मृत्यु को दे देना, यह नयी और पुरानी पिढी के संघर्ष का प्रतीक है । जब वह अपने जीवन को एक तरह से पूरा खो चुकने के बाद फिर से प्राप्त करता है और यह अद्वितीय उपलब्धि उसे नये सिरे से जीने के लिए एक महान अवसर का बोध कराती है । जीवन को इस तरह खोकर ही वह उसके वास्तविक मूल्य का अनुभव कर पाता है । संक्षेप में आत्मजयी यह जीवन की सृजनात्मक संभावनाओं में आस्था के पुनर्लाभ की कहानी है ।

बुद्ध और उनका धम्म : एक चिंतन

प्रिया हरबडे

बी. ए. द्वितीय वर्ष

‘बुद्ध और उनका धम्म’ डॉ. बी. आर. आंबेडकर जी द्वारा लिखित अत्यंत महत्वपूर्ण ग्रंथ है। इस में उन्होंने गौतम बुद्ध के समग्र जीवन के साथ ही धम्म के बारे में सुंदर विवेचन किया है। यह पुस्तक सचमुच आनंददायी एव प्रेरणाप्रद है। यह ग्रंथ पढ़कर मुझे विशेष सुख तथा आनंद की अनुभूति हुई। इसके माध्यम से मुझे बहुत कुछ जानकारी प्राप्त हुई। इसकी अनेक बातें बड़ी प्रेरणादायी और ज्ञानप्रद हैं। इस अनमोल ग्रंथ का अनेक भाषा में अनुवाद भी हुआ है।

इस ग्रंथ को पढ़ते समय मुझे थोड़ी बहुत कठिनायी हुई, लेकिन यह ग्रंथ पढ़ने की अनुभूति कुछ और ही है। कई ऐसे शब्द थे, जिनको मैं पहली बार देख पढ़ रही थी। यह ग्रंथ आठ खंडों में विभक्त है। प्रथम खंड में सिद्धार्थ गौतम बोधिसत्व बुद्ध कैसे बने। द्वितीय खंड में धम्मदीक्षा अभियान का वर्णन है। तृतीय खंड में बुद्ध की शिक्षा का विवरण है। चतुर्थ खंड में धर्म और

धम्म का विवेचन किया गया है। पंचम खंड में संघ के बारे में जानकारी दी गयी है। षष्ठम् खंड में बुद्ध और उनके समकालीन व्यक्तित्व के बारे में जानकारी है। सप्तम् खंड में महान परिव्राजक का विवेचन है। अष्टम् खंडके अंतर्गत महामानव सिद्धार्थ गौतम का वर्णन किया है। धम्म का अर्थ समझाते हुए कहा गया है कि – जीवन पवित्र रखना, जीवनमें पूर्णता प्राप्त करना, निर्वाण प्राप्त करना, तृष्णा का त्याग करना, अनेक तत्व के संयोग से विनिर्मित वस्तुएँ अनित्य हैं, इस पर विश्वास रखना, कर्म यह मानवी जीवन की नैतिक व्यवस्था का आधार है। धम्म यह मनुष्य ने मनुष्य के लिए खोजा गया मार्ग है।

डॉ. बाबासाहब बुद्ध की महिमा का वर्णन करते हुए लिखते हैं कि- बुद्ध के कारण ही विश्व में भारत की पहचान है। मात्र बौद्ध धम्म के द्वारा की वास्तविक ज्ञान का प्रकाश प्रस्फुटित होगा। बौद्ध धम्म के कारण ही

हम विश्व को कह सकते हैं कि, भारत देश महान है। राष्ट्रध्वज पर बुद्ध का चक्र है। धर्म के बारे उन्होंने कहा है – धर्म नींव विशुद्ध तत्व पर स्थापित होनी चाहिए। बुद्ध ने वर्णाश्रम धर्म पर कभी विश्वास नहीं किया। हम सभी लोग समान हैं, यह बात हमें कभी भूलनी नहीं चाहिए। मनुष्य मनुष्य के बिच किसी भी प्रकार का भेद नहीं है। जन्म से कोई उँच नीच नहीं हो सकता। उँच नीचता तो कर्म पर निर्भर है। यदि लोग बौद्धधम्म का स्वीकार करते हैं तो देश पुनश्च समृद्ध होगा। बुद्ध का बताया मार्ग विश्व का एकमात्र आधार है। धम्म का जितना आधिक प्रचार एवं प्रसार होगा विश्व उतना ही युद्ध से दूर एवं शांति के करीब होगा। बुद्ध धम्म यह बहुजन के हित एवं सुख के लिए है। यह सभी मानव समाज पर करुणा, प्रेम करना सिखाता है। मनुष्यता से बढ़कर कोई धर्म नहीं है।

इस ग्रंथ के माध्यम से हमें महात्मा बुद्ध के बारे में उनके जीवन के बारे में विस्तृत जानकारी मिलती है। उन्होंने गृह त्याग क्यों किया ? उसके पिछे कौनसे कारण थे ?, विभिन्न दृश्यों के बारे में उनका क्या

प्रतिक्रिया थी ? गौतम बुद्ध को सुख के मार्ग में क्या समस्या आयी। ज्ञान प्राप्ति के दौरान उन्हें किन किन कठिनाईयों का सामना करना पडा। उन्होंने सभी के लिए सुख का नया रास्ता कैसे बताया। उनके युग का समाज कैसा था। आदि जानकारी हमें प्राप्त होती है। बुद्ध ने कहा है कि संसार दुख से भरा हुआ है। यदि संसार में दुख है तो सुख भी होना चाहिए। वे जब सुख की खोज में निकले, तो सबसे पहले उन्होंने दुख के कारणों की खोज की। तृष्णा, लोभ, मोह ही दुख का मूल कारण है। इस बात को उन्होंने समझ लिया। मनुष्य को जीवन यापन करते समय निर्भय होना चाहिए। मनुष्य अपना भविष्य खुद लिखता है। जीवन जिते समय उसे सभी जीवों के प्रति करुणा का भाव रखना चाहिए। हमें किसी भी प्रकार की हिंसा से दूर रहना चाहिए। सत्य ही सबसे बड़ा धर्म और सदाचार है। संक्षेप में इस ग्रंथ के माध्यम से हमें हमारा जीवन सत्य, अहिंसा, करुणा, अपरिग्रह, सदाचार, शील युक्त जीते समय उन्नत कैसे बनाना है, इसकी सीख मिलती है।

छात्रों सचेत हो जाओ : छात्रों के लिए प्रेरणादायी विचार

दीक्षा धबडगे

बी. ए. द्वितीय वर्ष

यह किताब डॉ. बाबासाहब आंबेडकर जी ने छात्रों को जागृत करने के लिए लिखा है। इस ग्रंथ में उन्होंने छात्रों को सचेत करने कोशिश की है। जिस प्रकार किसी इन्सान की सफलता के पीछे किसी अपने व्यक्ति का योगदान होता है। उसी प्रकार डॉ. आंबेडकर जी ने छात्रों और युवकों को सचेत किया है। उन्होंने स्वयं कई तरह की यातनाओं को झेलते हुए अपने जीवन में सफलता प्राप्त की है। वे छात्रों को कहते हैं कि सफलता की मंजिल पाने के लिए हमें हमारे लक्ष्य से भटकना नहीं चाहिए। एक समय था जब शिक्षा के द्वार सभी के लिए खुले नहीं थे। शिक्षा का अधिकार केवल ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य इनको ही था। क्षुद्र या अस्पृश्यों के लिए शिक्षा के द्वार सहस्राब्दियों से बंद थे। अध्ययन अध्यापन का अधिकार केवल ब्राह्मण वर्ग के पास था।

डॉ. बाबासाहब आंबेडकर जी ने शिक्षा के महत्त्व को समझकर कठिन से कठिन परिस्थिति से जुझते हुए अपनी शिक्षा जारी रखी। वे बडोदा नरेश के अर्थिक

सहयोग से विदेश में उच्च शिक्षा ग्रहण करने लिए गए। वे एक अत्यंत प्रतिभाशाली व्यक्ति थे। वे यह मानते हैं कि शिक्षा ही समाज सुधार का महत्त्वपूर्ण साधन है। शिक्षा के बिना न तो व्यक्ति का उद्धार होता है, न ही समाज की उन्नति होती है।

शिक्षा के बारे में वे कहते हैं – ‘शिक्षा दुधारी शस्त्र है। इसलिए उसे चलाना खतरे से खाली नहीं है। ‘चरित्रहीन तथा विनयहीन सुशिक्षित व्यक्ति पशु से भी खतरनाक है। यदि सुशिक्षित व्यक्ति की शिक्षा गरीब जनता के हित विरोधी होगी तो वह व्यक्ति समाज के लिए अभिशप बन जाता है। ऐसे सुशिक्षितों का धिक्कार है। शिक्षा से चरित्र अधिक महत्त्वपूर्ण है। वे कहते हैं, ‘युवकों की धर्म विरोधी प्रवृत्ति देखकर दुख होता है। धर्म यह अफीम की गोली नहीं है। मेरे अन्दर जो कुछ अच्छे गुण हैं अथवा मेरी शिक्षा के कारण समाज का जो हित होगा, वे मेरे अन्तर्मन की धार्मिक भावना के कारण ही हैं। धर्म ठीक बात है, लेकिन धर्म के नाम

पर चलने वाला पाखंड गलत है। 'शिक्षा जनहितकारी होनी चाहिए। शिक्षा से प्राप्त योग्यता का उपयोग वंचित, पिंडित, शोषित समाज के कल्याण के लिए किया जाना चाहिए न कि उनके शोषण के लिए। शिक्षा का उद्देश्य बहुजन हिताय, बहुजन सुखाय होना चाहिए। न कि स्व हिताय, स्व सुखाय। यही कारण है कि बाबासाहाब शिक्षा और शील को परस्पर पूरक मानते हैं। शील के बिना शिक्षा का कोई अर्थ नहीं रह जाता। शील साधना अपने आप में ही एक महान शिक्षा है। शिक्षित व्यक्ति शील विहिन हो इससे बड़ी दूसरी कोई त्रासदी नहीं। शिक्षा ही वह माध्यम जिसके द्वारा मानव प्राणी से मनुष्य बन जाता है। शिक्षा का व्यक्ति के व्यक्तित्व के विकास में अत्यंत महत्वपूर्ण स्थान है। शिक्षा के साथ शील भी सुधरना चाहिए। यदि पढा लिखा व्यक्ति शीलवान होगा तो वह अपने ज्ञान का उपयोग लोगों के कल्याण के लिए करेगा। कहते हैं ना - 'इरादे मजबुत हो तो, मंजिल मिल ही जाती है।'

डॉ. बाबासाहाब आंबेडकर जी का मानना है कि शिक्षा सभी को ग्रहण करनी चाहिए। इस कार्य में स्त्रीयों को भी पिछे नहीं रहना चाहिए। प्राथमिक शिक्षा का व्यक्ति के जीवन में महत्वपूर्ण स्थान है। इसी नींव पर ही व्यक्तित्व की भव्य बहुआयामी मंजिल खड़ी होगी। डॉ. बाबासाहाब मानते हैं कि छात्रों को शिक्षा ग्रहण करते समय राजनीति जैसे विषयों में नहीं पडना

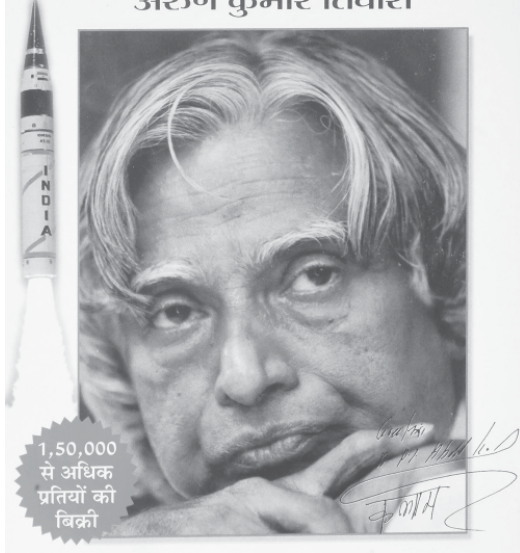
चाहिए। उससे दूर रहना चाहिए। मतदाताओं को उनके इस अमूल्य अधिकारों का सही इस्तेमाल करना चाहिए। उनके इसी निर्णय से ही देश का भविष्य बनता है। वे कहते हैं कि इन्सान कुछ करने की ठान ले तो वह क्या कुछ नहीं करता। उसे स्वयं पर भरोसा होना चाहिए। कार्य के प्रति श्रद्धा भाव होना चाहिए, मजबुत इरादे होने चाहिए। कहते हैं ना कि हौसलों से ही लम्बी उडान सम्भव है। लोग अपनी जिन्दगी का लक्ष्य बहुत ही सीमित रखते हैं। उनको लगता है कि उन्हें रोटी, कपडा और मकान मिल जाए तो वे उनकी जिन्दगी को सफल हो गयी है। यदि हम देश के लिए, समाज के लिए कुछ ना कर सके तो ऐसे जीवन के क्या लाभ ?

डॉ. बाबासाहाब कहते हैं कि व्यक्ति को अपना लक्ष्य पाने के लिए बहुत मेहनत करनी होगी। यातनाएँ झेलनी पडी तो भी हमें थकना नहीं चाहिए। बिना रूके, बिना थके अपने लक्ष्य की ओर निरंतर आगे बढ़ना चाहिए। डॉ. बाबासाहाब जब भी सफर के लिए निकलते, तो अपने साथ दो चार किताबें रखते थे। ग्रंथ सच्चे साथी, हितैषी, और मार्गदर्शक है। उन्होंने समाज के हित के लिए नारा दिया है - 'पढो, संगठित हो जाओ और संघर्ष करो।' अंत में डॉ. बाबासाहाब कहते हैं कि मुझे मनुष्य का संपर्क प्रिय है लेकिन उससे भी अधिक ग्रंथों के सानिध्य रहना अच्छा लगता है।

अग्नि की उड़ान

डॉ. ए.पी.जे. अब्दुल कलाम
अरुण कुमार तिवारी

छात्रों सचेत हो जाओ : छात्रों के लिए प्रेरणादायी विचार

अयोध्या घुंबरे
बी.ए. द्वितीय वर्ष

‘अग्नि की उड़ान’ यह भारत के महान वैज्ञानिक , भारतरत्न डॉ. ए.पी.जे.अब्दुल कलाम जी की आत्मकथा है । डॉ अब्दुल कलाम जी भारत के प्रख्यात वैज्ञानिक , ग्यारहवें भूतपूर्व राष्ट्रपती रहे है । उन्होंने राष्ट्र के नाम अपना संपूर्ण जीवन समर्पित किया। उनका जीवन प्रत्येक भारतीयों के लिए प्रेरणा का महान स्रोत है । उनका जन्म १५ अक्तुबर १९३१ में तामिलनाडु राज्य (ब्रिटीश राज में मद्रास राज्य) के रामनाथपुरम् जिले के रामेश्वरम् में एक मध्यम वर्गीय मुस्लीम परिवार में हुआ । उनका पुरा नाम अबुल पाकर जैनुलाब्दीन अब्दुल कलाम था ।

उनके पिता जैनुलाब्दीन अधिक पढे लिखे व्यक्ति नहीं थे । नौका बनाने का वे काम करते थे । उनकी लगन और उनके दिए हुए संस्कार कलाम जी के बहुत काम आए । वे एक सादगी पूर्ण जीवन यापन करनेवाले

व्यक्ति थे । जैनुलाब्दीन और रामेश्वर मंदिर के मुख्य पुजारी पक्षी लक्ष्मणशास्त्री जी की गहरी मित्रता थी । दोनों के धर्म पृथक होने के बावजूद भी, दोनों में धर्म की दीवार कभी न थी । फिर भी धर्म एवं अध्यात्म के क्षेत्र में उनके स्पष्ट विचार थे । डॉ. कलाम जी पर उनके विचारों का गहरा प्रभाव था । प्रार्थना अर्थ समझाते हुए वे कहते थे कि - प्रार्थना और नमाज में रहस्यमय ऐसा कुछ नहीं है । सभी लोग साथ साथ नमाज पढने से मनुष्य मनुष्य के बिच का भेद मिट जाता है । धन, उम्र, जाति, धर्म, वंश, शरीर आदि सबकुछ भूलकर कम वैश्विक महाशक्ति से एकरूप हो जाते है । आगे वे कहते है कि हर व्यक्ति परस्पर से पृथक होकर भी उन सब में दैवीय अंश विद्यमान होता है , जो सभी को समान सूत्र में बाँधता है । मनुष्य ने विपत्ति के समय धैर्य धारण करना चाहिए। संकटों को न डरते हुए

उनका सामना करना चाहिए, दुख को समझने का प्रयास करना होगा, दुख व्यक्ति को अन्तर्मुख, आत्मपरीक्षण करने अवसर देता है। 'वे हमेशा कहते थे कि प्रत्येक व्यक्ति में एक दैवी प्रकाश की ज्योति विद्यमान होती है। यही ईश्वरीय प्रकाश हमें कठिन समय में अँधेरे में राह दिखता है। यदि हम उस परम ज्योति के साथ तादात्म्य स्थापित करें, तो हम परम शान्ति, आनंद एवं मुक्ति के अधिकारी होंगे इसमें कोई संदेह नहीं।

उनकी प्राथमिक शिक्षा रामेश्वरम् में हुई। रामेश्वरम् यह हिंदुओं का पवित्र तीर्थक्षेत्र है। यह चार धामों में से एक है, जो भारत के दक्षिण भाग के तमिलनाडु राज्य में है। जहाँ देश के कोने कोने से तीर्थयात्री इस पावन धाम में परम पावन क्षेत्र में भगवान रामेश्वर के दर्शन करने आते हैं।

आगे की शिक्षा के लिए उन्होंने रामनाथपुरम् के श्वाज्ञ हायस्कूल में प्रवेश के लिए जना था। यह उनके जिन्दगी का बड़ा ही भावुक क्षण था, अपने खुशियों से भरे परिवार को छोड़कर, मोह माया के बंधन से मुक्त होकर एक नयी दिशा की ओर भेजने दृढ संकल्प उनके माता पिता ने किया। वहाँ उन्हें इयादुराई सालोमन यह शिक्षक आदर्श गुरु के रूप में मिले। महाविद्यालयीन शिक्षा के लिए वे तिरुचिरापल्ली (त्रिचनापल्ली) के सेंट जोसेफ कॉलेज में गये। उसके बाद सन १९५० में मद्रास इंस्टीट्यूट ऑफ टेक्नोलॉजी से अंतरिक्ष विज्ञान में स्नातक की उपाधी प्राप्त की। उन्होंने उच्च शिक्षा ग्रहण करने के बाद वे अमेरिका में नासा में अंतरिक्ष प्रशिक्षण के लिए गए। वहाँ से लौटने के बाद २१ नवम्बर १९६३ में भारत पहला अंतरिक्षयान

आकाश में छोड़ा गया। यहाँ वे विशेष रूप से विक्रम साराभाई, प्रोफेसर सतिश धवन और प्रो. ब्र२ प्रकाश से प्रभावित हुए। साराभाई अत्यंत दूरदर्शी वैज्ञानिक थे। उन्हें भारत में विज्ञान एवं प्राद्योगिकी के क्षेत्र में एक नयी व्यवस्था का निर्माण करना था। इन्कोस्पार यह इंडियन रॉकेट सोसायटी में साराभाई जी ने कुशलता से नेतृत्व किया। उनकी कार्य शैली से हर कोई उनसे प्रभावित हुए बिना नहीं रहता। बाद में इन्कोस्पार का ही रूपांतर इसरो में हुआ। डी.आर.डी.ओ. में हावरक्राफ्ट परियोजना में कार्य किया। १९६२ में वे इसरो में आये और सफलतापूर्वक कई उपग्रहों का प्रक्षेपण परियोजना में अपनी अहम् भूमिका निभाई।

डॉ. कलाम जी हमेशा से ही छात्रों के, युवकों की प्रेरणा रहे हैं। वे कई जगह मार्गदर्शन के लिए जाते तो, उनके सारे सवाल के जवाब देते थे। वे कहते थे—

'सपने वो नहीं, जो आपसोते वक्त देखते हैं। सपने वो होते हैं जो आपको सोने नहीं देते।'

उन्हें बच्चों से विशेष लगाव था। वे उन्हें देश की धरोहर समझते थे, वे ही राष्ट्र के आधारस्तंभ हैं, ऐसा मानते थे। वे ही भारत को भविष्य में शक्तिसंपन्न राष्ट्र बनाने में सक्षम होंगे। डॉ. अब्दुल कलाम जी ने एक वैज्ञानिक और विज्ञान के व्यवस्थापक के रूप में चार दशकों से अधिक रक्षा अनुसंधान एवं विकास संगठन (डी.आर.डी.ओ.) और इसरो में कार्य किया। सैन्य मिसाइल विकास कार्य में सक्रिय रहे। इन्हें बैलेस्टिक मिसाइल और प्रक्षेपण यान प्राद्योगिकी के विकास के कार्यों के लिए भारत का मिसाइल मैने के रूप में जाना जाता है। उन्होंने अपने जीवन काल में पृथ्वी, अग्नि, त्रिशुल, नाग, ब्र२स आदि मिसाइलों का सफल परीक्षण

किया । अंतरिक्ष में कई उपग्रह छोड़े । भरत को परमाणु संपन्न राष्ट्र बनाने के लिए १३ मई १९९८ में राजस्थान के पोखरण में दूसरा परमाणु परीक्षण सफलता पूर्वक किया । वे २००१ तक भारत सरकार के प्रमुख वैज्ञानिक सलाहकार के रूप में कार्य किया ।

वे कहते थे कि हम केवल तभी याद किए जायेंगे जब हम हमारी युवा पिढी को एक समृद्ध और सुरक्षित भारत दे सके ,जो कि सांस्कृतिक विरासत के साथ साथ आर्थिक समृद्धी के परिणाम हिस्सा हो । उन्होंने युवको को कर्म की ओर प्रवृत्त किया है । वे कहते है कि इंतजार करने वालों को सिर्फ उतना ही मिलता है,जितना कोशिश करने वाले छोड देते है । उत्तम कार्य के संदर्भ में वे कहते है - किसी इन्सान का

दिल खुश कर देना , भूखे को खाना देना ,जरूरतमंदो की मदद करना ,दुखियारे का दुख हराना किसी घायल की सेवा करना ,आदि ।

डॉ. ए.पी.जे.अब्दुल कलाम जी की देश की अब्दितीय सेवा के लिए भारत सरकार ने उन्हें कई पुरस्कारों से सम्मानित किया है । भारत सरकार व्दारा १९८१ में पद्म भूषण ,१९८२ में डी.आर.डी.ओ. का निदेशक , १९९० में पद्म विभूषण , नेशनल डिजाइन अवार्ड, डॉ. बिरेन स्पेस अवार्ड ,आर्यभट्ट पुरस्कार, राष्ट्रीय एकात्मता के लिए इंदिरा गांधी पुरस्कार प्राप्त हुआ । १९९७ में भारत का सर्वोच्च नागरी सम्मान उन्हें प्रदान किया गया । तथा २५ जुलाई २००२ को वे भारत का सर्वोच्च पद राष्ट्रपति पद के लिए चुने गए।

सावरपाडा एक्सप्रेस : दौड़ के आगे जित है

गीता नानेकर
बी.कॉम (द्वितीय वर्ष)

मैंने पड़ा हुआ किसको भी कार्य करने को उत्तेजित करने वाला एक आत्मचरित्र 'सावरपाडा-एक्सप्रेस' - कविता राऊत । इसके लेखक संतोष साबळे है।

दुर्गम भाग में के मार्ग याने कि पूरा मिठ्टी का धुराला। पानी के लिए वन-वन भटकना। यह इनका रोज का काम। एस प्रतिकूल परिस्थिती मे भी हार न मानकर जिवन को व्यथित करना एक दिव्यचं। ऐसी ही दुर्गम भाग में गुणवत्ता होती है। लेकिन उसे खोजना पडता है।

इस प्रकार एक डोंगरोंकी रांगो में आदिवासी पाडा था। पानी के लिए वहाँ पर कोसो दुर तक भटना पडता था। उसी आदिवासी पाडे पर रहने वाली बिना पाँव कुछ पहनकर लकडीयाँ जमा करने वाली एक लडकीयाँ जमा करने वाली एक लडकी। जिसने राष्ट्रकुल और आशियाई क्रीडा स्पर्धा में भारत का वर्चस्व निर्माण

किया था। और ऑलिंपिक स्तर पर भी उडान भर दी थी। इस आंतरराष्ट्रीय धावपटू का नाम है कविता राऊत। और वह सावरपाडा इस आदिवासी पाडे पर रहती है। यह पाडा नाशिक जिले के त्र्यंबकेश्वर तालुके में आता है। कविता का बालपन नैसर्गिक वातारण में गया।

राष्ट्रकुल क्रीडा स्पर्धा में कांस्य और आशियाई क्रीडा स्पर्धा में रोप्य व कांस्य यह पदक कविताको मिले थे। दो स्पर्धा में भारत का नाम उँचा करनेवाली धावपटू याने कि 'सावरपाडा एक्सप्रेस' कविता राऊत। चिन में गुआंगजऊ यहा पर होने वाली आशियाई क्रीडा स्पर्धा में दस हजार मिटर धावने में कविता का सुवर्णपदक कुछ सेकंदोसे गया; उस समय उसकी माँ ने उसे धिर दिया। माँ के उस शब्दों से कविताको दिलास (धिर) मिल गया।

अनपढ माँ इतने अच्छे शब्द सुनकर कविता को

आजतक आधार मिला है। कष्टदायक प्रसंगों के कारण कविता मन से एकदम निर्भिड बनी थी। उसके पाँव कणखर बन गए थे। नाशिक जिल्हास्तरिय शालेश् क्रीडा स्पर्धा में कविताने दौड़ने कि स्पर्धा में प्रथम क्रमांक मिलाया था। लेकिन कविता का यहनिरालापन कविता के पिता रामदास और माता सुमित्रा को इतने जल्दी समझ में नहीं आया। कविता के पाँव कि वो जमकदार दौड़ तो उसके प्रशिक्षक विजेंद्र सिंग ने जानी। उन्होंने कविता को नाशिक के भोसला मिलिटरी स्कूल के मैदानपर तंत्रयुक्त रितीसे दौड़ने का प्रशिक्षण लेने के लिए भेजने को उसके माता-पिता की मानसिक रूप से तैयारी की। पाँव में जूत पहनकर दौड़ना उसे कठिन जाता था। क्योंकि बचपन से उसने कभी जूते पहनकर दौड़ लगाई नहीं थी। विजेंद्र सिंग ने उससे जूते पहनकर दौड़ने की कसरत करके लि थी।

जिसप्रकार हिरे को पैलू करने के बाद हिरे के तेज ज्यादा फैलावता है ठिक उसी प्रकार कविता के जीवन में हुआ। गुजरात में के गांधीनगर में हुई राष्ट्रीय स्तरपर शालेय स्पर्धा में उसने दौड़ने की स्पर्धा में रोप्यपदक हाशिल करके अपने यश को प्रारंभ किया। आगे वो नाशिक में प्रशिक्षण और हरसूल में पढाई करती थी। कविता की यहा भाग-दौड़ देखकर विजेंद्र सिंग ने उसे ग्याखी की शिक्षा के लिए भोसला मिलिटरी कॉलेज में प्रवेश दिया। लेकिन यह रहेगी कहाँ? यह सवाल उसके माता-पिता को था। वह भी उन्होंने पूरा किया। २४ अक्तूबर २०२० से आगे के पाँच साल कविता विजेंद्र सिंग के घर रहने लगी। उनका एक बेटा और एक बेटी थी। उन्होने फिर भी कविता का एक दुसरी बेटी के रूप मे संगोपन किया। कविता के दौड़ने कि गती पर विजेंद्र सिंग का पूरा ध्यान था और असकी प्रचिती (फल) याने कि कविता का यश था। एक के बाद एक कविता विजय हाशिल कर हरी थ्।

कविता के इस यश के कारण हरसूल, सावरपाडा इस क्षेत्र को एक नई पहचान मिल गई थी। आज केवल राऊत परिवार को कविता का इस यश पर गर्व है एसा नहीं, तो पूरा हरसूल भाग की यही इच्छा थी।

नई दिल्ली क राष्ट्रकुल स्पर्धा में कविता का अब्बल नंबर आया एसी खबर जाहीर होते ही हरसूल, सावरपाडा यहाँ पर जैसे कि दिवाली त्यौहार मनाया गया था। स्पर्धा में यश हासिल करने के कारण कविता अपने गाँव आएगी, एसलिए सुबह से हर कोई उसके स्वागत कि तैयारी करने लगा था। कविता का स्वागत करने के लिए बहुत सारे लोग असे इतनी बडी गाडी में से लाया गाया था।इसके आगे-पिछे पत्रकार घुँम रहे है। इसका चित्रण उसके माँ के आँखों में स्पष्ट रूप में दिखाई दे रहा था। कविता जब विशेष प्रशिक्षण के लिए जब बंगळूर गई थी। तब अपने माँ से दिन में एक बार तो फोनपर बात करती थी। इससे उनका गहरा रिश्ता हमे दिखाई देता है।

कविता कहती है, 'माँ से बात करने से दिल को सुकून मिलता है।' दिन में जो हुआ पूरा माँ को बताती थी।

बेटी और पिता इनका रिश्ता भी बहुत गहरा है। बचपन में अपने माता पीता के उँगली को पकडकर चलने वाली कविता के पाँव मे इतना बल आएगा एसा उन्होंने सोचा भी नहीं था। कविता के विजय का पूरा श्रेय वो प्रशिक्षक विजेंद्र सिंग को देते है। कविता को आर्थिक रूप में बढत करनेके लिए विजेंद्र सिंग ने अनेकों से हात जोडकर पैसे माँगकर कविता को आर्थिक रूप में मदत की। तब उन्होंने अपने आप को कभी कमी नहीं समझा। तब उन्होंने एसा नहीं किया होता तो कविता आज इस स्थान पर नहीं पहुँच पाती।

बहुत सारे साल से कविता आपने परिवार से दुर थी। तब भी उसने अपने परिवार का प्रेमभाव को जतन

किया। अपने परिवार के सन-उत्सव इनमें वह प्रत्यक्ष रूप में सहभागी नहीं हो पाती थी। इसका उसे दुःख होता था। बंगळूर के क्रीडा केंद्र में कविता के उसके पसंदिता चिज से दुर रहना पडा, वो याने कि बैगन कि सब्जी और जागलकी रोटी।

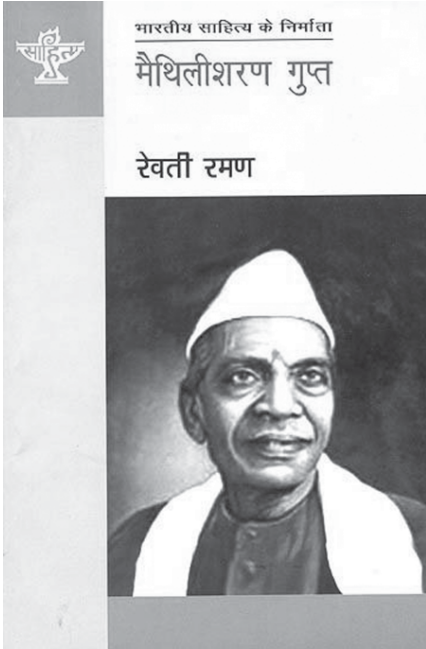
कविता के कारण सावरपाडे का नाम आज कोसो दुर फैल गया है। कविता वहाँ के बच्चों के लिए आदर्श बन गई थी।

आज कविता भारत कि अक्वल नंबर कि धावपटू है। पी.टी. उषा को वो अपना आदर्श मानती है। वो बहुत ही मेहनत करती है। दौडने का सराव वो नियमित रूप

में करती है। अपने प्रशिक्षकोने दिए गए छोटे छोटे सूचना का पालन करती है। कविता एक बात कहती है की, मेहनत करना अपने हात में होता है। मेहनत ही उद्दिष्ट और ध्येय तक ले जाने का महामार्ग है। यही महामार्ग हमको यश तक ले जाता है।

कौनसे भी खेळाडू को शारिरिक और मानसिक रूप में तंदुरुस्त होना चाहिए। कविता कभी भी सराव में कसूर नहीं करती थी। कविता उसके जिवन प्रवास कि नायिका है, इस प्रकार उसका जिवन का ध्येय उसे मिला। और वो एक प्रेरणास्त्राँत बन बई।

मैथिलीशरण गुप्त : हिंदी साहित्यकी आवाज

विकास सुरवसे
बी. ए. द्वितीय वर्ष

भारत भारती के अमर गायक , भारतीय संस्कृति के अनन्य उपासक राष्ट्रकवि मैथिलीशरण गुप्त जी का जन्म उत्तरप्रदेश में के झाँसी के पास चिरगाँव में सन ०३ अगस्त १८८६ में एक वैष्णव भक्त परिवार में हुआ । उनके परिवार में धर्मिक वातावरण था । परिवार के धर्मिक वातावरण एवं संस्कार से गुप्त जी प्रभावित हुए । हिंदी साहित्य के इतिहास में वे खड़ी बोली हिंदी के प्रमुख कवि थे । वे गोस्वामी तुलसीदास के बाद एक सशक्त रामभक्त कवि के रूप में प्रसिद्ध हुए ।

मैथिलीशरण गुप्तजी जी द्विवेदी युग के प्रमुख कवि थे । उन पर आचार्य महावीर प्रसाद द्विवेदी का विशेष रूप से प्रभाव था । आचार्य महावीर प्रसाद द्विवेदी मैथिलीशरण गुप्त जी के साहित्यिक गुरु थे । गुप्त जी भले ही रामभक्त कवि रहे हो लेकिन उनकी भक्ति भावना सांप्रदायिक संकिर्णता से उपर उठ चूकी थी । गुप्तजी का युग राजनीतिक प्रश्न से पराधिनता का युग था । भारतमाता अंग्रेजी गुलामी की श्रंखला में बँधी थी । कवि के लिए मातृभूमि ही सर्वेश्वर की ही सगुण साकार प्रतिमा थी । जो शताब्दियों की दासता से

मुक्ति के लिए अमर्त्य वीर पुत्रों को अवहान कर रहे है । गुप्तजी गुलामी को पशुतुल्य मानते है । गुप्त जी ने कविता कर्म को पराधिन भारतवासियों को पूर्वजों की शिक्षा से परिचित कराने का एक प्रभावी साधन था । उन्होंने प्राचीन आर्य गौरव का स्मरण करते हुए वर्तमान को आत्महीनता से बचाने का प्रयास किया है ।

उन्होंने काव्य के रूप में खड़ी बोली हिन्दी का सशक्तता से प्रयास किया है और उसे वैभव प्राप्त कराया है । इस कार्य में उन्हें आचार्य महावीर प्रसाद द्विवेदी जी का सहयोग प्राप्त हुआ है । उन्होंने कहा भी है – ‘करते तुलसीदास भी कैसे मानस नाद । महावीर का यदि उन्हें मिलता नही प्रसाद ।’ गुप्त जी की ब्रजभाषा की पहली रचना सन १९०३ में ‘वैश्योपकारक’ पत्रिका में प्रकाशित हुई । लेकिन द्विवेदी जी का आशीर्वाद पाकर उन्होंने खड़ी बोली को अपनाया उनकी खड़ी बोली में पहली कविता सन १९०५ में ‘हेमंत’ ना से सरस्वती में प्रकाशित हुई थी । रंग में भंग गुप्त जी का प्रथम कथाकाव्य है जिसमें चित्तोर और बूँदी की दो प्रमुख घटनाओं को चित्रित किया है । इसके उपरान्त उन्होंने

१९१० ई. स. में जयद्रथ वध की रचना की। इसका कथानक महाभारत युद्ध से लिया गया इसमें परोक्ष रूप से तत्कालीन भारतीय युवा पीढ़ी का अक्रोश व्यक्त हुआ है। भारत भारती कवि की कीर्ति का स्थायी आधार स्तम्भ है। इसमें कवि ने भारतीयों की वर्तमान की हीन दीन, विषम दशाका वर्णन किया है। भारत की सामाजिक दुरावस्था को अभिव्यक्त किया है। संक्षेप में यह काव्य वर्तमान हिन्दी साहित्य में युगान्तर उत्पन्न करने वाला है। इस काव्य के कारण उन्हें राष्ट्रीय काव्यधारा का प्रबल कवि सिद्ध किया है। उनके अन्य काव्यों में – किसान, पंचवटी, हिन्दु, झंकार, साकेत, यशोधरा, जयभारत, विष्णुप्रिया, उल्लेखनीय है। पंचवटी काव्य को आलोचक प्रभाकर श्रोत्रिय गुप्त जी की सर्वश्रेष्ठ रचना मानते हैं। साकेत नारी चेतना का काव्य है इसमें लक्ष्मण की पत्नी उर्मिला को नायिका बनाया है। नारी मन की विभिन्न भाव भावनाएँ विरह की अभिव्यक्ति की है। यशोधरा स्त्री संवेदना की दृष्टि से महत्वपूर्ण काव्य है। इसमें भारतीय नारी का स्वाभिमान पूरे तेज के साथ व्यक्त हुआ है। इसे चम्पू काव्य की श्रेणी में रखा है। विष्णुप्रिया भी कवि की प्रौढ़ रचना है। इसमें नारी अस्मिता के साथ दार्शनिकता भी अभिव्यक्ति हुई है। गुप्त जी की अन्य रचनाओं में – तिलोत्तमा, चंद्रहास, वैतालिक, शकुंतला, आर्य, स्वदेश संगीत, त्रिपथगा, विकट भट, गुरुकुल, सिद्धराज, द्वापार नहुष, मंगलघट, कुणाल गीत, प्रदक्षिणा, पृथ्वीपुत्र, अंजली और अर्घ्य आदि। इन कृतियों में गुप्तजी की सांस्कृतिक एवं आर्य जातीय चिंतन धारा की अभिव्यक्ति हुई है। गुप्त जी ने

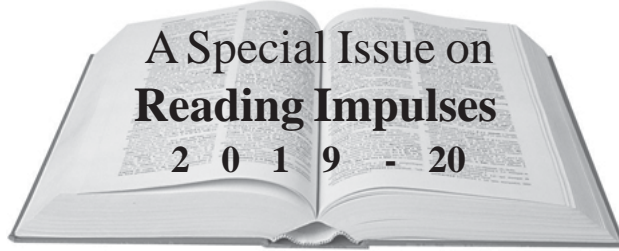
बंगला भाषा की कृतियों का भी अनुवाद किया है। जैसे – विरहिनी ब्रजांगना, वीरांगना, मेघनाद वध, प्लासी का युद्ध आदि।

गुप्त जी ने अपनी रचनाओं में हिन्दी नवजागरण को पूरी तन्मयता से वाणी दी है। विशेष रूप से भारत भारती में अंग्रेजी साम्राज्यवाद की दासता से लड़ने में उन्होंने भारतीय जनता का सहयोग दिया है। बंकिमचंद्र ने लिखा है – 9 कोई भी राष्ट्र अपने इतिहास में से अस्तित्व ग्रहण करता है। इसलिए अपने इतिहास का ज्ञान ही किसी जाती का आत्मज्ञान है। प्राचीन भारत की झलक में भारतीय अस्मिता को देखते हैं। राष्ट्र की सांस्कृतिक अस्मिता में ही उनका मंतव्य निहित है। जो लोग पराधिन हैं वे बिना राष्ट्रवादी हुए स्वाधिन होने की कल्पना भी नहीं कर सकते। गुप्तजी ने भारतवासियों को अपनी हीन ग्रंथि से उबारकर स्वातंत्र्य पथ पर अग्रसर होने की शक्ति प्रदान की है।

गुप्त जी ने नारी चेतना के साथ साथ भारतीय किसानों की हीन दीन दशा का भी वर्णन किया है। उन्होंने किसानों और मजदूरों का फटेहाल जीवन अपनी आँखों से देखा था। वे किसानों की चेतना को अनदेखा नहीं कर सकते थे, किसानों का स्वाभाविक चित्रण तो उनके काव्य में तो होना ही था। किसी भी देश का सच्चा राष्ट्रीय कवि वहीं है जो जनता की वाणी को समझ सके। युग चेतना को, प्रासंगिकता को, समकालीन घटना, प्रसंग तथा अतित वैभव की साक्ष्य दिला सके। और इस दृष्टि से गुप्त जी के काव्य में समग्र राष्ट्र के स्वर मुखर हुए हैं।

MANAVTA

ENGLISH SECTION

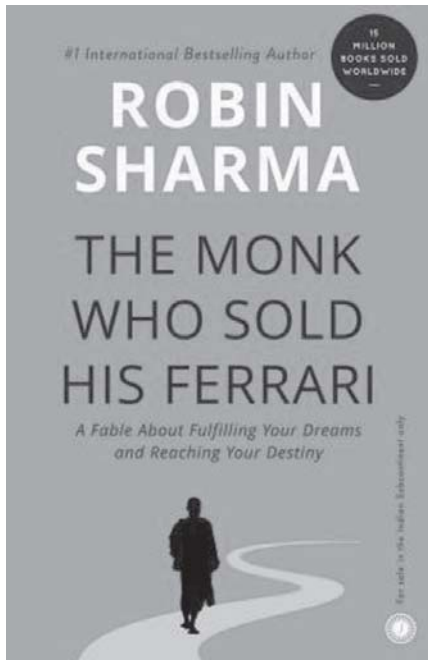
Editors

Prem Chavan (B.A.S.Y.)

Payal Chavan (B.Sc.S.Y.)

Content

- The Monk Who Sold His Ferrari : An Account of Sacrifices and Selflessness : Pratiksha Gonge
- Diary of a Young Girl: A Powerful Expression of Self Will and Optimism : Geeta Kale
- The Alchemist : Follow Your Heart; Follow Your Dreams : Payal Chavan
- Annihilation of Caste : A Prudent Discourse on Caste System in India : Chanchal Barhate
- Train to Pakistan : An Other Side of Partition : Puja Jamdade
- Leaves of My Life : Courageous Journey of a Woman : Prem Chavan
- Wings of Fire: Wings of Aspiration : Vishakha Joshi
- Turning Points : A Sequel of Inspiration and Hope : Hari Shembde
- The Test of My Life : A Straight Drive against Hardship : Somnath Chinchkar
- Samidha : A Blueprint of Selfless Life : Nisha Ghagarmale
- A Comparison between Woman and Man : Advocating Gender Equality : Saraswati Bhise

The Monk Who Sold His Ferrari : An Account of Sacrifices and Selflessness

Pratiksha Gonge
B.A.S.Y.

The novel 'Monk who Sold his Ferrari' is written by Robin Sharma a Canadian writer, lawyer, and a public speaker. It was published in September 2003 and it has 10 editions till the date. This edition is published by Jaico publishing house. The book has a very attractive yellow coloured cover page. The book was published first in the year 1997 by Harper One publication which has sold over more than three millions copies. Robin Sharma authored this best seller has 224 pages in number. It is being translated in to various Indian languages.

The novel is about how to live happily with helping others, spreading knowledge and how you should keep focusing your destination. These types of virtues are explained through it.

Considering the state of virtues are explained through it and the state of virtues in present society.

'The Monk who Sold His Ferrari' is a book about Julian Mentle a lawyer who turns to Monk. This is the wonderfully crafted fable that tells extraordinary story. A lawyer forced to confront the spiritual crises of his out of

balance life. This teaches us in which life style habits the real happiness, peaceful phase of mind, successful and happy life lies.

This is the fable about fulfilling your dreams and reaching your destination. How your changed habits will help you reach your dreams. The Julian Mentle is a high profile attorney with a crazy schedule of 18 hours and a set of priorities that centre on money with power and prestige. The story told the perspective of one of his associates who admires Mentle's great success.

How the Julian turned to a Monk after a journey to India. The flying career was put to halt after a heart attack while he was representing in the court. After realising personal mistakes he sold all materialistic things which he had and ventured on a journey to find a true meaning of life, happiness and fulfilment of it. He met many teachers and sages but they could not fill his thirst for the knowledge they referred to him sages who lived high up in the mountains of Sivana, away from all civilization and corruption. There he learnt, under the tutelage of Yogi Raman and others, the timeless virtues of enlightened

living. Monks had highest level of wisdom.

There was a garden of different trees and flowers. Flowers fragrant nice. Middle of the garden there was a lighthouse. Sumo wrestler came out of it. There was golden watch he picks it up and falls in the garden in motionless. Immediately he backs in senses. There was a path of small diamonds. He started walking on the path and gets happy from this fable monk teaches 7 virtues using. The first principle of the life through the garden of the story symbolised our brain, if you so good seeds eventually you get nice fruits on tree and good plants beautiful flower simply of you full your brain with positive thoughts like kindness, love, empathy and if you keep motivating yourself your brain will develop into this beautiful garden otherwise into a garbage.

Second principal is related to lighthouse which symbolises the goal of your life and lighthouse is a right direction for the ship in the sea. Similarly you want to choose a right path in your life, you only can reach your destination if you know it. Choose a target and walk on achieving it you might have difficulties moving towards but if you are consistently moving in right direction, soon you will reach your destination.

Third principle is related to Sumo wrestler which symbolises Kaizen which is Japanese word means continues learning and improvement like a Sumo wrestler very specific to his diet.

Fourth principle is related to underwear of Sumo which is made up of thin pick cable it depicts self control and discipline. The thin wire is weak alone but stronger together. These are small things that you do in life small things will bring big changes.

Fifth principle is about time symbolised by the golden stop watch. No matter your

are rich or poor you only have 24 hours not any second more, but in 24 hours you will being happy or sad that makes us rich or poor. We don't want to waste time. It is a gold but it does not mean that you should always keep working untire throughout the day. Enjoyable and fun activities are also important in our day to day life. We have to manage all things in 24 hours.

Sixth principle is related to fragrant of roses which symbolises social cause. Doesn't matter how much you earn but satisfaction of helping other's is priceless. When you want that happiness and satisfaction help others selflessly.

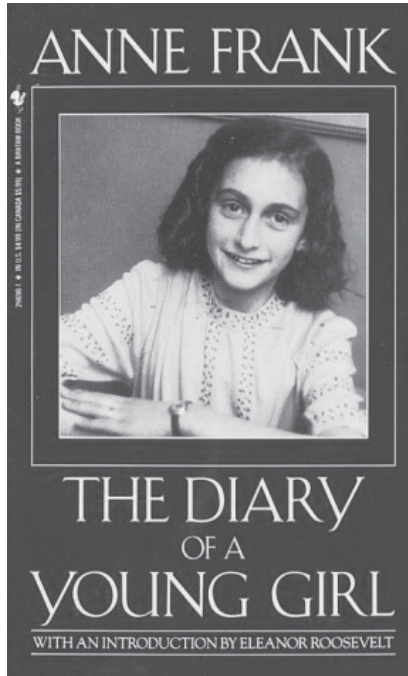
And the seventh and last principle is the path of diamonds symbolises the small moments of happiness, you always feel disturbed about past and future you never enjoy today, live today enjoy every moment of life. live today as a last day. Make your today better than last day.

In brief, It is a book that inspires you in which things you have to do does things which makes you happy. Do charity work, spread happiness live in present live in today. Spread happiness, live disciplined and self confident life then you can definitely be a successful happy and satisfied person.

The sages may have taught many things to Julian except 7 principles but in book only seven are mentioned. It may be considered a narrative limitation of this novel.

I shall leave you with the closing words of Julian Mantle, "Begin to live each day as if it was your last. Starting today, learn more, laugh more and do what you truly love to do. Do not be denied by your destiny. For what lies behind you and what lies in front of you matters little when compared to what lies within you."

Diary of a Young Girl: A Powerful Expression of Self Will and Optimism

Geeta Kale
B.Sc. S.Y.

A young girl of just thirteenth year old survives in our mind through passion, strong will and dreams. Just imagine how you will feel when you are locked in a house for a year with people you don't even know. When you aren't given any food, choices and will have to eat whatever is there. Food, scarce, facilities are rare and the outdoor are out of bounds and there is constant bombarding outside of your house and you don't know whether you will survive or not. What I have just said about you been a lot in house situation was just an introduction of this amazing book called The Diary of Young Girl.

Anne was born in a Jewish family on 12 June, 1929 in Germany. Anne Frank is a young girl. Her father was Otto Frank mother Edith Frank and elder sister Margot. This book is actually a personal dairy written by thirteenth year old girl. During the Second World War. Originally written in Dutch language which was later published in the year 1947 in English.

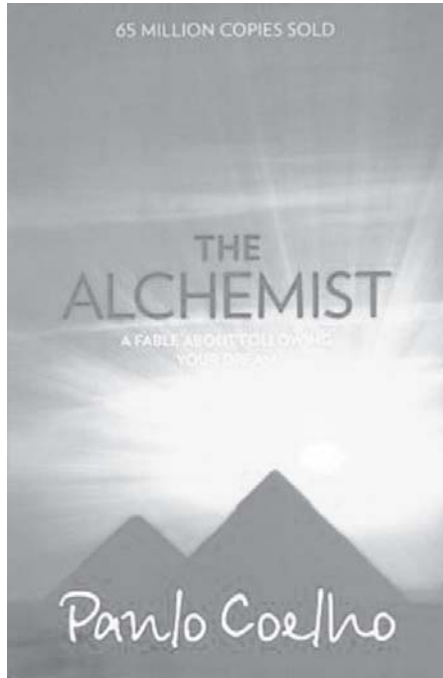
Frank's family is a very rich family and Anne Frank receives a dairy as a present on her thirteenth birthday which she took to the secret annex and gives the name of this diary is kitty. In her entry dated 29 June 1942, she starts writing a dairy. She starts mentioning everything in her dairy called kitty. Her family continues to live in constant fear and never goes outside for a long period of time. She dreams of a bright happy future and prepare herself for it. Anne wrote down her thoughts, her feelings, love, physical changes, about the war, humanity in her dairy. Now the dairy becomes her best friend. The dairy was written in 1942 when Hitler and people of Nazi's party war all after Jew's and Jewish has suffered a lot. In early July after Margot Frank received a letter ordering her to report to a work camp in Germany. Anne Frank's family went into hiding in an attic apartment behind Otto Frank business. This family starts living in Amsterdam which had her family had to hide in secret place which was inside

father's office for two years long. Before they find out and sent to concentration camp and during this time of two years they are unable to leave that building because of fear of being captured by Nazi's. Near the end of her dairy Anne shares a quotation she ones read with which she strongly agrees deep down the young are lonelier than the old". Because young people are less able than adult to define or express their needs clearly. They are more likely to feel lonely isolated and misunderstood. In the morning of 4th August 1944 the achterhuis was stormed by the group of German uniformed police and whole Frank family was transported to concentration camp in those concentration camps all members of her family died except Anne's father. Anne and Margot Frank were spared immediate death in the Auschwitz gas chamber and instead were sent to Bergen, a concentration camp in northern Germany. Anne Frank's father Otto Frank was the only member of the group to survive. After the war ended Otto Frank returned to Amsterdam and he found Anne's dairy Otto Frank knew that

Anne wanted to become author or journalist. Then Otto Frank published Anne's dairy in 1947. Anne's dairy is one of the most read books about the Holocaust. I chose this book for review as we have been facing the same difficult situations due to Corona pandemic. But like Anne we should show self will courage and dreams of future to come out from this phase of the trail. Definitely our future would be with shining colour and it may show path to other who may wish to follow us. This book has certain limitations in terms of length and language but still it is remarkable documentation of a girls daring, spirit and her ability to listen the inner calls.

I would like to conclude my views on the book in the language that the book is a personal dairy. This book has immense historical and social significance. It is a major piece of world literature. The dairy was not written for publication. It is victim of the Nazi's holocaust. The book is easy to read and can be finished in a couple of sessions. In my opinion all people have a right to live in freedom. It is motivational book you must read it.

The Alchemist : Follow Your Heart; Follow Your Dreams

Payal Chavan
B.Sc. S.Y.

Paulo Coelho de souza was Brazilian lyricist, writer and novelist. And he was well known for his novel *The Alchemist*. He was one of the world's bestselling authors. He started writing *Alchemist* in 1987 and completed in only two days and finally published in 1988. Originally it is in the Portuguese language and after it was translated into sixty languages. Harper Collins was publisher of English language translation. You might have heard the word alchemist. The alchemist is nothing but the person who practises alchemy means the study of chemistry or the person who transforms or creates something through a seemingly magical process and he has two years of life span.

The novel opens before us the journey of Santiago, a small boy, to Egypt. The journey is thrilling, passionate, and motivational and above all eye-opening.

The Alchemist is the magical journey of the

young Shepherd boy lived in Andalusia in Spain named as Santiago. He loved his flocks so much. He wondered with them here and there. His parents struggled for basics of life and have their own ambitions accordingly. But Santiago was different from them. He can read and wished to travel and likewise he started his journey. During journey at one night he stopped and took rest under sycamore tree and at that time suddenly dream comes in his mind that there are so many treasures under the pyramids in the Egypt. He woke up and thought why these dreams came again and again in his mind. Next day he asked that what is the meaning of his dream to the gypsy woman then she said yes I will tell you about it but give me 1/10 part of treasure. Santiago thought that he can and he said okay I will, that woman said only yes. There is treasure under the pyramids but Santiago became sad because he thought anyone told me like

these and he travelled again towards his journey and stopped at city and sat on Banchory at that time one man came towards him and said I am the king of Salem melchizedek but he ignored because he was not looking like a king then that king said can I help you in finding that treasure go towards that pyramids there is treasure and selling his flocks got some money and travelled towards Egypt but during it thief stole his money but Santiago didn't lose his hopes. Now he was at Tangier, in Morocco city and he was doing work as a worker at the crystal merchant shop and he got money. When he got sufficient money he knew that one caravan is going towards Egypt he got in that with one English man who was searching for the alchemist. After that caravan reached, he learnt that no war is happening here and they stopped at oasis city at alfayoum and at there English man was searching for the alchemist and Santiago met girl who loved him named as Fatima. She told the address of that alchemist to English man and he went. Santiago thought to settle with Fatima but here Fatima said TRUE LOVE DOESN'T MAKE YOU SACRIFICE YOUR DREAM, go and follow your dreams and I am waiting for you she said and then he go from there. At that evening he met to the alchemist. And both went towards the pyramids and during journey again one thief got money from Santiago but Alchemist said he can convert him into wind and thief says okay we will give you three days and Santiago did it at third

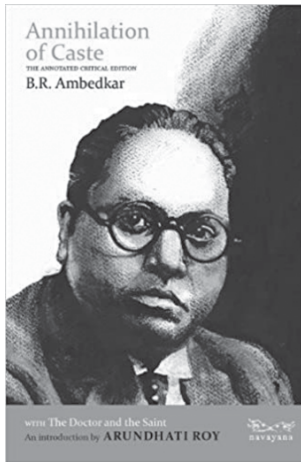
day because he was motivated by alchemist. He reaches at monastery where alchemist converts lead into gold then he gave some gold to Santiago and said now you go to Egypt alone and again Santiago started his journey and reached Egypt and started digging but some thief came there and they attacked Santiago and due to their fear Santiago told about his treasure and dream and that thief say's how mad he was? I will also see the dream that under the sycamore tree there was treasure but we are not following our dream and then Santiago thought and came back at sycamore tree and he got the treasure because he followed his dreams and struggle for that and due to promising he gave 1/10 part to gypsy woman and marry with Fatima.

Conclusion:-

- 1) When you want something all the universe comprise in helping you to achieve it.
- 2) Belief is marvellous one.
- 3) Each person it's destiny.
- 4) Find your personal legend.
- 5) Follow your dreams.

It gives you an insight of how life can have different perspectives and at the same time tells us don't lose your hopes in any how conditions and also try to live in your dreams. We must read this book because now a days teenagers are distracted from many things, to motivate them or us we have to read this book. It is one of the psychological, inspirational as well as motivational one.

Annihilation of Caste : A Prudent Discourse on Caste System in India

Chanchal Barhate
B.A. S.Y.

The book *Annihilation of Caste* was written by the great socialist thinker Dr.B.R. Ambedkar.

It was published in the year 1944 with third edition. This edition is published by Samyak Prakashan. It was the most famous and precious book of Dr B.R. Ambedkar and also this book has been translated into many languages of the world.

The caste system in India has existed from ancient times, however as time passed and we entered into the medieval period, early-modern period and then finally in today's modern period, it has established its presence permanently. No one, willingly or even unwillingly can escape from its shackles. It has become the basis on which any man is given his position in our hierarchical society.

It is a system established by the so-called 'Hindus', where the 'Brahmans' are considered to be the elites and the Sudras the untouchables or say the 'dalits'. To explain the word Dalit further- it refers to 'the broken class.' It comprises the people who are subjugated, the ones who are deprived of those fundamental rights that any mediocre Brahmin, or Kshatriya or even a Vaishya enjoys.

The only question that comes to anybody's mind is that who were these elite people who in the first place even created such a system that would bring down the national unity and integrity? Who in the second place gave them the right to decide and declare which person should do what

works? How can they forget that at the end,we all are humans born out of the same land with the same color of blood?

Similar questions came to the mind of Dr. B. R Ambedkar, the man who campaigned against the social discrimination of the untouchables, fought for their rights alone, inspired many movements like the Dalit Buddhist Movement to get the Dalits equal rights and recognition in the society.

Unlike Gandhi, Ambedkar didn't have much support by the masses which made his journey and fight very difficult. Apart from launching movements and campaigning, he resorted to using his knowledge and education in writing about the grievances of the people. In the span of his revolt, he wrote a number of books, essays, papers, and articles in which he spoke of his hurt sentiments because of the caste system. His works included, 'Castes in India: Their Mechanism, Genesis and Development; Riddles in Hinduism, The Buddha, and his Dhamma; and The Annihilation of Caste being his most opposed work which marked history.

The Annihilation of Caste was actually a speech prepared by Ambedkar which he was going to deliver at an annual conference (1936) of which he was the President and was invited by the secretary of the Jat-Pat Todak Mandal, which was an anti-caste Hindu reformist group organization based in Lahore. However, before Ambedkar could have delivered his speech the members of the

group had revised the text in Ambedkar's speech.

Ambedkar in this speech was openly and bluntly going to talk about the atrocities faced by the Dalits and untouchables and was going to criticize the Hindus and demand that this caste discriminatory system should be abolished, should be destructed, should be annihilated. The Mandal members found the text of his speech extremely venomous and wanted to prevent his thoughts to reach the masses because it could have awakened the Dalits to resort in unity and fight for their rights. So the members of the group took back the invitation from Ambedkar. Now, this act of theirs made Ambedkar's followers and the lower class in general furious, and because the Mandal feared that violence might break out against them they at last called off the conference.

What needs attention here is the fact that by 1936, Ambedkar had already established his opinions and ideas towards the Hindu religion and he had already campaigned against a lot of things. Which meant he had become a known figure across the country, which meant that even the Mandal knew about his ideologies.

They knew that if they invite him he would definitely talk regarding the abolition of the system. So the question, why in the first place did they choose to call him if they couldn't have heard anything against the Hindus? Was it just to humiliate him? Or was it to show his followers and people in general that they wouldn't consider anybody mocking the policies which have existed past so many decades?

Whatever the reason, Ambedkar was definitely upset with all this because he knew that this was a chance for him to make the people know his views on the problems created by the caste system.

However, he had printed copies of his speech under the name, 'Annihilation of Caste.' The publishing again posed a challenge for Ambedkar. He wanted to get the copies printed from Bombay but the Mandal decided to get it done from Lahore because of some economy problem. In the end, Ambedkar got 1500 copies of his speech printed at his own text. The book was criticized highly and even Gandhi made numerous comments and justifications on it. The book was revised and edited again by Ambedkar in which he replied to many of Gandhi's comments. And from then on a lot of editions and interpretations of the text have been published by various writers like Arundhati Roy who also express their pain which Ambedkar felt. However, the original text is not present in its full-fledged raw form anymore. Some ideas have been removed which some people wanted to prevent from reaching the people.

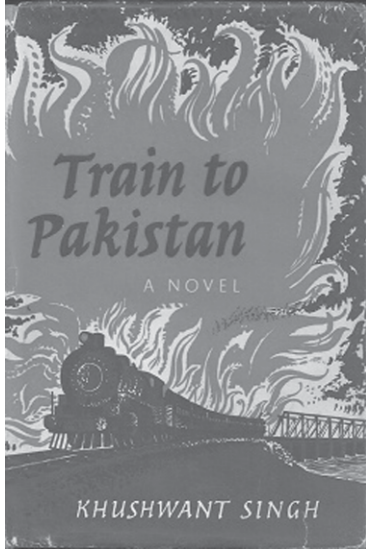
What remains even today in wholesome are the struggles of the Dalits against the upper class and Ambedkar's efforts and words which have become confined to merely the books and essays.

Limitations of the Book: At few places during his deliberations on Indian caste system ; the views of Dr. Ambedkar are found one sided.

Conclusion: The book, originally a speech is certainly an authentic, scholarly and scientific documentation on genesis of Indian caste system. The phases through which it passed and became more compact and also unscientific have a proper position in Dr.Ambedkar's expression here. Hence ,it's a fundamental work in terms of a study of Indian caste system.

I recommend you all through this platform to read this book to comprehend social history of our country.

Train to Pakistan : An Other Side of Partition

Puja Jamdade
B.A. S.Y.

Introduction:

Train to Pakistan written by Khushwant Singh. He is one of the popular Indian writers known for his frank depiction and also effective narration power. He was the editor of illustrated weekly of India. His several books including the novels such as The Company of women and Burial at the sea, . 'The classic two volume, 'A History of Sikhs', and also a number of transitions and nonfiction books on sikh religions and culture, Delhi nature, Urdu poetry establish him as one of the prominent Indian writers writing in English.

Khushwant Singh was the member of parliament from 1980 to 1986. He was awarded 'Padmabhushan' in 1947. But he returned this awarded due to the 'Golden Temple the storming of Indian Army in 2007.

Physical Description of the Book:

Train to Pakistan is written by Khushwant Singh. It was first published in 1956 by Chatto and Windus. The novel contains 144 pages. It is written through the perspective of Mano-Majra, a fictional border village. It depicts partition of India in August 1947 besides

telling the politics and political events of the time Khushwant Singh tells about Sikhs and Muslims who lived together in place for hundred of years.

The novel is based on Hindu - muslim riots of 1947 which followed the partition of india.

Why this Book? :-

It is set in 1947 when the partition of the India took place and people both Hindus and Muslims were migrating in large groups. Where, as an outcome of the communal riots, many people were killed, their properties looted, women raped and children tortured. The novel is a realistic narration of partition pains, aganies and a lot of disappointing events. To have an idea of partition reality, I chose this book.

Content of the Book:

The novel tells a horrifying tale of the partition of India, after independence owing to the difference. The story takes place after India's independence in August 1947. It was said to be the bloodiest period in the history of India. Hundreds of thousands of

people were massacred during the riots that continued for many days and months. The division of India was based on the idea of the Hindus' India and Pakistan of Muslims. But results were really horrifying. With the division of the country on the basis of the belief systems. Khushwant Singh's narrative made to abandon their lives and resettlement was anything but safe and secure for those caught up in the ensuing violence. Avoid the oncoming troubles, people, fled on foot, car and train. They often became caught up in sanctioning violence themselves or were the victims of violence as Hindus and Muslims fought all over the country many refugees attempted to flee to the outskirts of the village where they imagined they might outrun the violence.

It is estimated that nearly ten million people were killed for relocation and of that number, more than a million were killed in resulting violence. Amidst the unspeakable horror the trains continued to run.

For many remote villages, such as Mono - Majra, supply trains kept them functioning. The trains arrive and depart were also apart of the daily lifestyle of these villages. In times however, the trains began pulling into stations silently overburdened with human cargo and off-schedule.

People's initial complacency soon gave way to fear and then, at times violence, as the tensions reached the outer areas due in fact to trains.

The novel's narrative addressed the people of Mono- Majra, a tiny village that relies on trains for its daily need like other villages, the people living in the village are

unconcerned with the troubling news about violence and resettlement.

Train to Pakistan is made all the more personal by the fact that Jugga. He was in love with a Muslim girl. Her name is Nooran. The village itself is made up of Hindus, Sikhs and Muslims and has existed for hundreds of years in this state of cooperation as opposed to the tension and religious political division. When train arrives in the village, then villagers shocked at the number of dead people. They used to stop working to watch trains go by they are ordered to help bury the dead passengers before the monsoon season. The passengers are in a shocking twist for the villagers, things become achingly real and surreal for them when the Muslims in the village.

This crisis in faith and belief causes the narrative to explore what the heart is capable of witnessing the fact.

Limitation of the book :-

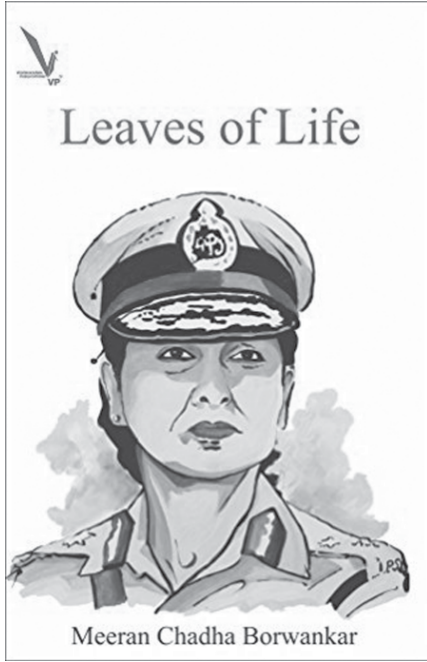
During the course of reading, the reader may feel that sometime the writer distracts from his main subject while narrating the love story. Apart from it, the novel holds our complete attention.

Conclusion:

Train to Pakistan is one of the major novels written in English on the theme of partition. The narration is such a powerful that it makes us to believe that it is really happening before our eyes. Simple and emotional language be considered strength of this novel. To know what kind of writer Khushwant Singh was and also the pains of partition, it is a must read.

I request you to read this novel through this interaction.

Leaves of My Life : Courageous Journey of a Woman

Prem Chavan
B.A. S.Y.

As a part of this activity, I am here with you in online mode due to lockdown period. While facing the negativity arised due to Corona, this book, in other words is an inspiring journey of a woman that will definitely help you to come out from this hour of gloom. The book Leaves of life is an autobiographical piece of writing that is meant to inspire girls between 15-25 years of age.

Book written by Meeran Borwankar & Published : December 2017 by Vishwakarma publication their was the first edition of the Book.

let's have physical description of the book :-Attractive Cover page on the Book Was on Photo of Auther it looks nice. the Book Cover was Attractive.

I would like share with you why I chose this book to read and review because it has a perennial message of inspiration to fight against different kinds of odds in anybody's life. So this reason to I chose this Book.

The book contains stories from the life

of Meeran Chadha Borwankar, 1981 batch IPS officer. the stories contain a treasure of learning from the life, interesting Sketch from her career. She wants to contribute to the leadership skills of the youth and motivate to join government services to lend a helping hand to make this country even more successful . The Book Contain 27 Very short stories for which Meeran has already mentioned in the starting that she has not a fan of long while Books and Does Not Want to foce same Reason the Book has Only 117 page Along with 27 stories.

Meera Chadha Borwankar is 1981 Batch I.P.S officer from Maharashtra Cader Who was Born and Brought Up in Punjab. Her father was also in police service which inspired her to choose police service despite male domination in service. She graduated from DAVCollege Jalandhar in Punjab.and she completed Her law and PHD from Pune University.

She had worked in Nashik ,Kolhapur

,Mumbai ,Aurangabad ,Pune and Delhi. she was joint commissioner crime mumbai, commissioner of police Pune & chief of Maharashtra prison Department .

She has received a number of awards for her exemplary contribution to police service including president police medal.

Leaves of life begins with the story Rock number 10 with the describe a hot summer days in 1982 at the police academy in Hyderabad, where Borwankar the only one women in the group, was under training. During a rock climbing session when she was required to rappel from the top of the rock number 10 a step rock she felt giddy looking down. Although she had been fearless for all of the outdoor activities she was not feeling up to the task . Her instructor saw her condition but order her to get to the top of the rock and come down. She flirt humiliated, but decide not to back out having already completed very tough training at the academy. Taking a deep breath rappelled down with difficulties at first but felt less threatened after a while.

The first time author has experienced daunting situation throughout her career. She was appointed as the first superintendent of police of Aurangabad when she was just 35. it was the first time in that a lady police officer was giving a independent charge of a district in Maharashtra, and the pressure to prove herself was high.

She tells a story from her Jalgaon days where she had to girl who were victims of a sex molestation by the rich and influential young boys. She was a key investigator of

the sex scandal. she was the only senior women police officer on the spot during the investigation and with her was her younger son an infant who had asthma . In one of the interesting stories, small town girl Meeran madam talks about being comfortable with yourself, irrespective of the place you come from. Not knowing English is not something to be ashamed of. When she was joined the service she found the most of the officer where a big town people who had studied in English medium convent school. She was upset surprised how she stayed in this field. Explaining that the book is the meant for the young people from the so-called B and C category towns. Particularly the girl from this town don't have lack confidence and have poor general awareness they miss out so much in the life in terms of a career she added.

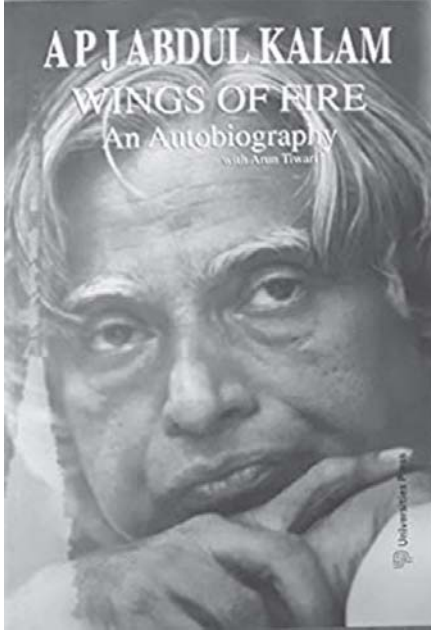
In her long career the police officer has also worked in the CBI and she was the the chief of Maharashtra prison department . She currently heads the Bureau of police research and development.

I would like conclude the book:- the Book is a life story of a police women and more particularly a committed lady officer that certain inspires the reader.

let's have look of the Limitations of the Book :-Book is Doesn't explain more crime investigation and doesn't included photos of her police service which can motivate reader.

My opinion of the Book:- This Book is Struggle of Women to despite male domination in service and she is proved that ,”Girls are equal to Boys .” this is Truly a motivational book you must Read .. thank you

Wings of Fire: Wings of Aspiration

Vishakha Joshi
B.A. F.Y.

“You have to dream before your dreams can come true”

Before starting I want to give you a short introduction about Dr. Kalam.

Avul Pakir Jainulabdeen Abdul Kalam. He is born in Rameshwaram, in Dhanushkodi, Tamil Nadu. To a working class Tamil family. He received his degree in Aeronautical Engineering from the Madras Institute of Technology in 1958.

He joined DRDO in 1962.

Dr. Kalam moved to the ISRO where his team successfully launched several satellites. He made a significant contribution as project Director to develop India's first Indigenous satellite Launch Vehicle (SLV - 3).

Dr. Kalam has honoured with India's three highest civilian honors -

1. The Padma Bhushan - In 1981.
2. The Padma Vibhushan -In 1990.
3. The Bharat Ratna - In 1997.

Dr. Kalam dedicated this book to his parents & teachers.

Physical Description of the Book. -

The front cover of this book has a picture

of Dr. Kalam and missile. This indicates his dream and vision for India as well as his dedication about his work. This book had 141 pages and it includes 16 chapters. This book had been written in simple English and has been translated in various languages in Marathi as well. Published by.....

Year of Publication...

Why this book?

It is a story of young boy who become scientist by beating all the difficulties.

This book includes his personal and professional struggle, and also his failures and success as well as the story of Agni , prithvi , Akash, Trishul and Nag - These are the names of Missiles which has been created by Dr. Kalam and his team. Considering the extra ordinary , miraculous journey of Kalam ,I chose this book.

Content:-

This book is divided into four sections -

1. Orientation
2. Creation
3. Propitiation &
4. Contemplation.

In the first segment Dr. Kalam talks about his Early life , his childhood days, about his upbringing in the wonderful spiritual atmosphere. The values and virtues he adopted from his parents. How he helped his brother in selling newspaper and of earning his first income. He also talks about the difficulties in his early educational life. In those days India has been fighting for Independence and he shares it's impact on the common people's life , & of course about his dream - To Fly.

The Teacher like Iyadurai Solomon make him best student.

The second segment deals with Dr. Kalam further education, working experience & his involvement with projects of military defense and space , primarily the SLV -3 . This segment includes scientific information & Dr. Kalam 's meeting with the great persons like Dr. Brahm prakash , Prof. Satish Dhawan , & Prof. Vikram sarabhai.

The third section is about years from 80 - 91. Dr. Kalam's posting from ISRO to Military defense labs. In this segment we find some pictures of notable moments this segment keeps the readers entertained . The experience of making of SLV , PSLV , Agni,

Trishul, Nag, Akash, & Prithvi.

The fourth segment is about Dr. Kalam's later year. The honoures and awards he get from various institution. & With the conclusion Dr. Kalam also shares his dream for the year - 2020.

Limitations of the book:- language of the book is more technical therefore it seems more a scientific book.

Conclusion:

This book is capable to inspire any individual.

This book is success story of Dr. Kalam's participative management.

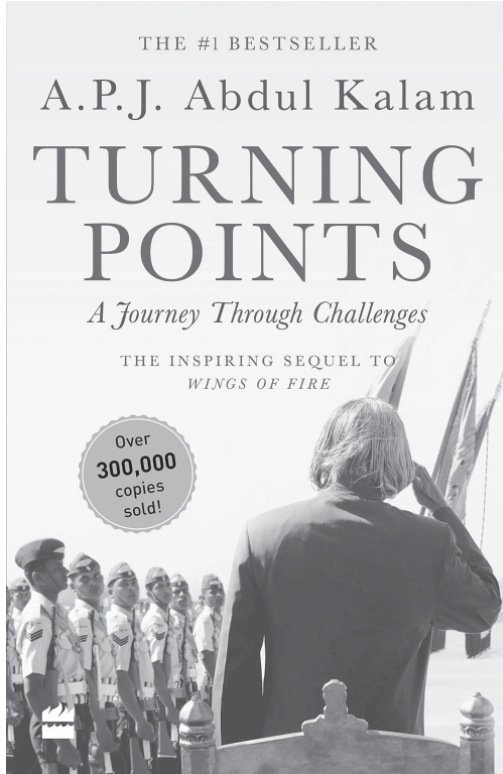
Through this book we understand the contribution & efforts of our scientists to make our country proud & strong in space and rocketry & also in various technology.

Every student should have to read this book to know positive thinking of Dr. Kalam, his point of view about finding success from failures helped any individual to stand out in his life. This book is a inspirational book. This book helps to increase our general knowledge even.

This book offers an important lesson of finding success from failures.

Stay home Stay safe...

Turning Points : A Sequel of Inspiration and Hope

Hari Shembde
B.A. S.Y.

“ The ignited mind of the youth is the most powerful resource on the earth, above the earth & under the earth”.

Turning point- A journey through challenges by Dr. Kalam is a sequel of 'Wings of fire' which deals with his life upto 1992.

Dr. Kalam ,known as 'people's president' is a man with kindness, honesty, visions & Aims. He is the most loved individual among different social classes in our country. There is no parallel to his popularity and also to faith for vision among his fellow country men and women.

Let's have Physical description of the book - The cover page of the book has picture of Dr. Kalam & soldiers as a saluting pose this shows Dr. Kalam's love & pride for nation & his devotion for our motherland. This book has 156 pages it includes 14 chapters & interview of Dr. Kalam.

This book is published by Harper Collins publication. It was published in the year 2012.

Why this Book? - From this book we came to know about how & why Dr. Kalam agreed to become president & what happened during his presidency. The challenges & the visions for the youth and his dream for our country to make her more powerful.

In this book Dr. Kalam shares the seven turning points of his life.

This book is divided into 14 chapters each chapter teaches us new lesson and also gives us knowledge.

Dr. Kalam also shares some poems related to the incident like ' courage ' and ' what can I give? ' these poems are highlighted in the book

There are few occasions where Dr.

Kalam has shared the stories about his father and brother. But in the end he shares the moral lesson he learnt from the incident happened in his life.

In the end, he shares an interview which is equally interesting and helps to increase our knowledge. This book deals with Dr. Kalam 's dream India vision 2020.

There are and may be a good number of books containing issues before this nation. On the other hand, such books may strive to keep us in touch with the various aspects related with the problems of our people. But this book is unique as it doesn't tackle only the problem but provides a vision to resolve the problems we have been facing. There can't be any other book for youth of the nation to get inspired and learn some lessons. It carries further the message depicted in the earlier part that is Wings of Fire.

Limitations of the book- Like Wings of Fire ,the language of the book is more

technical in nature.Othwrwise it is a blueprint of development.

Conclusion - This is an inspirational book.

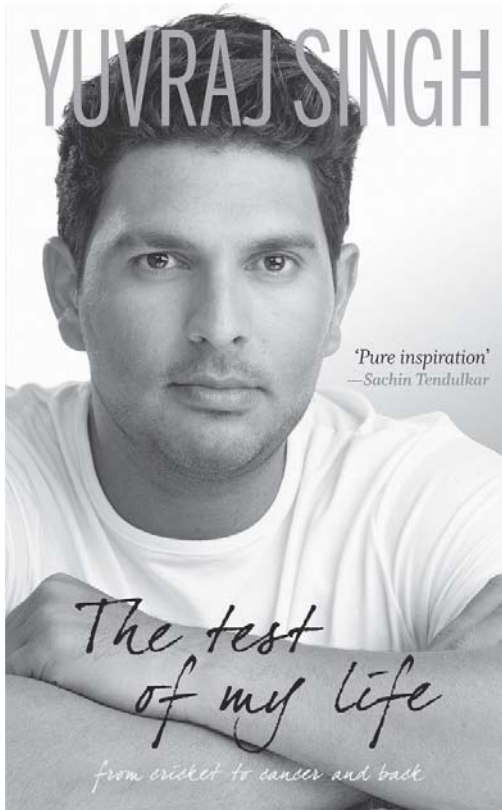
Through this book we come to know the struggle of Dr. Kalam during those years.

The visions he had for our country to make her powerful & proud.his continuous efforts to inspire youth.

Dr. Kalam's positive attitude always has been shown in different kinds of situations while dealing with life. He is man with great aims & dreams. He lived for common people of our country. He is always with trust, kindness, honesty and miraculous positivity , above all he is an humble human being.

Dr. Kalam once said that - " All birds find shelter during a rain but Eagle avoids rain by flying above the clouds" problem are common but attitude makes the difference. So always take a positive attitude in your life with great aim...

The Test of My Life : A Straight Drive against Hardship

Somnath Chinchkar
B.A.F.Y.

* Now here is physical description of the book:

There is White background on the cover page of the book with a attractive picture of the poster boy of Indian cricket 'Yuvraj Singh' with the title of the book 'The test of my life' It indicates that it's an autobiography of great Indian cricketer Yuvraj Singh.

This book is published in 2013 by Random House publications. This book has 216 pages.

Now I tell you something about the writer of this book that means 'Yuvraj Singh' he is one of the indian cricketers ,all rounder player. He was awarded with 'Arjun award' which is the second highest award in sports given by

the government of India. He was also awarded by the 'Padma Shree' award in the year 2014.

* Now, Why this book ?

I choose this book to interact with you because of the story of the life of Yuvraj Singh and his contribution for Indian cricket team. It

Is such a great inspiration for all of us.

It conveys that nothing but self will counts a lot in human life. We can overcome any kind of problem in our life. Therefore, we should learn to fight in life.

In this book Yuvraj Singh tells us, how he fought against the cancer, and all those 'ups

and downs which came in his life.
And how he get backs to play cricket again for India.

*Now here is the content of the book:

There are only few players in the world of cricket who can rise above everybody else and show their class at anytime they want, in any match they supposed to play.

That vigour , hunger, strength and potential is not everybody's test and liking.

As it is a said 'not every person fighting a war is a warrior, similarly not every player playing cricket is a legend' there are only few and one of them is 'Yuvraj Singh'.

Yuvraj Singh is indeed a lot more than this. We get know Why? When we start reading his book 'The test of my life'.

The book envisages everything about his life, right from his childhoods to his present days.

How he did not want to play cricket, but made to play one forcefully because his dad 'mr. Yogiraj Singh' wanted to.

This book also tells us how cricket turned into his passion to his debut in Ranji and then against Australia. The hunger of the team to play and win every match again and again. We all know the importance of that glorious worldcup when Yuvraj Singh himself was declared as the 'man of the series'.

But after then he faced the most dreadful part of his life. The fight of Yuvraj Singh against cancer.

How everyday life has turned into nightmare because of the painful treatment of cancer named as 'Chemotherapy'.

He fought against every odd and won every match against cancer with his sheer patience and will to play cricket again for India.

This book is not just any ordinary book describing a man's fight against cancer,, but it is a sheer brilliance of the story and that of narrator that makes you to look at your own life.

In brief,, this is a book that motivates you, which brings the cricketing thrill in the front of you, which makes you cry again and again.

This book teaches you ,not to give up, no matter what come in your life and indeed above all makes you love Yuvraj Singh even more.

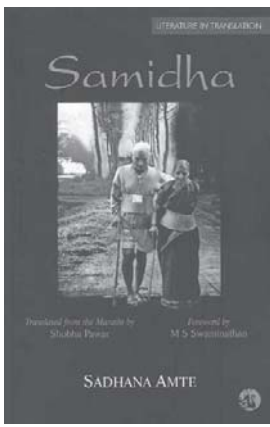
All this wonder wrapped in only 216 pages by Yuvraj Singh.

*Now I tell you some limitations of the book in my own opinion: The language if the book is a bit difficult to understand and also narration. Otherwise, it is an excellent piece of writing.

Conclusion:

The sport literature has always been an immense source of inspiration. The autobiographies particularly have made their mark. This work retains a prestigious position due to its originality , frankness and above also fighting spirit. Every youngster should read it to overcome the battles and wars of life.

Samidha : A Blueprint of Selfless Life

Nisha Ghagarmale
B.A.S.Y.

Introduction:

Happiness is a continuous creative activity comparing your experiences to things that aren't as good and thereby feeling happy and grateful....this is the inspirational thought by Baba Amte.

I have chosen a very interesting book which can be identified as the blueprint of social work. It is an autobiography, entitled Samidha written by Sadhana Amte. This book is about Baba Amte and Sadhana Amte. This book is published in the year 2008. The book is published by Orient Longman. The book has 260 pages and the book is divided into chapters. The front cover of the book displays the image of Sadhana Amte and Baba Amte. This book is translated into Marathi by Shobha Pawar.

Samidha is a fairy tale romance and also a blueprint for anyone who wants to venture into social service. The autobiography of Sadhana Tai Amte, a woman who chose to marry a frenzied man and a dreamer Baba Amte. It is also a tale of her willing surrender in love without the slightest loss of her identity. Why this book?

This book is very important in the sense that it introduces the life story of Amte family and their contribution for needy people. It teaches us values of life through the message - service to men is service to God. Now I shall explain content of the book.

Sadhana Amte born on 5th May 1926 in an orthodox Brahmin family of Ghule Shastri of Nagpur. Her nickname was Indu. She was third of the six siblings. While much has been written

about Baba Amte, Sadhanatai is equally inspirational and faced all the struggles of life. Through all these trying times she never lost her smile and charm as the compassionate person.

Baba Amte - a man of anger and love - two contrasting emotions together.

Sharing is a significant quality of human beings. Sharing is not possible without communication.

He was born on 26 December 1914, Wardha. His full name is Murlidhar Devidas Amte. He was a lawyer and social activist who devoted his life for poor people and least powerful and especially to the care of those individuals who suffered from leprosy. Time is very important in Baba Amte's life. He did his work time to time. Honesty, truthfulness, loyalty and transparency - these qualities in Baba Amte attracted Sadhanatai a lot.

Once at a family wedding Baba Amte saw Indu, the younger sister of the day's bride. He was highly impressed by the compassion for the lowly, he was quick to discern that she was not an ordinary girl and that she would be the perfect life partner without any inhibitions. On the 18th of December 1946, their marriage got solemnized. After their marriage Sadhanatai lived at Dharmapeth for a few days.

Baba Amte and Sadhanatai Amte devoted their life for the welfare of poor people. In that period they organized different activities and projects.

Anandwan is situated on Nagpur - Chandrapur road 4 kms away from

warora.baba had got 50 acres of land with the help of R.K Patil and Barrister Barlinge .the tract of land was an area crowded with the dense forest.there was no facility of communication.when baba set up free centre of treatment there was neither building nor any shelter.baba used to walk to the place would treat his patient in the shade of the neemtree.at that time even to get patients was difficult.tai too, used to walk to the place manoharji Divanji sent five patients to baba.baba in addition to the treatment was trying to give a defame shape to anandwan.five built a humble.When the first hut was erected Vinobhaji visited anandwan.He gave baba 100 rupees.baba brought a new cow with that amount.In anandwan there was no water to drink .baba decided dig two well.beside the place was the home of such deadly creatures as the scorpions and the snakes.once baba too was injured in the attack of the monkey.

One day, as she tells, a band of 25 youth came to anandwan for them the new huts were erected.it was the first public project of anandwan.

Also they organized the lok Biradari project.It is a social project of the manoharji sewa samiti,warora involving a hospital ,a school and an animal orphanage.it was started on 23 December 1973, by the social worker baba amte for integrated development of media Gond purpose of this project was medical services educational development , preservation of wildlife.

Also they contributed for Narmada Bachao andolan which is an Indian social movement spearheaded by native tribals,

farmers,environmentalist and human rights activists against a number of large dam project across river narmada.the Narmada bachao andolan, with its leading spokesperson medha Patkar and baba amte,have received the right livelihood award in 1991.

Also they arranged the somnath project jwala and fule project.also in the year 1985 baba amte started Bharat jodo campaign from Kashmir to Kanyakumari and from Gujrat to Arunachal Pradesh in the year 1985 .he wanted to reinstate peace and create environment awareness.

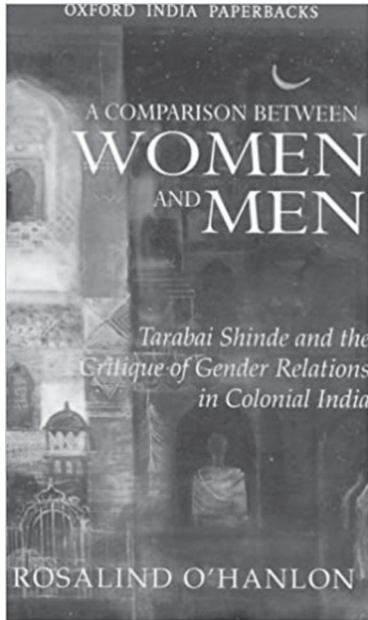
Limitations of the Book:

This autobiographical narration seems scattered than bound together. Hence ,it is found least harmonious. Expect this, the book is an excellent piece of frank and truthful narration.

Now I shall try to to conclude review of the book.

Samidha is the most inspirational book and in this book we can see the whole lifestory of baba amte and sadhanatai amte as well as their contribution for needy people.Their work is so precious.They devoted their life for poor people and the help of people they get sacrificed. Not only baba amte and sadhanatai amte devoted their life for poor and needy but also their childrens continued their work with same excitement.in this book. Sadhanatai amte expressed her frank experience.and their hard work we get inspiration to do something new and different for the cause of society. I request you all to read this book and get inspired.

A Comparison between Woman and Man : Advocating Gender Equality

Saraswati Bhise
B.A.S.Y.

Tarabai Shinde was born in 1850 in Buldhana in Maratha Family,. She studied Marathi, Sanskrit and English languages and she was well read in classical and modern literature. She is the first Indian feminist who minutely points out male hypocrisy and women's secondary status in Indian society. She was associated with the social activities of Jyotiba Pule and Savitribai Pule and a founder of " Satya shodhak Samaj" organization.

3) Physical Description of the book -

(Title of the book-.) " A Comparison between men and women" this book written by Tarabai Shinde . "A Comparison between men and women" as we can call it in Marathi "Shri-Purush Tulana" was first published in Marathi in 1882 . Then it was translated into English language in 1975. It is considered to be country's first modern feminist text .

3) Why this book-

Through Tarabai's unique piece as we can see our society is male dominated women

life was controlled by such rules and regulations where she is not even free to do anything. In comparison of that day's society but internally it is not well changed even today. As a part of the society every man and women also want to give a balance life to men and women.

4) Content of the book -

Shinde did not focus simply on the oppression of Indian women . She believed in that every where women can be oppressed similarly of men. "A Comparison between men and women" is a classic example of a woman's efforts to reveal the demonstration of gender discrimination recorded during the 19th century. Tarabai Shinde's essay "A Comparison between men and women" is an attack on the dominance of patriarchal society.

Shinde examples some arguments that are against women and followed by society and then rejecting them on logical grounds justifies the innocence of women. and vesting the blame on men. she is not only frustrated by the men in the world but with the Gods as

well.

In the beginning of the essay she directly addresses that you created men and women but not impartial with women. Let's have a look at the notions in the text that formulate woman centric approach.

(Feminism :)

The word "Feminism" refers to an intense awareness of identity as a woman and interest in feminine problems. A man is right being and a woman is in a wrong. The main cause of all psychological disorders in society.

(Gender :)

Gender is decided by cultural, social, political, and economic forces. Which influence social behavior of men and women. Even today Indian women do not dare to write in such language in which she wrote in the nineteenth century.

In essay Tarabai asks questions to God? Let me ask you something. God's! You are to be omnipotent and freely accessible to all. You are said to be completely impartial. What does that mean? That you have never been

known to be partial, but was not it you who created both men and women?

Every day there are different examples of men's hypocrisy and terrible violence against women in India but every time women are blamed by society. In India Feminism a self-conscious and systematic approach is not a uniquely Twentieth century.

5) Limitations: There are a few language related shortcomings in the book but these limitations are not much significant.

6) Conclusion -

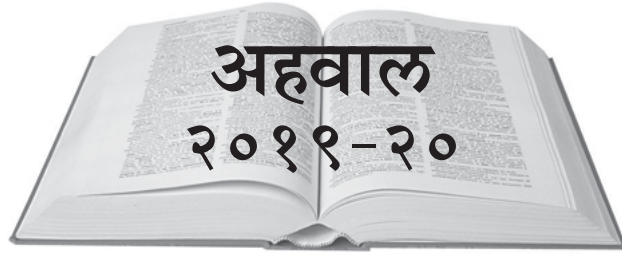
Tarabai asked that one question that fueled a fire in the hearts of women. The one that nobody dared to ask openly "but do men not suffer from the same flaws that women are supposed to have? In her work "A Comparison between men and women". Tarabai Shinde's ahead of time approach makes the booklet historical and revolutionary.

It is a must read to know the basis of Indian Feminism.

Thank you....

मानवता

महाविद्यालयातील उपक्रम

महाविद्यालयाचा वार्षिक अहवाल २०१९-२०

■ महाविद्यालयाच्या शैक्षणिक वर्ष २०१९-२० या वर्षात 'मानवता' या अंकास स्वा.रा.ती.म.विद्यापीठ नांदेडचा प्रथम पुरस्कार प्राप्त झाला.

■ रा.से.योजना अहवाल

■ सांगली,कोल्हापुर पुरग्रस्तांसाठी मदत फेरीचे आयोजन

■ महाविद्यालय परिसर वृक्षारोपन

■ थॅलेसिमीया जनजागृती व रक्ततपासणी शिबिर

■ रक्तदान शिबिर

■ एड्स जनजागृती निमित्त डॉ. निनाद दगडू यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.

■ विभागाच्या वतीने दि. ०८ डिसेंबर ते १४ डिसेंबर २०१९ या कालावधीत 'पर्यावरण, स्वच्छता व नैसर्गिकसाधनसंपत्तीच्या संवर्धनासाठी युवक' हे शिबीर मौजे सांवगी येथे पार पडले. या शिबीराचे उद्घाटन स्नेहवन संस्था पूणे येथील मा.श्री. अशोक देशमाने यांच्या हस्ते झाले यावेळी अध्यक्ष म्हणूनसंस्थेचे अध्यक्ष मा. विजयकुमारजी कत्रुवार यांच्या उपस्थितीहोती. तसेच या कार्यक्रमाचा समारोप मानवत पंचायत समीतीचे शिक्षण विस्तार अधिकारी डी.डी. रणमाळे यांनी केला तर अध्यक्ष म्हणून रामचंद्रराव कत्रुवार व सचिव बालकिशन चांडक यांनी मार्गदर्शन केले. या सात दिवसीय निवासी शिबीरात अंधश्रद्धा, आरोग्य विषयक कायदेविषयक मार्गदर्शक गावकऱ्यांना मिळाले. तर या कार्यक्रमाच्या यशस्वीतेसाठी कार्यक्रम

अधिकारी प्रा. कैलास बोरुडे व प्रा. विनायक जाधव यांनी परीश्रम घेतले.

■ मराठी विभागाच्या वतीने दि. १ जानेवारी ते १५ जानेवारी २०२० या कालावधीत 'मराठी भाषा संवर्धन पंधरवडा' साजरा करण्यात आला. यात ग्रंथप्रदर्शन, भितीपत्रके, काव्यवाचन व सामान्यज्ञान स्पर्धा साजरी करण्यात आलीतसेच प्रसिध्द कवी बालाजी चव्हाण यांच्या काव्यवाचनाचे सादरीकरण करण्यात आले.

■ दि. ०८/०१/२०२० ते १२/०१/२०२० दरम्यान के.के.एम. महाविद्यालयाची शैक्षणिकसहल बेंगलोर, म्हैसूर या ठिकाणी प्रा. अनंत घुगे, प्रा. डॉ. शारदा राऊत, प्रा.निर्मला पवार, प्रा. पी.एन.साबळे, प्रा. ए.एम.कापसे, प्रा.डी. ए. खोब्रागडे, प्रा. विनोद हिबारे, प्रा.पी.एस. थोरात यांच्या मार्गदर्शनाखाली आयोजित करण्यात आलीहोती.

■ स्वा.रा.ती.म.विद्यापीठाने बाभळगाव जि. लातूर येथे आयोजित केलेल्या विलास युवक महोत्सवात महाविद्यालयाच्या ९ विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला.

■ भानुदासराव चव्हाण प्रतिष्ठाण, औरंगाबादच्या वतीने आयोजित 'मराठवाड्याचा युवा वक्ता' या स्पर्धेच्या जिल्हास्तरीयस्पर्धेत महाविद्यालयाची विद्यार्थीनी आदमाने दीक्षा ही नेतृतीय क्रमांक मिळवून औरंगाबाद येथीलविभागीय स्पर्धेत महाविद्यालयाचे नेतृत्व केले.

■ मराठवाडा मॅथेमॅटिकलसोसायटी औरंगाबाद व यशवंत महाविद्यालय नांदेड यांच्या संयुक्त विद्यमाने घेण्यात येणारी गणित विषयाची RCMK २०१९-

२० (रामानुजन कॉम्पीटीशन ऑफ मॅथेमॅटीक्स नॉलेज) या परिक्षेत (दि.०५/०१/२०२० रोजी) बी.एस्सी. प्रथम वर्षातील चि. ईतवाले श्रीनिवास कुंदनलालहा प्रथम वर्षातून द्वितीय आला. त्याबद्दल त्याचे महाविद्यालया तर्फे अभिनंदन.

सांस्कृतिक विभाग

अण्णाभाऊ साठे जयंती

दि. ०१.०८.१९ रोजी अण्णाभाऊ साठे जयंती निमित्त कार्यक्रम आयोजित केला. या वेळी कार्यक्रमाचे अध्यक्ष डॉ. बी.एस. मुंडे सर उपस्थित होते. मनोगतामध्ये प्रा. श्रीमती. कुकडे सुनिता यांनी '० ठी कादंब्रया तील अण्णाभाऊ साठे' या विषयी विवेचन केले. त्याचबरोबर प्रा. घुगे अनंत सरांनी 'अण्णाभाऊ. साठे यांचे समाजातील योगदान' या विषयावर व्याख्यान दिले तर आभार प्रा. लांडगे. सर यांनी केले. या वेळी प्राध्यापक व विद्यार्थी उपस्थित होते.

■ दि. २५.०९.१९ रोजी सांस्कृतिक विभागातर्फे माजी विद्यार्थी श्रीपाद जोशी यांचा सत्कार कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला या कार्यक्रमासाठी अध्यक्ष म्हणून प्राचार्य डॉ. बी.एस. मुंडे सर उपप्राचार्य डॉ. टि. व्हि. मुंडे सर उपस्थित होते. सत्कारमूर्ती श्रीपाद जोशी यांच्या 'पाणी' या चित्रपटाला राष्ट्रीय पुरस्कार मिळाला व भोंगा चित्रपटातील खलनायकाच्या भूमिकेत उत्कृष्टपणे सादर केले. त्याच बरोबर त्यांचे अनेक एकांकिका हलाल, पाटील, राजवाडा, प्रेमाचे प्रतिबिंब, एक गाव फेमस, इ. नाटके गाजली. श्रीपाद जोशी महाविद्यालयाचे माजी विद्यार्थी असून त्यांनी आजी विद्यार्थाना घडविण्यासाठी क्रीडा, संगीत, नाटक, वक्तृत्व, एन.एस.एस, सारखे कार्यक्रम राबविण्यात आले पाहिजेत तरच युवकांचा विकास व समाजाचा विकास होईल असे मत सत्कारमूर्ती श्रीपाद जोशी यांनी व्यक्त केले. त्यांनी परिस्थितीवर मात करून शिक्षण घेतले नाट्यशास्त्र विषयात पदवी मिळवली.

स्पर्धेत टिकण्यासाठी सतत चिकाटी व जिद्द असली पाहिजेत असे मनोगतात भावना व्यक्त केली. त्याच बरोबर या कार्यक्रमासाठी अनेक प्राध्यापक व विद्यार्थी उपस्थित होते.

■ दि. १३.०१.२० रोजी राष्ट्रीय सेवा योजना के. के. एम. महाविद्यालय यांच्या संयुक्त विद्यमाने राष्ट्रमाता जिजाऊ जयंती आणि विवेकानंद जयंती साजरी करण्यात आली या वेळी भीती पत्रकाचे उद्घाटन करून कु. वैष्णवी दहे. कु. रेखा तिंबुले कु. आरती तळेकर कु. नंदनी सानवे कु. वैष्णवी सुरवसे कु. निकिता सिसोदे यांनी मनोगत व्यक्त केली त्याच बरोबर महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. बी. एस. मुंडे सर यांनी विवेकानंदाच्या कार्यावर प्रकाश टाकला. जिजामाता या ऊर्जा स्रोत आहेत त्यांनी समाजाला सकारात्मक दिशा देण्याचे काम करून शिवबाला घडविले असे मत व्यक्त केले. या वेळी प्रा. अनंत घुगे सर व प्रा. कुकडे सुनिता यांनी मनोगत व्यक्त केली. या कार्यक्रमासाठी प्राध्यापक वर्ग आणि विद्यार्थी उपस्थित होते.

■ 'यशस्वी होण्यासाठी गुरुकिल्ली' ब्रह्मकुमारी डॉ. वैशाली पाटील यांनी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना स्वतः मधील सुप्त गुण शोधून आत्मविश्वास निर्माण करावा, एकाग्रता वाढून ऊर्जा सकारात्मक कार्यासाठी उपयोगात आणावी त्याच बरोबर विद्यार्थ्यां मधील भिती युक्त आदर निर्माण करावा. दुस्रयाला त्रास न देता मार्ग शोधला पाहिजे, तरुणांमध्ये सकारात्मक दृष्टिकोन आला पाहिजे हीच यशाची गुरुकिल्ली आहे असे मत व्यक्त केले. त्यांनी वेगवेगळे प्रयोग करून अशक्य गोष्टीचे शक्य गोष्टींमध्ये बदल कसा होतो हे प्रात्यक्षिक दाखवले निर्णयशक्ती, सहकार्य शक्ती, विस्तार शक्ती यांचे विवेचन केले त्यांच्या सोबत अनिता दिदी होत्या. या कार्यक्रमासाठी प्राचार्य डॉ. बी. एस. मुंडे, उपप्राचार्य डॉ. टि. व्हि. मुंडे सर प्रास्ताविक प्रा. कुकडे सुनिता यांनी केले तर

आभार प्रा.विनायक जाधव सर यांनी केले.या कार्यक्रमाला असंख्य विद्यार्थी व प्राध्यापक उपस्थित होते.

वरिष्ठ महाविद्यालयीन प्राध्यापकांचा वैयक्तिक अहवाल

१) प्राचार्य डॉ. भास्कर मुंडे

■ पॉरिस (फ्रांस) येथे दि. २५ व २६ ऑक्टोंबर २०१९ दरम्यान पार पडलेल्या आंतरराष्ट्रीय परिषदेमध्ये सहभागी होऊन नॅनोटेक्नॉलॉजीया विषयातील शोधनिबंधाचे वाचन केले.

■ दि. २ मार्च २०१९ रोजी वैद्यनाथ महाविद्यालय, परळी वै. येथील राष्ट्रीय परिषदेमध्ये व दि. १० व ११ जानेवारी २०२० दरम्यान स्वामी रामानंदतीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ येथील भौतिकशास्त्राच्या आंतरराष्ट्रीय परिषदेमध्ये सहभाग घेतला.

२) उपप्राचार्य डॉ. तुकाराम मुंडे

■ शैक्षणिक वर्ष २०१९-२० या कालावधीत शैक्षणिक, संशोधनात्मक अशा कार्यात सहभाग घेतला.

■ मुजाहेर पठाणया विद्यार्थ्यांस स्वा.रा.ती.म. विद्यापीठाच्या एम.फिल. या पदवी साठी मार्गदर्शन केले.

■ यशवंत महाविद्यालय, नांदेड येथे दि. १/२/२०२० रोजी आयोजित राष्ट्रीय चर्चासत्रात साधन व्यक्ती म्हणून पहिल्या चर्चासत्रात मार्गदर्शन केलेतसेच दि. १३/०२/२०२० रोजी कला व वाणिज्य महाविद्यालय, ताहाराबाद जि. नाशिक येथे राज्यस्तरीय चर्चासत्रात साधन व्यक्ती म्हणून मार्गदर्शन केले.

■ आंतरराष्ट्रीयशोधपत्रिकेत तीन संशोधनात्मक लेख प्रसिध्द.

■ स्वा.रा.ती.म.विद्यापीठ, नांदेड येथे मानव्य विद्या शाखेच्या बैठकीत सहभाग.

■ CAS अंतर्गत पदोन्नतीसाठी गठीत समितीमध्ये विषयतज्ञ म्हणून श्रीमती सुशिलादेवी देशमुख महिला

महाविद्यालय लातूर, कै.व्यंकटराव देशमुख महाविद्यालय बाभुळगाव जि. लातूर, शिवाजी महाविद्यालय रेणापूर जि. लातूर, उदयगीरी महाविद्यालय उदगीर, संत गाडगेमहाराज महाविद्यालय लोहा जि. नांदेड व डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर महाविद्यालय लातूर येथे काम केले.

३) डॉ. कन्हैया पाटोळे

■ यांची स्वा.रा.ती.म.विद्यापीठ, नांदेड यांच्या परीक्षा व मुल्यमापन मंडळावर नामनिर्देशनसदस्य म्हणून निवड झाली

४) प्रा. एस.जे. कुकडे

■ दि. ७.०८.१९ रोजी एक दिवशीय समाजशास्त्र , समाजशास्त्र बी. ए . प्रथम वर्ष अभ्यासक्रम या विषयाची कार्यशाळा इंदिरा गांधी महाविद्यालय सिडको नांदेड. येथे सहभाग नोंदविला.

■ दि. २०.०९.१९.रोजी समाजशास्त्र शताब्दी वर्षानिमित्त आणि कला शाखा मंडळाचे उद्घाटन प्रा . मोहिते डी एम .आणि डॉ. भिसे रामचंद्र (भोकर)यांच्या हस्ते करण्यात आले .कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी मा . विजय कुमारजी कत्रवार हे उपस्थित होते . समाजशास्त्राचे महत्व आणि मानवाच्या सामाजिक समस्या सोडविण्यासाठी समाजशास्त्राचे आवश्यकता आहे या वर मान्यवरांचे व्याख्यान झाले त्याच बरोबर विद्यार्थ्यांनी भारतीय सामाजिक विचारवंत आणि पाश्चिमात्य विचारवंत 'भिंतीपत्रके सादर केलीत यावेळी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. बी .एस. मुंडे सर आणि उपप्राचार्य डॉ . टि .व्हि. मुंडे सर उपस्थित होते. डॉ. सुभाष शिंदे यांनी आभार मानले. या वेळी प्राध्यापक वर्ग व विद्यार्थी उपस्थित होते.

■ 45 All Indian Sociology Conference, 27,28,29 December 2019 Kariavattam, Kerala येथे सहभाग नोंदविला.

■ दि. २२,२३ जानेवारीला मराठी समाजशास्त्र परिषदेत सहभाग.

■ जानेवारीत राष्ट्रीय परिषदेत राष्ट्रीय स्तरावर महिलांच्या संबलीकरणासाठी शासकीय योजना या विषयावर पेपर वाचन केले.

■ दि. २३,२४, जाने. २० रोजी मराठी समाजशास्त्र परिषद अमरावती येथे सहभाग नोंदवला .

■ दि. ०३.०३.२० रोजी कमलाताई जामकर महाविद्यालय परभणी येथे बी.ए. तृतीय वर्षाच्या समाजशास्त्राचे विद्यार्थी संशोधन पध्दती या कार्यशाळेत प्रकाश नंदनवरे, बिलाल रॉफ शाह, इम्रान इनाम शेख या विद्यार्थ्यांनी सहभाग नोंदविला.

■ दि. १४.०२.२० आंनदराव धोंडे महाविद्यालय कडा, येथील समाजशास्त्र विषयाच्या राष्ट्रीय परिषदेत सहभाग नोंदविला. 'भोई जमातीतील महिला सशक्तीकरणाच्या शासकीय योजना' या विषयावर पेपर वाचन केले .

Covid-१९ या कालावधीत खालील विषयांचे वेबिनार मध्ये सक्रिय सहभाग घेतला . वेबीणार यांचे दिनांक, आयोजक, व विषय खालीलप्रमाणे आहेत.

■ दिनांक - १६.०५.२०

आयोजक : पुणे कॉलेज पुणे, आय. क्यु. अ.सी. आणि बी.बी.सी.ए. डिपार्टमेंट

विषय:पोस्ट कोवीड १९ लॉकडाऊन मधील '– ५ घ्यातील आव्हाने आणि शिक्षण, औद्योगिकरण, अर्थव्यवस्था'.

■ दिनांक:१९.०५.२० .

आयोजक : के. के. एम. कॉलेज,मानवत.मराठी विभाग .

विषय :मराठी भाषा आणि साहित्य या विषयातील प्रश्न – मंजुषा.

■ दिनांक :२०.०५.२० .

आयोजक : लीटील फ्लावर कॉलेज, केरळ येथील आर्थशास्त्र विभाग .

विषय :' वेबीड-१९ पूर्वीचा भारत आणि स्थालांतरीतांचे परिणाम'.

■ दिनांक : २२.०५.२०

आयोजक:नलामुथ्था आयोजक: ग्राउंड महालिंगप्पा कॉलेज, पॉडेचेरी. इंग्रजी विभाग .

विषय : 'व्यक्तिमत्व विकास'.

■ दिनांक : २४.०५.२० .

आयोजक : टि .जे.सी. कॉलेज, खडकी पुणे,

विषय : 'कोवीड-१९ जागतिकरणाचे आव्हाने आणि परिणाम' या विषयावर वेबीणार मध्ये सहभाग नोंदविला.

■ दिनांक : २५.०५.२०

आयोजक :शिवछत्रपती आर्ट्स कॉलेज ,पाचोड. समाज शास्त्र विभाग .

विषय :' समाजशास्त्रातील प्रश्नमंजूषा' यात सहभाग नोंदविला.

■ दिनांक : ३०.०५.२० .

आयोजक :श्रीमती चंदाबाई हिम्मतमल मानसुखवती कॉलेज, उल्हासनगर, मुंबई. राजशास्त्र विभाग .

विषय : 'जगातील महामारी पूर्वीची आव्हाने आणि दृष्टीकोण'.

■ दिनांक : ०१.०६.२० .

आयोजक : गव्हरमेंट एस.पी.एम.आर, कॉर्मस् कॉलेज, जम्मू. कॅम्प्युटर विभाग

विषय :'ीवीड-१९ चे मुलांच्या मानसिक आरोग्याचे परिणाम'.

■ दिनांक :०१.०६.२० .

आयोजक : गव्हरमेंट डिग्री कॉलेज ,पॉन्डेचेरी. मेडिटेशन फॉर गव्हरमेंट कॉलेज ,पॉन्डेचेरी .

विषय :' पॉवर वीथ ईन पॉवर' .

५) डॉ. शारदा राऊत

- कॅस अंतर्गत प्राध्यापक (प्रोफेसर) पदी निवड.
- आंतरराष्ट्रीय परिषदेत तीनवेळा शोध निबंधाचे वाचन केले.
- बेंगलोर येथील विद्यार्थ्यांसोबत सहलीमध्ये सहभाग नोंदविला.

६) डॉ. किशोरहूगे

- आंतरराष्ट्रीय शोधपत्रिकेत दान शोधनिबंध प्रकाशित.
- दि.१७/१०/२०१९ पासून पी.एच.डी. चा मार्गदर्शक म्हणून मान्यता.
- नारायणराव वाघमारे महाविद्यालय आखाडा बाळापूर येथे NAAC Mock Drill संदर्भात मार्गदर्शन.
- एका राज्यस्तरीय चर्चासत्रात सहभाग तर विद्यापीठ Flying Squad सदस्य म्हणून कामकाज.
- रसायन शास्त्र विषयातील संशोधन मार्गदर्शन म्हणून स्वा. रा. ती. म. विद्यापीठाची मान्यता.
- शिवाजी महाविद्यालय परभणीच्या वतिने आयोजित दोन ऑनलाईन एफ.डी.पी. अनुक्रमे ९६ टक्के व ८० टक्के गुणांसह पुर्ण केले.
- के. टी. एच. एम. महाविद्यालय, नाशीक व सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ पुणे यांच्या वतिने आयोजित दोन आठवड्यांचा एफ.डी.पी. ७६ टक्के गुणांसह पुर्ण केला.
- आई.सी.टी. विषयातील स्वा.रा.ती.म. विद्यापीठाच्या वतीने आयोजित एक आठवड्याचा एफ.डी.पी. ८० टक्के गुणांसह पुर्ण केला.
- व्यक्तीमत्व विकास कार्यशाळा, शिक्षक व शिक्षकेत्तर कर्मचाऱ्यांसाठी एक आठवड्याची कार्यशाळा तसेच आय.पी.आर. पेटंट फायलिंग या विषयावरील वेबीनारचे आयोजन केले.

७) डॉ. सुभाष शिंदे

- स्वामी रामानंद तिर्थ मराठवाडा विद्यापीठ द्वारा

न्य मॉडेल डिग्री कॉलेज, हिंगोली करीता इंग्रजी विषयाच्या अभ्यास मंडळावर सदस्य (BOS, Member) म्हणून नियुक्ती.

- स्वा.रा.ती.म.विद्यापीठाच्या बहिःशाल शिक्षण समितीवर सल्लागार पदी नियुक्ती.
- तोष्णीवाल महाविद्यालय येथील राष्ट्रीय परिषदेत उत्कृष्ट निबंध वाचना करीता प्रथम पुरस्कार
- राष्ट्रीय स्तरावर दोन शोध निबंध प्रकाशित तसेच चार राष्ट्रीयसेमिनारमध्ये सहभाग घेतला.
- The criterion : An International Journal in English मध्ये 'Khushwant singh's Craft of column Writing' या विषयावर शोधनिबंधाचे प्रकाशन.
- Purakala : The Journal is indexed, Peer-reviewed and listed in UGC Care मध्ये in Globalized world : Girish Karnad's 'Weddin Album' या विषयावर शोधनिबंधाचे प्रकाशन
- Current Global Reviewer : Peer Reviewed multidisciplina International Research Journal मध्ये "The Story of My Experimentsf with Truth : A Lighthouse to Humanity" या विषयावर शोधनिबंधाचे प्रकाशन
- आयक्यूएसी, योगानंद स्वामी कला महाविद्यालय, वसमत, हिंगोली ने आयोजित केलेल्या One Week Multidisciplinar National Webinar मध्ये 'Film as a Media' या विषयावर संसाधन व्यक्ती म्हणून व्याख्यान दिले.

८) प्रा.डॉ. पंडित लांडगे

- भारतीय लोकशाही आणि सुशासन व भारतीय संसदीय प्रणाली या दोन पुस्तकांचे विमोचन खा. विनयजी सहस्त्रबुध्दे यांच्या हस्ते करण्यात आले.
- दि. २१/०१/२०२० रोजी श्री. शिवाजी महाविद्यालय अकोला येथे आंतरराष्ट्रीय परिषदेत सहभाग घेऊन शोध निबंधाचे वाचन केले.

■ दोन आंतरराष्ट्रीय परिषदेत जर्नल मध्ये शोध निबंध प्रकाशित.

■ तीन राष्ट्रीय सेमिनार मध्ये जनरल मध्ये शोध निबंध प्रकाशित

■ गुजरात विद्यापीठ येते शार्टम कोर्स पूर्ण.

■ SRTMU नांदेड ने आयोजित दहा week online faculty Development program FDP cours पूर्ण

■ सेनगाव कॉलेज आयोजित FDP कोर्स पूर्ण

■ शिवाजी कॉलेज यांनी दोन वेळा आयोजित FDP ICT कोर्स पूर्ण

■ S R T U M Nanded, PG टीचर म्हणून मान्यता.

९) डॉ. दुर्गेश रवंदे

■ चार शोधनिबंध यु.जी.सी. केयरच्या विविध नियतकालिकांतून प्रसिध्द झाले.

■ इंग्रजी वर्तमानपत्र दै.लोकमत टाइम्स मध्ये दोन वैचारिक स्तंभलेख प्रसिध्द झाले.

■ दोन राष्ट्रीय परीषदेत त्यांनी साधनव्यक्ती म्हणून काम पाहिले.

■ विविध महाविद्यालयात वेगवेगळ्या विषयावर व्याख्याने दिली.

■ शिमला येथील इंडियान इंस्टिट्यूट ऑफ अडव्हान्स्ड स्टडीज येथे रिसर्च असोशियटशिपचा पहिलास्पेल पूर्ण केला.

१०) प्रा. एस.आर.राठी

■ दि. १४ व १५ ऑक्टोंबर २०१९ राजश्री शाहू महाविद्यालय, लातूर येथे दोन दिवशीय राष्ट्रीय परिषदेमध्ये शोध निबंध सादर केला.

■ दि. २८ डिसेंबर २०१९ रोजी श्रीमती एल.आर.टी.वाणिज्य महाविद्यालय, अकोला येथे एक दिवसीय राष्ट्रीय परिषदे मध्ये शोध निबंध सादर केला.

■ दि. १० जानेवारी २०२० रोजी आर.बी.अट्टल

महाविद्यालय, गेवराई जि.बीड येथे एक दिवसीय राष्ट्रीय परिषदेमध्ये शोध निबंध सादर केला.

११) प्रा. विनायक जाधव

■ रा.से.यो. कार्यक्रमाधिकारी – सर्व कार्यक्रम

■ सौराष्ट्र विद्यापीठ राजकोट गुजरात येथे उजळणी वर्गात दोन वेळेस सहभाग.

■ नूतन महाविद्यालय सेलू येथे झालेल्या अण्णाभाऊ साठे राज्यस्तरीय चर्चासत्रात सहभाग.

■ परभणी येथील 'विवेक जागर' राज्यस्तरीय परिषदेत सहभाग.

१२) क्रीडा विभाग – डॉ. पवन पाटील

■ राजस्थान येथील मनिपाल विद्यापीठात पार पडलेल्या आंतरराष्ट्रीय चर्चासत्रात शोधनिबंधाचे वाचन केले.

■ शिवाजी महाविद्यालय हिंगोली येथील राष्ट्रीय चर्चासत्रात सहभाग नोंदवून शोधनिबंध वाचन केले.

■ सोलापूर आणि धुळे या ठिकाणी राज्यस्तरीय खो-खोस्पर्धेचे स्पर्धा निरीक्षक म्हणून काम केले.

■ स्वा.रा.ती.म.विद्यापीठ नांदेडच्या खो-खो निवड समितीच्या अध्यक्षपदी निवड.

■ विद्यापीठाच्या बॉलबॅडमिंटन, खो-खो, मैदानी स्पर्धा हॅण्डबॉल या स्पर्धेच्या निवड समितीचे सदस्य म्हणून निवड.

■ आंतरमहाविद्यालयीन खो-खो, बॅडमिंटन, टेबल टेनिस आणि मैदानी इ. स्पर्धेत पंच म्हणून निवड.

■ आंतरमहाविद्यालयीन मैदानीस्पर्धेसाठी कोच म्हणून निवड.

■ विद्यापीठात झालेल्या अखिल भारतीय पश्चिम विभागीय आंतरविद्यापीठ खो-खो मैदान समितीचे अध्यक्ष म्हणून कामकाज.

१३) प्रा. कैलास बोरुडे

■ रा.से.यो. कार्यक्रमाधिकारी – सर्व कार्यक्रम

- महाविद्यालयात विकास समितीचेसदस्य (CDC)
- एका आंतरराष्ट्रीय चर्चा सत्रात सहभाग व शोधनिबंध वाचन
- एका राष्ट्रीय चर्चासत्र सहभाग व पेपर वाचन
- दोन राष्ट्रीय शोधनिबंध प्रकाशित

१४) डॉ.सी.पी.व्यास

- आंतरराष्ट्रीय शोधपत्रिकेत ०२ शोध निबंध प्रकाशित तर राष्ट्रीय शोधपत्रिकेत ०३ शोध निबंध प्रकाशित.
- विद्यापीठाच्या दुरशिक्षण विभागाच्या एम.ए. इतिहास या विषयाच्या तीन संदर्भग्रंथांचे लिखान कार्य त्यांच्या हातून केल्यामुळेकुलगुरुंच्या हस्ते विद्यापीठात सत्कार करण्यात आला.

अंतरराष्ट्रीय स्तरावर २ शोध निबंध प्रकाशित.

- 'राष्ट्रीय स्तरावर १ शोध निबंध प्रकाशित.

१५) डॉ. संदिप राठोड

- वैज्ञानिक दृष्टिकोनाचे महत्व या विषयावर राष्ट्रीय सेवा योजना शिबीरात मार्गदर्शन
- माजलगाव येथे मत्स्य उत्पादन केंदाला भेट.
- गुरुबुध्दीस्वामी महाविद्यालया पूर्णा येथील अविष्कार महोत्सवात सहभागी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन
- पर्यावरणशास्त्र व स्वयंम ऑनलाईन कोर्सचे समन्वयक म्हणून कामकाज
- दोन राष्ट्रीय चर्चासत्रात शोध निबंधाचे वाचन
- विषयतज्ञ म्हणून मौलाना आझाद महाविद्यालया औरंगाबाद येथे काम पाहिले.
- महाविद्यालयात विज्ञान प्रथम वर्षाच्या अभ्यासक्रम कार्यशाळेचे आयोजन व समन्वयक म्हणून कामकाज.
- उजळणी वर्ग औरंगाबाद येथे केले व ऑनलाईनतीन कोर्स केले. आय.आय.टी. मद्रास, आय.आय.टी. गुहावटी, NCRT दिल्ली येथे करण्यात आले.
- Delivered lecture on "Important of Science and technological View" at NSS camp.

- Visit Fish Breeding Farm at Majalgaon Dist Beed (05.08.2019)
- Visit Sahyadri Pathology Laboratory at Manwat, Dist Parbhani (28.12.2019)
- Guided students for Research Festival Avishkar 2019 at Gurubudhi swami College, Purna Dist. Parbhani (27.12.2019)
- Appointed as Co-Ordinator MOOC Online courses.
- Appointed as Co-Ordinator of Environmental Studies.
- Attainted & Presented paper in one day National level conference on challenges in life science and Agro-based industries for rural development at Arts, commerce and Science College, Bodwad, Dist. Jalgaon (21 december-2019)
- Attainted & Presented paper in Two days National level conference on Emerging trans Disciplinary approaches in Bio-sicence-2019 at Davgiri College, Aurangabad, Dist. Aurangabad (23- 24 December-2019)
- Subject expert upgradation RGNJRF to RGNRSRT
- Refresher course on Biological Science and technology (M.D) At UGC-HRDC Aurangabad (09/09/2019-24/09/2019)
- Organized one day workshop on revised syllabus of B.Sc. F.Y. Zoology Subject at our College. (13.07.2019)
- Two Online course completed under Faculty development Programme 1. Genetic engineering: Theory and application organized by IIT Guwahati (Jul-Oct 2019)
- Tissue engineering organized by IIT Madras (Aug-Oct 2019)
- One online course completed Food, Nutrition for Healthy Living organized by NCRT, New Delhi. (Apr-Oct 2019)
- Attained one day seminar on Advanced biological Research at Paul Hebert Center for DNA Barcoding and Biodiversity studies, Dr.B.A.M. University, Aurangabad. (13 January 2020).

१६) डॉ. पंकज चालीकवार

■ विज्ञान प्रथम वर्षीच्या भौतिकशास्त्र विषयाच्या पुर्नरचित अभ्यासक्रमासाठीची एकदिवसीय कार्यशाळा महाविद्यालयाच्या वतीने घेण्यात आली. त्याचे समन्वयक म्हणून काम पाहिले.

१७) डॉ. सचिन चोबे

■ ७ ते ८ फेब्रुवारी २०२० औरंगाबाद येथे राष्ट्रीय चर्चासत्रात सहभाग नोंदवून संशोधनपर लेख सादर केला.

१८) प्रा. योगेश बागुल

■ सर्बियातील नोव्ही साद विद्यापीठातील प्रोफेसर मार्को कॉस्टिक यांच्याबरोबर संयुक्तसंशोधनाला सुरुवात केली.

■ अलाहाबाद, क्रोएशिया, इस्तंबूल, जॉर्डन, इजिप्त, चिली अशा विविध ठिकाणी एकूण आठ (८) शोधनिबंध प्रकाशित केले.

१९) डॉ. सारिका गोरखनाथ सावंत

■ संशोधन लेख, 'आधुनिक जीवनप्रणाली आणि प्रदूषण' पृष्ठ क्र.९९१ आंतरराष्ट्रीय परिषद: अमूर्त सांस्कृतिक वारसा प्रथम आवृत्ती

■ 'राष्ट्रीय विज्ञान दिन' आयोजन

■ स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड द्वारा आयोजित 'प्रभावी अध्यापनासाठी आय सी टी साधने' सात दिवसीय ऑनलाईन एफ डी पी ((२७-०४-२०२० ते ०२-०५-२०२०)

■ भारत सरकारच्या कौशल्य अकादमी तर्फे आयोजित 'ऑनलाईन शिक्षण व प्रशिक्षणासाठी ऑनलाईन साधने व तंत्रे' ऑनलाईन कार्य शाळा (२९-३० एप्रिल २०२०)

■ दिल्ली विद्यापीठ द्वारा आयोजित 'कोरोना साथ रोग आणि आर्थिक आव्हाने': राष्ट्रीय वेबिनार (०४-०५-२०२०)

■ भारत सरकारच्या कौशल्य अकादमी तर्फे आयोजित 'भारत कौशल्य प्रकल्प आणि करियरची संधी' (०९-०५-२०२०)

■ तोष्णीवाल महाविद्यालय, सेनगाव, जि.हिंगोली द्वारा आयोजित, 'शैक्षणिक व्हिडिओ निर्माण आणि सामग्री विकास' या विषया वर विनामूल्य ऑनलाईन प्रशिक्षण कार्यक्रम (११-०५-२०२०)

■ के.के.एम.कॉलेज, मानवत द्वारा आयोजित, 'बौद्धिक संपत्ती अधिकार' ऑनलाईन वेबिनार (११-०५-२०२०)

■ मुक्तानंद महाविद्यालय, गंगापूर आयोजित, 'सध्याच्या काळातील विषाणूविज्ञान:कोविड-१९' ऑनलाईन वेबिनार (१८-०५-२०२०)

■ श्री शारदाभुवन एज्युकेशन सोसायटी, इन्स्टिट्यूट ऑफ मॅनेजमेंट अॅन्ड टेक्नोलॉजी आयोजित 'ऑनलाईन टीचिंग, रिसर्च अॅन्ड पेटंट रजिस्ट्रेशन आर्ट:ऑनलाईन वेबिनार(१८-२० मे २०२०)

■ के.टी.एच.एम. महाविद्यालय, नाशिक द्वारा आयोजित 'दहा दिवसीय अध्यापन सामग्री विकास' एफ डी पी (२१-३० मे, २०२०)

■ शॉर्ट टर्म कोर्स ऑन 'बेसिक्स ऑफ ऑर्गॅनिक फार्मिंग' आठल्ये-सप्रे-पित्रे महाविद्यालय, देवरूख जि. रत्नागिरी (३१ मे ते ०६ जून २०२०)

२०) प्रा.अनंत मोगल

■ नूतन महाविद्यालयात आयोजित करण्यात आलेल्या चर्चासत्रात सहभाग घेतलातसेच युवक महोत्सवाचा संघव्यवस्थापक म्हणून काम पाहिले व एका आंतरराष्ट्रीय शोध पत्रिकेत शोधनिबंध प्रकाशित केला.

■ परभणी येथील विवेक जागर परीषदेत सहभाग नोंदवला.

■ मानवत येथील वकील संघा कडून आयोजित केलेल्या मराठी भाषा संवर्धन पंथरवडाच्या निमित्ताने

वकीलसंघात मानवत येथे अतिथी व्याख्यान दिले.

कनिष्ठ महाविद्यालयीन प्राध्यापकांचा वैयक्तिक अहवाल

१) पर्यवेक्षक अनंत घुगे

■ यांना शैक्षणिक क्षेत्रात उल्लेखनीय कार्य केल्याबद्दल 'साने गुरुजी सामाजिक प्रतिष्ठान मुर्शदपूर, आष्टी जि.बीड यांच्याकडून राज्यस्तरीय आदर्श शिक्षक पुरस्काराने सन्मानीत करण्यात आले.

२) प्रा. अनिल सोळंके -

■ १२ वी बोर्ड पुनर्रचीत अभ्यासक्रमाच्या मास्टर ट्रेनर म्हणून औरंगाबाद येथील देवगिरी महाविद्यालयाते ट्रेनिंग घेतले व ज्ञानसाधना प्रतिष्ठान धर्मापूरी येथे परभणी जिल्हयातील सर्व महाविद्यालयातील प्राणीशास्त्र विषयाच्या शिक्षकांना ट्रेनिंग दिले.

३) प्रा. विनोद हिबारे -

■ १२ वी बोर्ड पुनर्रचीत अभ्यासक्रमाच्या मास्टर ट्रेनर म्हणून औरंगाबाद येथील देवगिरी महाविद्यालयाते ट्रेनिंग घेतले व ज्ञानसाधना प्रतिष्ठान धर्मापूरी येथे परभणी जिल्हयातील सर्व महाविद्यालयातील वाणिज्य संघटन व व्यवस्थापन विषयाच्या शिक्षकांना ट्रेनिंग दिले.

४) प्रा. शारदा कच्छवे

■ आंतरराष्ट्रीय शोधपत्रिकेत लोकगीतातील बहूरूपी या विषयावरील शोध निबंध प्रकाशित.

■ ११ वी च्या अभ्यास बदलाबाबतचे धर्मापूरी येथील ज्ञानसाधना प्रतिष्ठानला प्रशिक्षण पूर्ण.

५) श्री. गणेश गोरे (कनिष्ठ लिपीक)

एकात्मिक विद्यापीठ व्यवस्थापन प्रणाली (IUMS) च्या प्रशिक्षणा बाबत दिनांक १२/०२/२०२० रोजी सहभाग घेतला.स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ नांदेड येथे , स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ नांदेड येथे दिनांक 11/05/2020 to 14/05/2020 Administrative Training program on Technology for Effective Administration. सहभाग घेतला, राज्यस्तरीय चर्चासत्र शिक्षकेत्तर कर्मचऱ्यांचे विविध प्रश्न व समस्या दिनांक १०/०६/२०२० रोजी सहभाग घेतला, सहसंचालक कार्यालय औरंगाबाद, व मास्टर सॉटवेअर नागपूर संयुक्त विद्यमाने आयोजित एकदिवसीय चर्चासत्र सहभाग घेतला दिनांक २२/०६/२०२० रोजी.

के.के.एम. महाविद्यालय, मानवत

राष्ट्रीय सेवा योजना

वार्षिक विशेष शिबीर २०१९-२०, मौजे- मगर सावंगी ता. मानवत जि. परभणी
(दिनांक ०८/१२/२०१९ ते १४/१२/२०१९)

अहवाल

राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग के.के.एम. महाविद्यालय मानवत व मौजे मगर सावंगी यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित पर्यावरण, स्वच्छता व नैसर्गिक साधन संपत्तीच्या संवर्धनासाठी युवकहे शिबीर दिनांक ०८ डिसेंबर ते १४ डिसेंबर २०१९ दरम्यान संपन्न झाले.

दिनांक ०८/१२/२०१९ वार रविवार रोजी शिबिरार्थ्यांचे मगर सावंगी येथे आगमन झाले. सायंकाळी गावकऱ्यांसोबत गावातील स्वच्छता, गावात असलेले शौचालय व ते वापरासंबंधी चर्चा करण्यात आली. यावेळी अशी माहिती मिळाली की गावात ८०% शौचालयाचे बांधकाम पूर्ण झाले. परंतू गावकरीते वापरत नाहीत. त्यांनीते वापरावे यासाठी जनजागृती करण्याचे ठरले.

दिनांक ०९/१२/२०१९, सोमवार पासून खालील प्रमाणे शिबिरार्थ्यांची दिनचर्या सुरू झाली.

- १) सकाळी ५:३० ते ६:३० योगासने व प्रार्थना घेण्यात आली.
- २) ८:०० ते ९:०० गावात प्रबोधनात्मक प्रभात फेरी काढण्यात आली
- ३) ९:०० ते १०:०० नाष्टा
- ४) १०:०० ते १:०० श्रमदान
- ५) १:०० ते २:०० जेवन व विश्रांती
- ६) ३:०० ते ४:०० बौद्धिक सत्र पहिले
- ७) ४:०० ते ६:०० बौद्धिक सत्र दुसरे व
- ८) रात्री ८:०० वाजता गावकऱ्यांसाठी विशेष कार्यक्रम घेण्यात आले.

या दरम्यान दररोज गावात प्रबोधन रॅली, स्वच्छता, व्यसनमुक्ती, हागनदारीमुक्त गाव, प्लॅस्टीक मुक्ती या विषयावर राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या स्वयंसेवकानी पथनाट्य सादर केली.

श्रमदान करतांना गावातील नालीसफाई, रस्तेसफाईतसेच ऋषीश्वर संस्थान परिसरातील झाडेझुडपे काढण्यात

आली.

दिनांक ०९/१२/२०१९ सोमवार रोजी सकाळी ११:०० वाजता शिबिराचे उद्घाटन झाले. या उद्घाटन कार्यक्रमाला अध्यक्ष म्हणून संस्थेचे अध्यक्ष मा. श्री. विजयकुमारजी कत्रुवार साहेब होते. उद्घाटक स्नेहवन संस्था पुणे येथील मा. श्री. अशोकजी देशमाने हे लाभले होते. यावेळी प्रमुख उपस्थित राष्ट्रीय सेवा योजनेचे जिल्हा समन्वयक डॉ. सुरेश भालेराव, मानवत पंचायत समितीचे कृषी विस्तार आधिकारी श्री. इखे साहेब महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. बी. एस. मुंडे हे उपस्थित होत.

दुपारच्या बौध्दिक सत्रात प्रा. डॉ. एस. आर. राठोड, डॉ. एस. जी. सावंत यांनी 'वैज्ञानिक दृष्टीकोन' संबंधी शिबिरार्थ्यांना मार्गदर्शन केले. रात्रीच्या विशेष कार्यक्रमात राजर्षी शाहू महाविद्यालयाचे प्राचार्य व अंधश्रध्दा निर्मुलन समितीचे जिल्हाध्यक्ष डॉ. विठ्ठल घुले यांनी 'श्रद्धा व अंधश्रध्दा' या विषयीचे मार्गदर्शन केले. श्री. बरे यांनी चमत्काराचा प्रयोगाचे सादरीकरण केले.

दिनांक १०/१२/२०१९ मंगळवार रोजी दुपारच्या बौध्दिक सत्रात प्रा. श्रीमती एस. जे. कुकडे व प्रा. एस. पी. पठाण यांनी 'महीला सबलीकरण' विषयी स्वयंसेवकांना मार्गदर्शन केले.

दिनांक ११/१२/२०१९ बुधवार रोजी सकाळी रक्त तपासणी व आरोग्य तपासणी शिबीर घेण्यात आले. ग्रामिण रुग्णालय मानवत व दगडू हॉस्पिटल यांनी रुग्णांना मेडिसीन चे वाटप केले.

दुपारच्या सत्रात बौध्दिक सत्रात प्रा. एस. एम. सुर्यवंशी यांनी 'मान्सूनचे बदलते स्वरूप' या विषयावर मार्गदर्शन केले. प्रा. ए. यु. मोगल यांनी 'आजच्या काळात महात्मा गांधीच्या विचारांची आवश्यकता ' सांगितली. डॉ. सी. पी. व्यास यांनी 'जल व्यवस्थापन' चे महत्व सांगितले. या कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी

प्रा. श्रीमती एस. एन. पवार होत्या.

सायंकाळच्या सत्रात प्रा. डॉ. पी. ए. चालीकवार, प्रा. वाय. जे. बागुल, प्रा. पी. बी. गिरासे यांनी 'सोशल मिडीया व आजचा समाज' या विषयावर मार्गदर्शन केले.

रात्रीच्या विशेष कार्यक्रमांतर्गत कवी सम्मेलन पार पडले. या कवी सम्मेलनात प्रसिध्द कवि आत्माराम झुटे, मुंजाभाऊ झुटे, प्रा. सुरज पठाण, कवि राजेश खरात, महाविद्यालयाचे राष्ट्रीय सेवा योजनेचे स्वयंसेवक कवि सोमनाथचिंचकर, कवि प्रदीप यांनी आपल्या कवितेचे सादरीकरण केले. यावेळी महाविद्यालयाचे उपप्राचार्य डॉ. टी. व्ही. मुंडे, डॉ. पी. पी. पाटील, कार्यालय अधीक्षक श्री. जी. पी. उबाळे उपस्थित होते.

दिनांक १२/१२/२०१९ गुरुवार रोजी दुपारी बौध्दिक सत्रात प्रा. डॉ. एस. के. शिंदे यांनी कलम ३७० विषयी सविस्तर मार्गदर्शन केले. प्रा. ओमप्रभ लोहकरे यांनी 'अभ्यासेत्तर कार्यक्रम आणि व्यक्तीमत्व विकास' या विषयावर मार्गदर्शन केले. या कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी प्रा. एस. आर. कच्छवे मॅडम होत्या.

रात्रीच्या विशेष कार्यक्रमात मानवत दिवाणी व कनिष्ठ न्यायालयाचे न्यायाधिश श्री. भास्कर गोरे साहेब यांनी कौटूंबिक हिंसाचार प्रतिबंध कायदा यावर सविस्तर विवेचन केले. एॅड. सुरेश बारहाते यांनी ' राष्ट्रीय सेवा योजना व व्यक्तीमत्व विकास' विषयावर मार्गदर्शन केले. एॅड. अनिरुध्द पांडे यांन 'स्त्री विषयक कायदे' याबद्दल माहिती दिली. एॅड. काळे यांनी 'ज्येष्ठ व्यक्तींच्या संबंधी कायदे' या विषयावर मार्गदर्शन केले. या कायदेविषयक प्रबोधन सत्रास एॅड. धोपटे, एॅड. बारहाते, एॅड. पाटील, प्रा. डॉ. बी. एस. गीते हे उपस्थित होते.

दिनांक १३/१२/२०१९ शुक्रवार रोजी दुपारी बौध्दिक सत्रात डॉ. पी. एस. लांडगे यांनी 'भारतीय

राज्यघटना आणि आपली भूमिका' या विषयी मार्गदर्शन केले. प्रा. एस.आर.राठी यांनी ' विमा संरक्षण' बद्दल माहिती सांगितली. या कार्यक्रमाला प्रा.डॉ. एस.जी. सावंत, प्रा. उदावंत मॅडम, प्रा. निळकंठ मॅडम, प्रा.मोरे मॅडम उपस्थित होत्या.

रात्री राष्ट्रीय सेवा योजनेचे स्वयंसेवक व गावकरी विद्यार्थी यांच्या विविध गुणदर्शनाचा कार्यक्रम संपन्न झाला.या कार्यक्रमातही हागणदारीमुक्त गांव, व्यसनमुक्ती या विषयावर पटनाट्य सादर करण्यात आली.

समारोप :-

दिनांक १४/१२/२०१९ रोजी स्वयंसेवकांनी सकाळी ९ ते १० अहवाल लिखन केले. सकाळी ११:०० वाजता शिबिराचा समारोप कार्यक्रम संपन्न झाला.

या राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग के.के.एम. महाविद्यालय मानवत व मौजे मगर सांवगी यांच्य संयुक्त विद्यमाने आयोजित या शिबिराच्या समारोप कार्यक्रमाचे अध्यक्ष संस्थेचे कोषाध्यक्ष मी.श्री. रामचंद्रराव कत्रुवार साहेब हेहोते .

संस्थेचे सचिव मा.श्री.बालकिशनजी चांडक यांनी मार्गदर्शन केले.मानवत पंचायत समितीचे शिक्षण विस्तार अधिकारी मा.श्री. डी.आर. रणमाळे यांनी मार्गदर्शन केले.

प्रमुख उपस्थितीत संस्थेचे सदस्य मा. श्री. विजयकुमारजी दलाल, मा. श्री. दिलीपराव हिबारे हे उपस्थित होते. महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. बी. एस. मुंडे सरांनी कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक केले. तसेच गावचे ज्येष्ठ नागरीक मा. श्री. नानासाहेबजी मगर, डिगांबरराव मगर,गावचे सरपंच उमाताई मुकुंदराव मगर, उपसरपंच दत्तराव घनवटे उपस्थित होते.

यावेळी प्रतिमा सुरवसे, कल्पना वाव्हळे,आकाश केदारे, पवन तुपसमुंद्रेयांनी मनोगत व्यक्त केले. तसेच गावकऱ्यांच्या वतीने शिक्षक गोपाळसरांनी मनोगत व्यक्त केले.

थोडक्यात या शिबिरात अंधश्रध्दा निर्मुलन, परिसर स्वच्छता, आरोग्य तपासणी व आरोग्यविषयक सल्ला, कायदेविषयक सल्ला, वैज्ञानिक दृष्टीकोन व हागणदारीमुक्त व व्यसनमुक्त गांव या बाबींना विशेष प्राधान्य देण्यात आले.

धन्यवाद !...

क्रीडा विभाग

२०१९-२०

डॉ. पवन पाटील

महाराष्ट्र खो-खो असोसिएशनच्या सहचिटणीस पदी दुसऱ्यांदा बिन विरोध निवड.

पुणे येथे दि. १५ मार्च २०२० रोजी म.खो-खो असोसिएशन झालेल्या बैठकीत प्रा. पवन प्रकाशराव पाटील यांची सन २०२०-२४ साठी बिन विरोध निवड झाली.

■ राजस्थान येथील मनिपाल विद्यापीठात पार पडलेल्या आंतरराष्ट्रीय चर्चासत्रात शोधनिबंधाचे वाचन केले.

■ शिवाजी महाविद्यालय हिंगोलीयेथील राष्ट्रीय चर्चासत्रात सहभाग नोंदवून शोधनिबंध वाचन केले.

■ सोलापूर आणि धुळे या ठिकाणी राज्यस्तरीय खो-खो स्पर्धेचे स्पर्धानिरिक्षक म्हणून काम केले.

■ स्वा.रा.ती.म.विद्यापीठ नांदेडच्या खो-खो निवड समितीच्या अध्यक्षपदी निवड.

■ विद्यापीठाच्या बॉलबॅडमिंटन, खो-खो, मैदानी स्पर्धा हॅण्डबॉल या स्पर्धेच्या निवड समितीचे सदस्य म्हणून निवड.

■ आंतरमहाविद्यालयीन खो-खो, बॅडमिंटन, टेबलटेनिस आणि मैदानी इ. स्पर्धेत पंच म्हणून निवड.

■ आंतरमहाविद्यालयीन मैदानी स्पर्धेसाठी 'ड' विभाग प्रशिक्षक म्हणून निवड.

■ विद्यापीठात झालेल्या अखिल भारतीय पश्चिम विभागीय आंतर विद्यापीठ खो-खो मैदान समितीचे अध्यक्ष म्हणून काम काज.

■ स्वा.रा.ती.म.विद्यापीठ, नांदेड खो-खो संघाचे प्रशिक्षक पदी निवड.

वरिष्ठ महाविद्यालय

१) गजानन बालटकर - सुरत (गुजरात) येथे झालेल्या राष्ट्रीय कुमार गट खो खो स्पर्धेत सहभागी होऊन भारतात प्रथम क्रमांक मिळवला (शासनाच्या ५% आरक्षणासाठी पात्र)

■ शुभम जाधव - पोंडेचेरी येथे झालेल्या राष्ट्रीय पुरुष गट खो खो स्पर्धेत सहभागी होऊन भारतात प्रथम क्रमांक मिळवला (शासनाच्या ५% आरक्षणासाठी पात्र)

■ राणी चांदणे - राष्ट्रीय हॅण्डबॉल स्पर्धेसाठी महाराष्ट्र संघात निवड

■ आकाश रासवे, काना पारखे व सुनिल जाधव यांची स्वा.रा.ती.म.विद्यापीठ नांदेड येथे झालेल्या पश्चिम विभागीय आंतर विद्यापीठ खो खो स्पर्धा व पुण्यश्लोक अहिल्याबाई होळकर सोलापूर विद्यापीठ सोलापूर येथे झालेल्या क्रीडा महोत्सव खो खो स्पर्धेसाठी स्वा.रा.ती.म.विद्यापीठ नांदेड संघात निवड झाली होती.

■ पवार अविनाश, भदर्गे बुध्दभुषण, पवार पवन, तुरे अजित, शहा बिलाल व जाधव लक्ष्मण यांची लक्ष्मीबाई राष्ट्रीय शरिरीक शिक्षण संस्था विद्यापीठ ग्वालेर, येथे झालेल्या आंतरविद्यापीठ हॅण्डबॉल स्पर्धेत व पुण्यश्लोक अहिल्याबाई होळकर सोलापूर विद्यापीठ सोलापूर येथील क्रीडा महोत्सव हॅण्डबॉल स्पर्धेसाठी स्वा.रा.ती.म.विद्यापीठ नांदेड संघात निवड झाली होती.

■ तरंगे लक्ष्मी, लेंगुळे वैशाली, नितनवरे निशा, मोहिते

प्रिती, काळे आशा, देवके सोनाली, तळेकर लक्ष्मी व नंदनवरे सुनिता यांची पुण्यश्लोक अहिल्याबाई होळकर सोलापूर विद्यापीठ सोलापूर येथील क्रीडा महोत्सव हॅण्डबॉल स्पर्धेसाठी स्वा.रा.ती.म.विद्यापीठ नांदेड संघात निवड झाली होती.

■ दिशागत महेश याची राष्ट्र संत तुकडोजी महाराज नागपुर विद्यापीठ, नागपुर येथे झालेल्या आंतर विद्यापीठ हॉलीबॉल स्पर्धेसाठी स्वा.रा.ती.म.विद्यापीठ नांदेड संघात निवड झाली होती.

■ दत्ताशिंदे, पवन कचरे, शेषेराव खटींग, गणेश काचकुले, गजानन बालटकर व आकाश रासवे, यांची सोलापूर येथील राज्यस्तरीय खो-खो स्पर्धेत सहभागी झाले होते

■ रोहित बैस, कलिंदर रवि, जाधव कृष्णा, मोगरे मोनिका, तळेकर स्वाती यांची स्वा.रा.ती.म.विद्यापीठ नांदेड येथील स्पर्धापूर्व सराव शिबिरासाठी निवड झाली होती.

■ नारायणराव वाघमारे महाविद्यालय आ.बाळापूर येथे झालेल्या ड झोन खो-खो (मुले) स्पर्धेत महाविद्यालयाचा संघ प्रथम.

■ विद्यापीठ उपकेंद्र, लातूर येथे झालेल्या आंतर महाविद्यालयीन स्पर्धेत खो-खो चा संघ प्रथम.

■ नांदेड विद्यापीठ झालेल्या आंतरमाहविद्यालयीन हॅण्डबॉल स्पर्धेत मुलींचा संघ प्रथम तर मुलांचा संघ द्वितीय आला.

■ नांदेड विद्यापीठ झालेल्या आंतरमाहविद्यालयीन मैदानी स्पर्धेत ५ कि.मी. वाकींग स्पर्धेत महाविद्यालयाची कु.वैशाली लेंगुळे हिने प्रथम क्रमांक मिळवला.

■ महाविद्यालयात ड झोन आंतर महाविद्यालयीन मैदानी आयोजन करण्यात आले.

■ महाविद्यालयात ड झोन खो-खो (मुले-मुली), मैदानी (मुली) स्पर्धापूर्व सराव शिबिराचे आयोजन करण्यात आले होते.

■ कनिष्ठ महाविद्यालय

■ खो-खो मुले जिल्हास्तरीय स्पर्धेत प्रथम व जालना येथे झालेल्या विभागीय स्पर्धेत सहभाग.

■ हॅण्डबॉल मुले-मुली जिल्हास्तरीय स्पर्धेमध्ये प्रथम व औरंगाबाद येथे झालेल्या विभागीय स्पर्धेत सहभाग.

■ व्हॉलीबॉल मुले जिल्हास्तरीय स्पर्धेमध्ये प्रथम व बीड येथे झालेल्या विभागीय स्पर्धेत सहभाग.

■ बॅडमिंटन मुले जिल्हास्तरीय स्पर्धेमध्ये प्रथम व परभणी येथे झालेल्या विभागीय स्पर्धेत सहभाग.

स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्र

१) महाविद्यालयाच्या स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्राच्या वतीने दि.२१ ऑगस्ट २०१९ रोजी नुकतेच ए. सी. पी. पदासाठी निवड झालेले मा. महेश तेलंगे यांचे मार्गदर्शन पर व्याख्यान आयोजित करण्यात आलेल्या होते. याप्रसंगी त्यांनी स्पर्धा परीक्षेत यश प्राप्त करण्यासाठी सातत्यपूर्ण प्रयत्न करण्याची नितांत आवश्यकता असल्याचे प्रतिपादन केले. अथक परिश्रमातून यश मिळवणे शक्य असल्याचे सांगत त्यांनी अप यशाला न घाबरता निर्धाराने अभ्यास करत राहण्याचा मौलिक सल्लाही दिला.कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी महाविद्यालयाचे उपप्राचार्य डॉ. तुकाराम मुंडे होते. कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक केंद्राचे समन्वयक डॉ दुर्गेश रवंडे यांनी केले, सुत्रसंचालन प्रा. सत्यनारायण राठी यांनी

तर आभार प्रा. अनंत मोगल यांनी व्यक्त केले. या कार्यक्रमास विद्यार्थी मोठ्या संख्येने उपस्थित होते.

२) दि.२७/०८/२०१९ रोजी रिलायाबल अक्याडमीच्या सहकार्याने एक दिवसीय स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले होते. यास विद्यार्थ्यांनी चांगला प्रतिसाद दिला.

३) दि.२६-३१ जानेवारी २०२० दरम्यान महाविद्यालयात सात दिवसीय स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले होते. या कार्यशाळेस डॉ. धनंजय देवमाने, मा. महेश तेलंगे (ए. सी. पी.) तसेच मा.निखिल मिनसगी यांचे मार्गदर्शन लाभले. जवळपास चाळीस विद्यार्थ्यांनी या कार्यशाळेचा लाभ घेतला.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर व्याख्यानमाला

स्वा. रा. ती. म.विद्यापिठाच्या विद्यार्थी विकास विभागाच्या वतीने प्रायोजित करण्यात येणारी उपरोक्त व्याख्यानमाला यावर्षी महाविद्यालयास प्राप्त झाली होती. या अनुषंगाने विख्यात अभ्यासक डॉ. प्रल्हाद लुलेकर यांचं व्याख्यान दि.३० डिसेंबर २०१९ रोजी आयोजित

करण्यात आले होते. दलितेतरासाठी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर या विषयावर त्यांनी विचार प्रवृत्त करणारे व्याख्यान दिले. ज्यास विद्यार्थ्यांनी उत्स्फूर्त प्रतिसाद दिला. व्याख्यानमाला समन्वयक तसेच सदस्यांनी या व्याख्यानमालेच्या यशस्वीतेसाठी विशेष परिश्रम घेतले.

**Pathri Taluka Shikshan Prasarak Mandal,
Manwath, Dist. Parbhani
Executive Council**

1.	Hon. Shri. Vijaykumarji Katruwar	- President
2.	Hon. Dr. Dwarkadasji Ladda	- Vice- President
3.	Hon. Shri. Balkishanji Chandak	- Secretary
4.	Hon. Shri. Ramchandraroaji Katruwar	- Treasurer
5.	Hon. Shri. Anilraoji Nakhate	- Joint Secretary
6.	Hon. Shri. Anandramji Mantri	- Member
7.	Hon. Shri. Jaykumarji Kala	- Member
8.	Hon. Dr. Anand Katruwar	- Member
9.	Hon. Shri. Vijaykumarji Dalal	- Member
10.	Hon. Shri. Jagdishji Bangad	- Member
11.	Hon. Shri. Dilip Hibare	- Member
12.	Hon. Shri. Sanjay Bangad	- Member
13.	Hon. Adv. Digambarrao Bartakke	- Member
14.	Hon. Dr. O.B. Samdani	- Member
15.	Hon. Principal K.K.M. College	- Ex-Off Joint Secretary

**K.K.M. College, Manwath
COLLEGE DEVELOPMENT COMMITTEE**

Sr.No.	Name	Designation
1	Hon. V.B.Katruwar	President
2	Hon. B.P. Chandak	Member
3	Hon. Dr. D.B.Ladda	Member
4	Hon. R. T. Katruwar	Member
5	Hon.Dr.O.B.Samdani	Member
6	Dr. B.S.Munde	Member HOD
7	Smt.S.J.Kukade	Teacher Member
8	Dr. S.K. Shinde	Teacher Member
9	Mr. K.R.Borude	Teacher Member
10	Dr. K.G.Huge	Member IQAC
11	Principal	Member Secretary
12	Vice Principal	Permanent Invitee
13	Supervisor	Permanent Invitee

**Katruwar Arts, Ratanlal Kabra Science and
B. R. Mantri Commerce College, Manwath
Staff List**

Senior College Teaching

1	Dr. B. S. Munde	8668413490 / 9850694955
2	Dr. T. V. Munde	9420626995
3	Dr. K. B. Patole	9404865101
4	Smt. S. J. Kukde	9403813444
5	Dr. S. B. Raut	9422744601
6	Dr. K. G. Hude	9423324486
7	Dr. B. S. Gite	9421094029
8	Dr. S. K. Shinde	9890836606
9	Dr. P. S. Landge	8975454575
10	Dr. K. S. Kadam	9890715718
11	Mr. S. M. Suryawanshi	7709156253
12	Dr. D. B. Ravande	9860110142
13	Mr. S. R. Rathi	7588155477
14	Mr. V. P. Jadhav	9922198249
15	Dr. P. P. Patil	9860070070
16	Mr. K. R. Borude	9422450477
17	Dr. C. P. Vyas	9921385460 / 9421385460
18	Dr. S. R. Rathod	9421858588
19	Dr. P. A. Chalikwar	8087573146
20	Dr. S. N. Chobe	7588089222
21	Mr. Y. J. Bagul	9764420916
22	Mr. P. B. Girase	9923871189
23	Dr. S. G. Sawant	9405391616
24	Mr. A. U. Mogal	9403061481

Junior College Teaching

1	Mr. A. S. Ghuge	9860101597
2	Mr. M. M. Shaikh	9960423625
3	Smt. N. S. Pawar	9422192068
4	Mr. A. M. Kapse	9860383293
5	Mr. P. N. Sable	9405491117
6	Mr. A. S. Solanke	9423460164
7	Mr. R. R. Deshpande	8421589754
8	Mr. D. A. Khobragade	9175877166
9	Smt. S. B. Ghanwat	9422703717
10	Mr. V. S. Hibare	9423443695
11	Mr. S. S. Ghumanwad	9764136271
12	Smt. S. R. Kachave	9766151718
13	Mr. B. D. Bhise	7276781111
14	Mr. S. B. Aghav	9823991091
15	Mr. B. N. Hoge	9921429391

H.S.C. Vocational Course (M.C.V.C.)

1	Mr. S. J. Pathan	9890185028
2	Mr. S. G. Dhalkari	9665583051
3	Mr. D. N. Yadav	9403848183
4	Mr. P. S. Gawali	9922968539
5	Mr. G. P. Ambekar	9423444070
6	Mr. R. D. Khandekar	9766202232
7	Mr. N. V. Wattamwar	9422877656

Senior College C.H.B.

1	Mr. B. K. Kashte	
2	Mr. S. P. Pathan	8378013305
3	Mr. B. M. Gandle	9689850490
4	Mrs. A. V. Magar	8208163327
5	Mr. D. L. Bharade	8624069715
6	Mr. K. P. Barhate	9168828260
7	Smt. A. N. Udavant	8421926327
8	Mr. S. N. Ugale	8149824957
9	Mrs. S. K. More	9284289380
10	Smt. N. S. Nilkanth	9518760524
11	Dr. R. S. Babre	9422851847
12	Mr. A. S. Kharat	8605321362
13	Mr. P. S. Bhute	9767408157
14	Mr. A. N. Badgujar	9284191424
15	Mr. N. N. Galdhar	9420624056
16	Mrs. J. A. Pawar	8805069968
17	Dr. V. K. Mande	9623992767

18	Mr. K. K. Nand	9049985424
19	Mrs. S. S. Newase	8999162643
20	Smt. A. D. Bakle	7588156886
21	Mrs. B. V. Dalal	9405477163

Junior College C.H.B.

1	Mr. A. B. Kakde	7798924060
2	Smt. S. B. Bobade	9130216111
3	Mr. P. S. Thorat	8057046757
4	Mr. G. M. Rasve	9637100119
5	Mr. S. L. Tibule	8600395854
6	Mr. L. R. Ghumare	7722050560
7	Mr. H. V. Shinde	7744973286
8	Mr. A. D. Chavan	9860095001
9	Miss. M. L. Waghmare	

Non Teaching Fix Pay

1	Mr. R. U. Koprakar	9175612526
2	Mr. S. R. Waghmare	9028200021
3	Shri. S. A. Bochara	9766457063
4	Shri. S. S. Hoge	9890762700
5	Shri. G. U. Dhabadge	7756071358
6	Shri. C. S. Salve	9960569207

Non Teaching

1	Mr. V. M. Mogare	9673111245
2	Mr. R. B. Randive	9881654528
3	Mr. G. P. Ubale	9822200681
4	Mr. S. H. Hibare	9421494900
5	Mr. G. V. Gore	9850826464
6	Mr. P. S. Joshi	9860654071
7	Mr. D. N. Kakde	7709235749
8	Mr. B. A. Nakhate	9689394328
9	Mr. D. S. Redewad	9881651845
10	Mr. S. G. Marewad	9325727718
11	Mr. M. S. Dayma	9834151528
12	Mr. V. S. Gundale	9960419978
13	Mr. S. M. Dhumal	9921933993
14	Mr. R. H. Bhale	8766840680